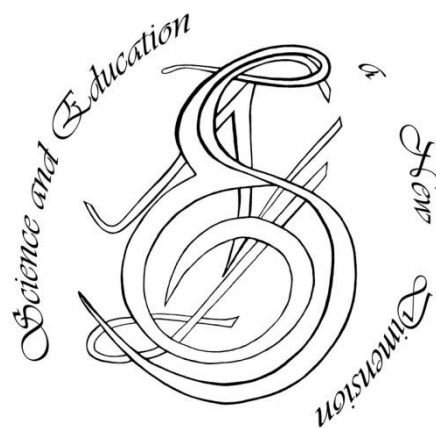

SCIENCE AND EDUCATION A NEW DIMENSION

PHILOLOGY
ФІЛОЛОГІЯ

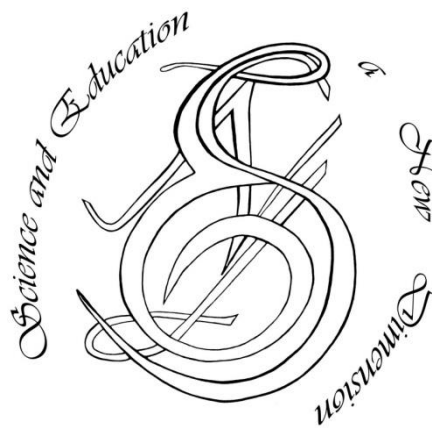
p-ISSN 2308-5258

e-ISSN 2308-1996

IV(21), Issue 98, 2016

SCIENCE AND EDUCATION A NEW DIMENSION

Philology

Editorial board

Editor-in-chief: Dr. Xénia Vámos

Honorary Senior Editor:

Jenő Barkáts, Dr. habil. Nina Tarasenkova, Dr. habil.

Andriy Myachykov, PhD in Psychology, Senior Lecturer, Department of Psychology, Faculty of Health and Life Sciences, Northumbria University, Northumberland Building, Newcastle upon Tyne, United Kingdom

Edvard Ayvazyan, Doctor of Science in Pedagogy, National Institute of Education, Yerevan, Armenia

Ferenc Ihász, PhD in Sport Science, Apáczai Csere János Faculty of the University of West Hungary

Ireneusz Pyrzyk, Doctor of Science in Pedagogy, Dean of Faculty of Pedagogical Sciences, University of Humanities and Economics in Wrocław, Poland

Irina Malova, Doctor of Science in Pedagogy, Head of Department of methodology of teaching mathematics and information technology, Bryansk State University named after Academician IG Petrovskii, Russia

Irina S. Shevchenko, Doctor of Science in Philology, Department of ESP and Translation, V.N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine

Kosta Garow, PhD in Pedagogy, associated professor, Plovdiv University „Paisii Hilendarski”, Bulgaria

László Kótis, PhD in Physics, Research Centre for Natural Sciences, Hungary, Budapest

Larysa Klymanska, Doctor of Political Sciences, associated professor, Head of the Department of Sociology and Social Work, Lviv Polytechnic National University, Ukraine

Liudmyla Sokurianska, Doctor of Science in Sociology, Prof. habil., Head of Department of Sociology, V.N. Karazin Kharkiv National University

Marian Wloshinski, Doctor of Science in Pedagogy, Faculty of Pedagogical Sciences, University of Humanities and Economics in Wrocław, Poland

Melinda Nagy, PhD in Biology, associated professor, Department of Biology, J. Selye University in Komarno, Slovakia

Alexander Perekhrest, Doctor of Science in History, Prof. habil., Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, Ukraine

Nikolai N. Boldyrev, Doctor of Science in Philology, Professor and Vice-Rector in Science, G.R. Derzhavin State University in Tambov, Russia

Oleksii Marchenko, Doctor of Science in Philosophy, Head of the Department of Philosophy and Religious Studies, Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, Ukraine

Olga Sannikova, Doctor of Science in Psychology, professor, Head of the department of general and differential psychology, South Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushynsky, Odesa, Ukraine

Oleg Melnikov, Doctor of Science in Pedagogy, Belarusian State University, Belarus

Riskeldy Turgunbayev, CSc in Physics and Mathematics, associated professor, head of the Department of Mathematical Analysis, Dean of the Faculty of Physics and Mathematics of the Tashkent State Pedagogical University, Uzbekistan

Roza Uteeva, Doctor of Science in Pedagogy, Head of the Department of Algebra and Geometry, Togliatti State University, Russia

Seda K. Gasparyan, Doctor of Science in Philology, Department of English Philology, Professor and Chair, Yerevan State University, Armenia

Svitlana A. Zhabotynska, Doctor of Science in Philology, Department of English Philology of Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, Ukraine

Tatyana Prokhorova, Doctor of Science in Pedagogy, Professor of Psychology, Department chair of pedagogics and subject technologies, Astrakhan state university, Russia

Tetiana Hranchak, Doctor of Science Social Communication, Head of department of political analysis of the Vernadsky National Library of Ukraine

Valentina Orlova, Doctor of Science in Economics, Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas, Ukraine

Vasil Milloushev, Doctor of Science in Pedagogy, professor of Department of Mathematics and Informatics, Plovdiv University „Paisii Hilendarski”, Plovdiv, Bulgaria

Veselin Kostov Vasilev, Doctor of Psychology, Professor and Head of the department of Psychology Plovdiv University „Paisii Hilendarski”, Bulgaria

Vladimir I. Karasik, Doctor of Science in Philology, Department of English Philology, Professor and Chair, Volgograd State Pedagogical University, Russia

Volodimir Lizogub, Doctor of Science in Biology, Head of the department of anatomy and physiology of humans and animals, Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, Ukraine

Zinaida A. Kharitonchik, Doctor of Science in Philology, Department of General Linguistics, Minsk State Linguistic University, Belarus

Zoltán Poór, CSc in Language Pedagogy, Head of Institute of Pedagogy, Apáczai Csere János Faculty of the University of West Hungary

Managing editor:

Barkáts N.

© EDITOR AND AUTHORS OF INDIVIDUAL ARTICLES

The journal is published by the support of Society for Cultural and Scientific Progress in Central and Eastern Europe
BUDAPEST, 2015

Statement:

By submitting a manuscript to this journal, each author explicitly confirms that the manuscript meets the highest ethical standards for authors and coauthors. Each author acknowledges that fabrication of data is an egregious departure from the expected norms of scientific conduct, as is the selective reporting of data with the intent to mislead or deceive, as well as the theft of data or research results from others. By acknowledging these facts each author takes personal responsibility for the accuracy, credibility and authenticity of research results described in their manuscripts. All the articles are published in author's edition.

The journal is listed and indexed in:

INDEX COPERNICUS:	ICV 2014: 70.95
GLOBAL IMPACT FACTOR	2013: 0.545 ; 2014: 0.676 ; 2015: 0.787
INNO SPACE SCIENTIFIC JOURNAL IMPACT FACTOR:	2013: 2.642 ; 2014: 4,685
ISI (INTERNATIONAL SCIENTIFIC INDEXING) IMPACT FACTOR:	2013: 0.465 ; 2014: 1.215
DIRECTORY OF RESEARCH JOURNAL INDEXING	
ULRICHS WEB GLOBAL SERIALS DIRECTORY	
UNION OF INTERNATIONAL ASSOCIATIONS YEARBOOK	
SCRIBD	
ACADEMIA.EDU	
GOOGLE SCHOLAR	

CONTENT

Die Anwendung von Arabismen im gegenwärtigen deutschsprachigen Diskurs <i>Y. Adjabi</i>	7
Interpretative features of the Faustus symbol in early English Faustiana <i>S. M. Albota</i>	10
About the concept of a dialogism in the postmodern literature based on material of E. Grishkovets prose <i>Yu. S. Belova</i>	15
Елементи інфраструктури у текстах документів <i>О. В. Бондаренко</i>	18
Типологія та мовні особливості жанрів агітаційного політичного дискурсу <i>О. С. Билінська</i>	22
Theological linguistic principles of religious popular discourse study in the context of cognitive matrix reconstruction <i>О. Cherkhava</i>	26
Лінгвокогнітивний аспект вираження «можливих світів» у постмодерному іспаномовному дискурсі <i>Н. В. Чорна</i>	37
Методологія дослідження перекладу рекламного тексту: основні перекладацькі стратегії <i>Д. М. Добровольська</i>	42
Методи й етапи дослідження агентивно-професійної лексики середньоанглійської мови <i>О. Я. Добровольська</i>	46
Некласичний тип наукової раціональності у синергетиці перекладу <i>М. С. Дорофєєва</i>	51
Заголовок як текстовий і метатекстовий компонент <i>Л. П. Юлдашева</i>	56
New approaches to foreign language teaching for adults <i>I. M. Feltsan</i>	60
Власна назва та її трансформації у сленгах, аргі та іншій маргінальній лексиці (зіставлення на матеріалі української, французької й англійської мов) <i>І. С. Гаврилюк</i>	63
Наукові дискусії щодо ностратичної гіпотези походження мов <i>Я. В. Капранов</i>	68
До проблеми виокремлення дипломатичного дискурсу <i>Н. Є. Каццишин</i>	72
Сучасне розуміння понять “номінація” та “мотивація” в лінгвістиці <i>Н. В. Ханікіна</i>	76

Die Anwendung von Arabismen im gegenwärtigen deutschsprachigen Diskurs

Y. Adjabi

Osteuropäische Nationale Lessja-Ukrainka Universität, Luzk, Ukraine
Corresponding author. E-mail: yacine_c@hotmail.de

Paper received 09.08.2016; Accepted for publication 20.08.2016.

Die ersten Merkmale des Eindringens von Arabismen in die deutsche Sprache kehren auf den siebenten Jahrhundert zurück, wo die Gesamtheit wissenschaftlicher Bereiche der deutschen Sprachgemeinschaft durch neuen arabische Wörter und Wendungen betroffen wurden. Wegen der ansehnlichen und bedeutsamen Entwicklung der wissenschaftlichen Forschungen und Entdeckungen im Mittelalter in den arabischen Ländern, drangen unterschiedliche Arabismen in die deutsche Sprache ein, die zu allen Ebenen der Wissenschaft gehören, z.B. „Medizin, Chemie, Mathematik, Literatur, Religion, Astronomie, Linguistik, Philosophie, u.a.“. Im Laufe der im Mittelalter stattgefundenen Übersetzungsbewegungen vom Griechischen und Lateinischen ins Deutsche wurden verschiedene Arabismen, die zu vielfältigen Wissenschaftsbereichen gehören, z.B. „Astronomie, Geographie, Medizin, Mathematik“, in die deutsche Sprache eingeführt. In der gegenwärtigen deutschen Sprache sind Arabismen ein untrennbarer Teil des kommunikativen Alltages der deutschen Sprachgemeinschaft betrachtet, weil sie auf einen brisanten semantischen Einfluss während des interkulturellen Kommunikationsprozesses verfügen.

Schlüsselwörter: Arabismen, Kommunikation, interkulturelle Kommunikation, Semantik, Sprache.

Wörter, die erst in den letzten Jahrhunderten aus dem Arabischen ins Deutsche übernommen wurden, stehen daher der Grundform so nahe, dass man ihren Ursprung ohne weiteres erkennt. Allerdings ging mit der Änderung der Form vielfach ein Bedeutungswandel einher. Hatte schon das hellenistische Zeitalter die Entlehnung orientalischen Sprachgutes begünstigt, so gab später die Entstehung des Christentums Anlass zur Übernahme vieler semitischer Wörter ins Griechische und Lateinische.

Darüber hinaus ist es zu unterstreichen, dass durch die Kreuzzüge, die einen beträchtlichen Beitrag zur Durchsetzung und zum Auftreten von arabischen Gemeinschaften als einschneidender Teil in der universellen Geschichte der Menschlichkeit hinterlassen haben, und durch die fortschrittlichen Handelsbeziehungen zwischen dem Abendland und den verschiedenen arabischen Gemeinschaften, trotz aller ideologischen Ermahnungen und strengen religiösen Anweisungen der Kirche, in die heutige deutsche Sprache unterschiedliche Arabismen eingedrungen worden sind, und bis heute im kommunikativen Alltag der deutschen Sprachgemeinschaft benutzt werden.

Es gaben Jahrhunderte, in denen die Kontakte zwischen der arabischen Welt und Mitteleuropa vielfältig und eng waren und der arabische Einfluss auf die europäische Wirtschaft, Gesellschaft und Wissenschaft nennenswerte Bedeutung hatte. Geografisch spielte der Mittelmeerraum eine wichtige Rolle.⁴ Dies insbesondere aufgrund der Handelswege. Der arabisch-islamische Handel, bis zum 11. Jahrhundert weltumspannend ausgebreitet, berührte in manchen Punkten Europa und beschränkte sich nicht auf den reinen Warenaustausch, wie Y. Thoraval bemerkt:

„Der Wohlstand des Binnen- und Außenhandels führte auch zur Verbreitung der islamischen Kultur. Der Handel war in mancher Beziehung ihr Botschafter“ Die Seefahrt kam hinzu, und so war das mittelalterliche Europa in ein weltweites Austauschnetz eingebunden. Die Handelszüge schlossen auch Reisende, Gelehrte

und Pilger ein (ebd., S. 315, 364 f.). Nur ganz wenige arabische Wörter wurden direkt ins Deutsche entlehnt, wie *Atlas* (Stoff) und *Haschisch*, für die Gegenwart kommen, aus unterschiedlichen Bereichen, etwa *Falafel* und *Intifada* hinzu⁵, S. 132].

Aufgrund seines Korpus von rund 350 Wörtern kommt Tazi zu dieser Aufstellung: Quantitativ an der Spitze steht das Französische (38%) mit Beispielen wie *amirall/Admiral*, *baldequin/Baldachin*, *calife/Kalif* oder *tambor/Tambour*; dahinter folgt Mittellatein (22,5%) im Hinblick auf seine Übersetzungsleistung mit Beispielen wie *Alchimie*, *Algebra*, *Alkohol*, *Natron* oder *Ziffer* [4, S. 10].

Arabische Wörter wurden seit je ins Deutsche entlehnt, die meisten aber während des Mittelalters. A. Unger erwähnte, dass in der Zeit ab 1800 nur wenige Entlehnungen zu registrieren sind. Das Mittellatein und die in jenen Jahrhunderten in Umlauf befindlichen Übersetzungen wurden schon erwähnt. Was direkte arabisch-deutsche Kontakte angeht, wurde die Adaption orientalischer Stoffe und Kunstwerke durch die deutsche Literatur bezeichnet. Es gilt obendrein zu beachten, dass in der deutschen schönen Literatur anfangs 19. Jahrhunderts einige Arabismen gebraucht wurden, wie im literarischen Werk von J.W. von Goethe „West-östlicher Diwan“, in dem zwei Arabismen „*Talisman*, *Allah*“ angewendet wurden:

Talisman in Kernöl

Gläubigen bringt er Glück und Wohl;

Steht er gar auf Onyx Grunde,

Küsse ihn mit geweihtem Munde!

Alles Übel treibt er fort,

Schützt dich und schützt den Ort:

Wenn das eingegrabene Wort

Allahs Namen rein verkündet,

Dich zu Lieb und Tat entzündet.

Und besonders werden Frauen

*Sich am **Talisman** erbauen [7, S. 9].*

Der gebrauchte Arabismus „*Talisman*“ im Gedicht von J.W. von Goethe tritt als zauberkräftiges Zeichen des Glücks und der Freude auf, das sowohl den Gläubigen Seelenruhe bringt als auch den Frauen Liebe und Erfolg in verschiedene Taten und Lebensbereiche zuschreibt. Auf „*Talisman*“ erfreuen sich alle, weil er die Menschen in gute Stimmung versetzt und auf sie achtgibt.

In der Hauptsache beschränken sich direkte arabisch-deutsche Transferenzen auf Titelbezeichnungen und auf einige Begriffe der islamischen Theologie. Über die genannten Vermittlersprachen werden freilich etliche

andere Lebensbereiche einbezogen, wobei die Entlehnungszeit auch hier weit zurückliegt [8, S. 156].

Auch soziolinguistisch ist zu differenzieren, was namentlich Fachsprachen angeht. So wurden im Mittelalter viele arabische Transferenzen zunächst von Kaufleuten, Medizinern oder Alchimisten übernommen, bevor sie in den allgemeinen Sprachgebrauch übergingen [ebd., S. 156].

Desgleichen gilt: einige Arabismen des Mittelhochdeutschen konnten den Zerfall der höfischen Terminologie überdauern und wurden bis ins Neuhochdeutsche tradiert, wie z.B. *Alchimie*, *Algebra*, *Ziffer*. Andere aber sind mit dem Untergang des Mittelhochdeutschen entweder ganz verschwunden, wie *varis*, *genit* oder auch unter anderen Bedingungen erneut entlehnt, wie mhd. *ammiral*, *baldkîn*, *materaz*, *ékub*, die zwischen dem 15. und 18. Jahrhundert als *Admiral*, *Baldachin*, *Matratze*, *Alkoven* neu übernommen wurden [ebd., S.156-157].

Die Rolle der arabischen Medizin und ihre Auswirkung auf Europa spiegelt sich in dem Blatt *Der Doctor* aus dem frühneuzeitlichen *Ständebuch* (Sachs 1568, S. 29), in dem den Arabern sogar die Erfindung der Heilkunst zugestanden wird. Das Wort *Sirup* ist ein Arabismus in der deutschen Sprache, der darauf hinweist, wie einflussreich die arabische Arzneimittellehre im Abendland war. Das Wort *Sirup* geht auf arabische *Sarab* (Getränk) zurück und meint im arabischen und lateinischen Mittelalter nicht den einfachen Zuckersirup, den wir heute mit dem Wort verbinden, sondern ganz allgemein einen zuckerhaltigen Arzneitrank [1, S. 3].

Unten führen wir eine Abbildung auf, in der das arabische Wort *Sirup* im Mittelalter in Deutschland angewendet wurde:

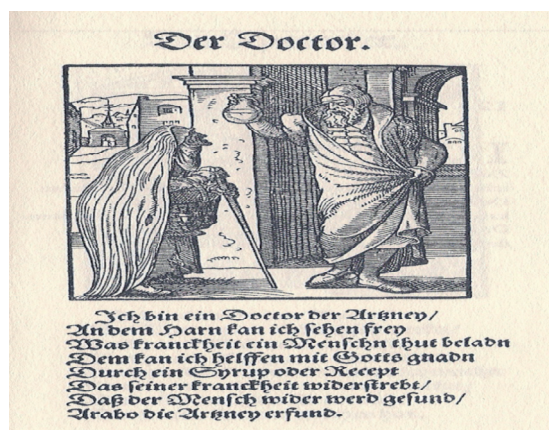

Abb1. Arabismus *Sirup* im Mittelalter

Arabismen erschienen in die deutsche Sprache im Laufe verschiedener Zeitabschnitten. Die Verschiedenheit des Entstehungsprozesses und Eindringens von Arabismen war hauptsächlich sowohl mit dem wissenschaftlichen Entwicklungsgrad des Morgenlandes als auch mit den Übersetzungsbewegungen vom Arabischen ins Lateinische und nachher ins Deutsche verbunden. Dies veranlasste die Erstellung eines diachronischen Korpus von Arabismen, die verschiedenen Epochen angehören. Das Eindringen von Arabismen in die deutsche Sprache lässt sich in drei Hauptperioden gliedern:

a. 7. bis 12. Jahrhundert:

Zucker, Beteigeuze, Alkohol, Magazine.

b. 12. bis 14. Jahrhundert:

Alchemie, Algebra, Algorithmus, Alkoven, Amalgam, Almanach, Galgant, Giraffe, Havarie, Joppe, Kalif, Kamel, Lack, Marzipan, Matratze, Orange, Papagei, Safran, Satin, Schach, Spinat, Sultan, Tamarinde, Tambour (Musikinstrument), Zenit, Ziffer, Falafel, Fennek, Galgant, Gazelle, Giraffe, Ingwer, Jasmin, Kaffee(bohne), Kamel, Kümmel, Kurkuma, Kuskus/Couscous, Lärche, Limette/Limone/ Limonade, Marabu, Marzipan, Mocca/Mokka, Muskat, Papagei, Safran, Sultanine, Tamarinde.

c. 15. bis 18. Jahrhundert:

Admiral, Arabeske, Chiffre, Damast, Gamasche, Gaze, Hasard, Kaffee, Kaliber, Sofa, Sorbet [2, S. 13].

Der angeführten Gliederung von Arabismen zufolge lässt sich offensichtlich feststellen, dass die Epoche des Eindringens von Arabismen, die sich vom 19. Bis 21. Jahrhundert erstreckt, nicht erwähnt wurde. Diese verfehlte Epoche legt vielfältige Arabismen dar, die heutzutage von großer Relevanz sind und zur gegenwärtigen Anwendung der deutschen Sprache gehören.

Im deutschen Universalwörterbuch Duden haben wir einige Arabismen herausgenommen, die einen erheblichen Teil des aktuellen Wortschatzes der deutschen Sprache darstellen und als vierte Epoche des Eindringens von Arabismen ins Deutsche vorgeschlagen werden könnten:

19. bis 21. Jahrhundert:

Benzin, Burnus, Café, Chiffon, Dschihad, Ghasel, Intifada, Kif/kiffen, Marabu, Mohair, Safari, Al-Qaida, Dschihadist, Salafist, Umma, Scharia, Hidschab, Halal, Fatwa, Mufti, Fatah, Nikab, Burka, Hamas, Muezzin, Islamist, Taliban.

Es ist zudem hervorzuheben, dass mehr als 400 zu Arabismen in den Wörterbüchern der deutschen Sprache, nämlich „Duden, Wahrig, Langenscheidt“, lemmatisiert sind, die auf unterschiedliche Sachgebiete eingehen und wie folgt angeordnet werden könnten:

a. Kulturell-nationale Arabismen: *Hammam, Harem, Dirham, Safari, Diwan,*

b. Politische Arabismen: *Al-Qaida, Intifada, Hamas, Taliban, Fatah, Dschihad, Kalif.*

c. Religiöse Arabismen: *Imam, Scheich, Mufti, Muslim, Haram, Hadith, Hadsch, Koran, Ramadan.*

d. Soziale Arabismen: *Souk, Tarif, Zawija, Maghreb, Minarette, Mudir, Beduine, Fakih.*

e. Wissenschaftliche Arabismen: *Algebra, Hama-da, Azimut, Zenit, Alchimie, Deneb, Fomalhaut.*

Die oben angegebene Klassifikation von Arabismen in der deutschen Sprache könnte ebenfalls in Untergruppen ausgegliedert werden, z.B. unter der Sachgruppe „Soziale Arabismen“ könnten soziale Regierungssysteme und Hierarchien hinzugefügt werden, z.B. *Ayatollah, Mullah, Sultanat, Schia, Sunna, Kalifat, Sufi, Ulema, Wesir, Wali.*

Die Wörter arabischen Ursprungs sind, wie sich zeigte, der Anzahl nach im Vergleich zu Englisch, Französisch, Italienisch, Spanisch sowie den alten Sprachen Latein und Griechisch nicht bedeutend, doch prägen sie den Wortschatz des Deutschen in charakteristischer Weise. Die meisten sind seit Jahrhunderten in Umlauf; einige sind vollständig integriert und werden wie Erbörter aufgefasst; viele andere sind fachsprachlich geläufig und morphologisch auffällig geblieben. Die Wörter arabischen

Ursprungs sind ein wichtiger Teil des gesamten Wortschatzes der gegenwärtigen deutschen Sprache geworden. Einige verraten durch ihr ausländisches Gewand ihre fremde Herkunft und andere werden als organischer Bestandteil der deutschen Sprache empfunden [3, S. 13].

Entlehnt, in der Regel über Vermittlersprachen, wurden die meisten Arabismen im Mittelalter; seit dem 19. Jahrhundert sind in nennenswertem Umfang keine mehr übernommen worden. In der Gegenwart werden, bei allen internationalen Kontakten und all der intensiven Berichterstattung über die arabische Welt hierzulande, nur vereinzelt Wörter transferiert. Die Entlehnungen beruhen auf verschiedenen realen Völkerkontakten zwischen Orient und Abendland, insbesondere in Handel und Wirtschaft, Wissenschaft und Kultur.

Es ist zudem darauf hinzuweisen, dass neue Arabismen ab dem 18. Jahrhundert nur noch wenige landestypische Begriffe aus Reiseberichten, z.B. *Kadi*, oder im Rahmen von Kolonialherrschaft aufgenommen wurden, z.B. *Razzia*, *Safari*. Erst in neuester Zeit tragen Globalisierung und neue Gewohnheiten, z.B. *Safran*, *Hamam*, ebenso wie die muslimische Einwanderung, z.B. *Moschee*, *Islam*,

Borka, *Allah*, dazu bei, dass einige Wörter arabischer Herkunft im Deutschen neu belebt oder erstmals heimisch werden [6, S. 10].

Da jeder Arabismus in der deutschen Sprache über seine eigene sprachlichen Besonderheiten und historischen Hintergründe verfügt, kommt es bisweilen zur Auslösung einiger Missverständnisse und zur unpassenden kontextuellen Anwendung in der deutschen Sprachgemeinschaft. Der Hauptgrund dafür ist der historisch- und kulturelle Inhalt von Arabismen, die sich dem deutschen Sprachverhalten nicht anpassen.

Zusammenfassend lässt sich sagen, dass die Anwendung von Arabismen in der gegenwärtigen deutschen Sprache auf der lexikalisch-semantischen Ebene unübersichtlich ist, weil es sowohl einen krassen Mangel an ihren vollständigen Auslegung als auch eine umstrittene Wahrnehmung im Laufe des interkulturellen Kommunikationsprozesses festzustellen ist. Der Lexikologie steht eine beträchtliche Aufgabe zu, deren Haupttrahnen darin liegen, eine interkulturelle semantische Assimilation von Arabismen in die deutsche Sprache hervorzurufen.

LITERATURVERZEICHNIS

1. Gerhard, M. Admiral und Laute, Papagei und Zucker. Arabische Wörter im Deutschen // Eine allgemeine Übersicht, 2012. S. 2-9.
2. Littmann, E. Morgenländische Wörter im Deutschen // Einführung in die Arabismen in der deutschen Sprache, 2011. S. 12-13
3. Osman, N. Kleines Lexikon deutscher Wörter arabischer Herkunft // Beck'sche Reihe, 2010. 141 S.
4. Tazi, R. Arabismen im Deutschen. Lexikalische Transferenzen vom Arabischen ins Deutsche // Studia Linguistica Germanica 47, 1998. S. 52-61.
5. Thoraval, Y. Lexikon der islamischen Kultur. Hrsg. und übersetzt von Ludwig Hagemann und Oliver Lellek // Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1999. S. 132.
6. Unger, A. Von Algebra bis Zucker. Arabische Wörter im Deutschen // Unter Mitwirkung von Andreas Chr. Islebe, 2006. S. 10.
7. Von Goethe, J.W. West-östlicher Diwan // Gedichte aus dem Morgenland, 2014. S. 32-33.
8. Würzburger, R. Überall ist Mittelalter // Zur Aktualität einer vergangenen Epoche, 2015. S. 156-159.

The Use of Arabisms in the modern German discourse

Adjabi Y.

The first introduction of Arabisms in the German language returns to the seven century, when the most scientific fields of the German language community were affected by new Arabic lexical unities. Because of the considerable and significant development of scientific researches while the middle age in the Arab countries, several Arabism were been introduced in the German language, which belong to different scientific domains, like Medicine, Chemistry, Mathematics, Literature, Religion, Astronomy, Linguistics, Philosophy. Besides, the translations movement during middle age from Greek and Latin languages into German participated to the appearance and the use of those Arabisms in the German language. In the modern German language are Arabisms an inseparable linguistic part of the communicative behavior in the German language community, because of the enormous influence on the semantic level of the intercultural communicative processes.

Keywords: Arabisms, communication, intercultural communication, semantics, language.

Использование арабизмов в современном немецком дискурсе

Я. Аджابي

Первое введение арабизмов на немецком языке возвращается к семи веку, когда самые научные направления немецкого языкового сообщества были затронуты новыми арабскими лексическими единствами. Из-за значительного развития научных исследований в то время в арабских странах, несколько арабизмов были введены на немецком языке, которые принадлежат к разным научным областям, таким как медицина, химия, математика, литературы, религии, астрономии, лингвистике, философии. Кроме того, движение переводов в средние века от греческого и латинского языков на немецкий язык участвовало в появлении и использовании этих арабизмов. В современном немецком языке являются арабизмов неразрывной языковой частью коммуникативного поведения в немецкой языковой общности, из-за огромного влияния на семантическом уровне межкультурных коммуникативных процессов.

Ключевые слова: арабизмов, коммуникация, межкультурная коммуникация, семантика, язык.

Interpretative features of the Faustus symbol in early English Faustiana

S. M. Albota

Lviv Polytechnic National University, Lviv, Ukraine
*Corresponding author. E-mail: solomie4ka@gmail.com

Paper received 12.06.2016; Revised 16.06.2106; Accepted for publication 20.06.2016.

Abstract. This article deals with the lingual-and-semiotic analysis usage in order to reveal the peculiarities of the “early-Faustus” symbol verbalization in the English play “John a Kent and John a Cumber” by Anthony Munday published in 1851. Through the analysis of cultural interpretants of the text and compared to those of the original source by Christopher Marlowe, interpretative features of the “early-Faustus” symbol are discovered.

Keywords: the “early-Faustus” symbol, interpretative features, cultural interpretant, lingual-and-semiotic analysis, the “early-Faustus” symbol verbalization.

Introduction. Symbol is an important notion in humanities. According to lingual-and-semiotic approach, the symbol sign nature is considered. Signs require understanding and symbols – interpretation. Based on a sign situation as an inseparable unity of sign, object and interpretant symbol is considered through the latter. Interpretant as a basis of lingual-and-semiotic analysis is a certain interpretation of the sign, which is deepened and modified by the perception of interpreter as a participant of a sign situation. The interpretant, which is a part of semiosis, is considered as a thought, which occurs when a potential symbol is being perceived. Thus, interpretant as a peculiar form of representation no longer binds the sign and its object, but a sign and mental sign (the sign of idea with a very idea). Each mental sign gives rise to interpretant [1].

A brief overview of the publications related to the topic. In lingual-and-semiotic studies symbol is interpreted as the unity of its “name” and “body”, the latter containing two layers: notional and symbolic ones [2]. Lingual-and-semiotic analysis provides the symbol “body” decoding through the trichotomy of the interpretants. The latter involves singling out of primary, notional and cultural interpretants [1].

The lingual-and-semiotic analysis of the English Faustiana texts is conducted by applying interpretants trichotomy of basic and lingual-and-cultural codes (further BC and LCC) [1]. Interpretants trichotomy of BC includes an interpretation which: provides codes relatedness to denotative field and their identity within a field (primary interpretant), reveals the relation of the recognized object with the notion of this object (notional interpretant) reveals ethical and evaluative ideas of native speakers (cultural interpretant), which is crucial to understand symbol [4].

Thus, symbol is a peculiar type of the verbal sign, which is an integrity of three elements: a lingual form (the symbol “name”), content (the symbol “body”, which is presented by the notional and symbolic layers) and interpretant, which serves as a content-evaluative ordering of the symbol “body”.

Research aim and objectives. The aim of the paper is to discover how interpretative features of the Faustus symbol singled out from the “Tragic history of life and death of Doctor Faustus” by Christopher Marlowe applying lingual-and-semiotic analysis, correlate with the “early-Faustus” symbol interpretative features selected from the comedy play “John a Kent and John a Cumber” by Anthony Munday. The paper fulfils the following

tasks: 1) to substantiate the effectiveness of lingual-and-semiotic approach to the analysis of artistic symbols; 2) to conduct lingual-and-semiotic analysis of Anthony Munday’s play, and to determine interpretative features of the “early-Faustus” symbol in this play; 3) to compare discovered interpretative features with those revealed in original source by Christopher Marlowe. Faustus is a symbol of sin as one of the greatest human vices. The Faustus symbol deployment allows to cover the whole depth of feelings of the protagonist soul and to understand the retribution “price” for human sins.

Materials and methods. Initially, lingual-and-semiotic analysis method was used to study the work of Christopher Marlowe “The tragic history of life and death of Dr. Faustus” [1]. Application of notional interpretant to the selected text fragments analysis of Christopher Marlowe’s drama allowed to identify the following interpretative features (further IF) of the Faustus symbol: 1) education of Faustus; 2) desire to be on par with God; 3) admiration of magic; 4) a sale of the soul to the devil in exchange for power over the world and enrichment [2], proving the fact that Faustus is actualized as a sin.

An old folklore motif – to make a bargain with the devil – was taken seriously in a time when everyone believed in the reality of devils [6]. Its first skillful English interpretation belongs to the dramatic masterpiece of Christopher Marlowe, and, thus, it serves as an original source for the further English Faustiana. With the manifestation of the Faustus motif, there are two plays in English literature, which were published soon afterwards the original source, and they are regarded as the early English Faustiana [5]. One of them is “John a Kent and John a Cumber” by Anthony Munday published in 1851. What concerns the exact date of the comedy play, it was supposedly written in between 1590-1594 [5; 8]. However, it is stated that “there is no known edition of the play before that prepared in 1851 by J.P. Collier for the Old Shakespeare Society” [9].

In this paper, lingual-and-semiotic analysis of Anthony Munday’s play “John a Kent and John a Cumber” is conducted. Two magicians-protagonists – John a Kent and John a Cumber – are considered to be associated with Faustus.

At the first stage of lingual-and-semiotic analysis, those text fragments that suggest Faustus thoughts and actions are chosen. In the fragments previously singled out, BC, which are crucial to identify all Faustus intentions, are underlined.

John a Kent, the first magician, is fond of his talents and, simultaneously, he misses his magic abilities in his

early years: *Lady, in youth I studied ¹hidden artes / And proifted in Chiomancie much ²/ If sight be not obscurde, through nature's weaknesse, / I can, for once I could discourse, by favour / And rules of palmestrie, ensuing chaunces [7]. John a Kent was addicted to the black Arts from his youth and he cherished hopes to reach a proper level in that sphere.*

John a Cumber also praises him: *No, my good Lord. Knowe ye one John a Kent, / A man whom all this Brittishe Isle admires / For his rare knowledge in the deepest artes? / By pollicye he traynd them from this place [7]. John a Kent became known due to his "notorious career" all over the world.*

But there is another magician, who practised more in magic and, therefore, achieved the greatest success: *There's one in Scotland, tearmed John a Cumber, / That overwatchte the Devill by his skill [7]. John a Cumber was devoted to the hidden Arts more than John a Kent, thus, surpassed evn the Devil.*

A main issue these magicians are going to examine is the contest between them – who will develop more power: *When rayse the very powerfull strength ye can / Yet all's too weak to deale with that one man/ Had ye a freend could equall him in Arte, / Controll his cunning, which he boasts so on [7].*

The contest of two Johns for the master in magical Arts: *What he hath doone for many dayes together / By Arte I knowe, as you have scene some prooffe / He make no brakes, but we two Johns together / Will tug for maistrise : therfore came I hither. John, I myselve have oft times heard thee wishe / That thou mightst buckle with this John a Cumber / Come is he now, to all our deep disgrace. / Except thou help it ere he scape this place [7].*

In the following textual fragment a proof from one of the characters – Morton – about genuine magical abilities of John a Cumber is found: *lie poste to Scotland for brave John a Cumber, /The only man renownde for magick skill / Oft have I heard he once beguyld the Devill, / And in his Arte could never finde his matche / Come he with me, I dare say John a Kent, / And all the rest shall this foule fact repent [7].*

Both Johns are mentioned and their equality is in their fame all around the world: *He save my Lord that labour / Heer's John a Cumber, /Entiste to England by the wondrous fame /That every where is spread of John a Kent. And seeing occasion falleth out so well, /I may doo service to my Lord heerby /I make him my protectour in this case [7].* The equality of the two contestants is obvious, still, they both want to be the best masters of all magic trades.

Other traits of John a Kent are listed in the following textual fragment: *Let John a Kent with all the witte he hath, /Kestore thee Marian, if he can, from me / Heere, Earle of Pembroke ; take her, she is thine, / And thank kinde John, whose canning is divine [7].*

John a Cumber once won the Devil, thus, showed his superiority over another magician: *Maister, what! he that went beyond the Devill, / And made him serve him*

seaven yeares prentiship? /Ist possible for me to conquer him? /Tis better take this foyle, and so to end [7].

But the rest of the play's characters, for example, Hugh, is of relatively the same deserving opinion concerning John a Kent: *...maister John a Kent. He never goes abroad without /a bushell of devilles about him, that if one speak but an ill woord of him, he knowes it by and by, and it is no / more but send out one of these devilles, and wheres / the man then? Nay, God blesse me from him [7].* The magical traits of both magicians are harsh that even the Devil was subjected to one of them.

John a Cumber is sure that he will manage to conquer John a Kent: *Why, this is excellent ! you fit me now / Come in with me, Be give you apt instructions / According to the purpose I entend, / That John a Kent was nere so courst before / Our time is short; come, lette us in about it / But John a Cumber is more wise then so; / He will doo nothing but shall take successe / This walke I made to see this wondrous man: / Now, having seene him, I am satisfied / I know not what this play of his will proove [7].*

Johns are ready to struggle but some rules of their game were changed for the victory to be more fair: *But his intent, to deale with shaddowes only, / I meane to alter; weele have the substauce: / And least he should want Actors in his play / Prince Griffin, Lord Powesse, and my merrie maister / He introduce as I shall finde due cause / And if it chaunce as some of us doo looke / One of us Johns must play besyde the booke [7].*

John a Cumber is expected to win this game: *To John a Cumber, so he will bestowe / His very deepest skill / To make it sure / But if he fayle, and be my luck to speed / To cease contention, and confesse him foyld / As I will doo the lyke if he prevayle [7].* No matter which kind of magic stunt they will stick to, the fact remains that they both belong not to the power of God, but to the spirit power.

Unfortunately, John a Kent is left powerless and he is recognized as the one who failed the contest: *John, Goe on, and feare not. Now, John, we shall see / If ye can help your eyes infirmitie. / Chester. O I heere they be / Fye, Lordes ! why stay ye so? / The others would have made more haste, I knowe. Cumber. Be you their guyde. / Goe, quickly make an end. / And then let John a Kent my skill commend [7].*

The last speech of John a Cumber is regarded as his victory due to the John a Cumber's infirmity: *O, rare magitian I that hast not the power / To beat asyde a sillie dazeling mist, / Which a meere abce scholler in the arte / Can doo it with the least facilitie / But I will ease them when the other come / To see how then he will bestirre him selfe! [7].*

And the last textual fragment resembles that John a Cumber was the one who outdid the Devil: *overmatchde the Devill [7].* Due to the nature's disaster, one of the magicians failed to win the contest without having realized that thus God rescued him.

The underlined BC in the analyzed fragments form repetitive ties between themselves that are regarded as LCC. The first of these codes: **magic skills** → **fame** → **unrivalled abilities**. Each component of this code is represented by the number of tokens that form denotative fields:

• **magic skills**: *hidden artes, Chiromancie, discourse, rules of palmestrie, traynd them [arts], rayse the very*

¹The text fragments are taken from the original play written by Anthony Munday in old English

² Those parts of the tetx fragments that are in bold and underlined refer to BC, and those that are underlined but not in bold allow to form LCC.

powerfulst strength, renownde for magick skill; a bushell of devilles about him, that if one speak but an ill woord of him, he knowes it by and by send out one of these devilles; John a Kent was nere so courst before, bestowe his very deepest skill, rare magitian [7];

• **fame:** man whom all this Brittishe Isle admires for his rare knowledge in the deepest artes, cunning, brave John a Cumber, John a Kent with all the witte he hath, kinde John, whose canning is divine, Maister, went beyond the Devill, maister John a Kent, wondrous man [7];

• **unrivalled abilities:** overwatchte the Devill by his skill, all's too weak to deale with that one man, equall him in Arte, beguyld the Devill, in his Arte could never finde his matche, John a Cumber, entiste to England by the wondrous fame that every where is spread of John a Kent, made him serve him seaven yeares prentiship, conquer him, John a Cumber is more wise [7].

The second LCC: **contest between magicians** →

outcomes of magic stunts. The BC that form this LCC are presented in the text by the following units:

• **contest between magicians:** tug for maistrise, buckle with this John a Cumber, play of his will proove, will doo nothing but shall take successe, deale with shaddowes only, to alter, want Actors in his play, play besyde the booke, buckle with this John a Cumber [7];

• **outcomes of magic stunts:** your eyes infirmitie, let John a Kent my skill commend, nature's weaknesse, hast not the power to beat asyde a sillie dazeling mist, a meere abce scholler in the arte can doo it with the least facilitie, overmatchde the Devill [7].

The components **fame** and **mercy** are the additional BC that deepen the understanding of the second identified LCC, but unlike the additional BC of the original source [1], they are only implications that cannot be proved using textual fragments, instead, they are revealed by applying cultural interpretant to the last play's episodes (Fig. 1).

1. **magic skills** → **fame** → **unrivalled abilities**

2. **contest between magicians** → **outcomes of magic stunts**

fame

mercy

Fig. 1. The lingual-and-cultural codes in Anthony Munday's "John a Kent and John a Cumber"

Both existing LCC are consecutive as they represent the "events" of the play the way they develop in the text: endowed with magic skills, John a Kent and John a Cumber both are famous for their unrivalled abilities (surpassing the Devil due to divine cunning), and, therefore, they are eager to conquer each other in order to outdo evil spirits. The "events" are revealed having applied a notional interpretant to the text since it is clear which "processes" are within the play as well as the notion of sin is formed that is presented in the text as thoughts and deeds of Faustus.

Moreover, a way in which "events" in the play are treated – a negative assessment of Faustus immorality – is the result of cultural interpretant. We assess magicians negatively as they both rejected God and chose a wrong way that turned to be fatal to their souls. However, actually, we may refer to one of them – who failed during the contest – hopefully, because he did not manage not only to surpass any evil spirit but also to come closer to the road of disgraceful fame and fortune.

If we compare this notional and cultural interpretants of both magicians in this play with the Faustus of the original source [1], we will make the following conclusion: as these magicians reflect Faustus complementing each other, Faustus is considered to be the embodiment of John a Kent, who strives for power and fame, and John a Cumber, who is not managed to this magic trial. Through the results of notional and cultural interpretants the "early-Faustus" symbol is verbalized (Fig. 2).

Thus, the analysis of lingual-and-cultural coding of the text, that was previously studied, demonstrates that the "early-Faustus" transformation into a symbol is provided

on the cultural interpretant level of LCC, as it appears in each LCC component: having his own **magical skills**, John a Cumber is tempted with the power of evil spirits that took his soul forever due to the everlasting **fame**, simultaneously, he sorrows that all his **unrivalled abilities** brought no **outcomes of magic stunts** during the **contest between magicians**. However, he does not realize how lucky he is to remain defeated as it is due to it that he obtained mercy.

Research results. Application of notional interpretant to the selected text fragments analysis of Anthony Munday's play allowed to identify the following IF of the "early-Faustus" symbol: 1) education of "early-Faustus"; 2) admiration of magic; 3) soul torments 4) desire to surpass the Devil, proving the fact that Faustus is actualized as a sin. If to compare these IF with the ones of the original source [2], there are slight differences but some of them remained unchanged. Concerning IF Education it is the same as John a Cumber was "meere abce scholler in the arte", the same concerns Admiration of magic as John a Cumber "rayse[d] the very powerfulst strength renownde for magick skill". However, the last two IF totally differ from those of original source: soul torments includes two-facedness of "early-Faustus" (unrivalled abilities of both magicians) to achieve fame, which is ended up with surpassing the Devil on the hand, and with pleading for mercy on the other. Each stage of "early-Faustus" "transition" is condemned and acknowledged as a sin. "Early-Faustus" becomes a symbol of sin (Fig. 3).

Based on the text fragments analysis of Anthony Munday's play it is confirmed that the "early-Faustus"

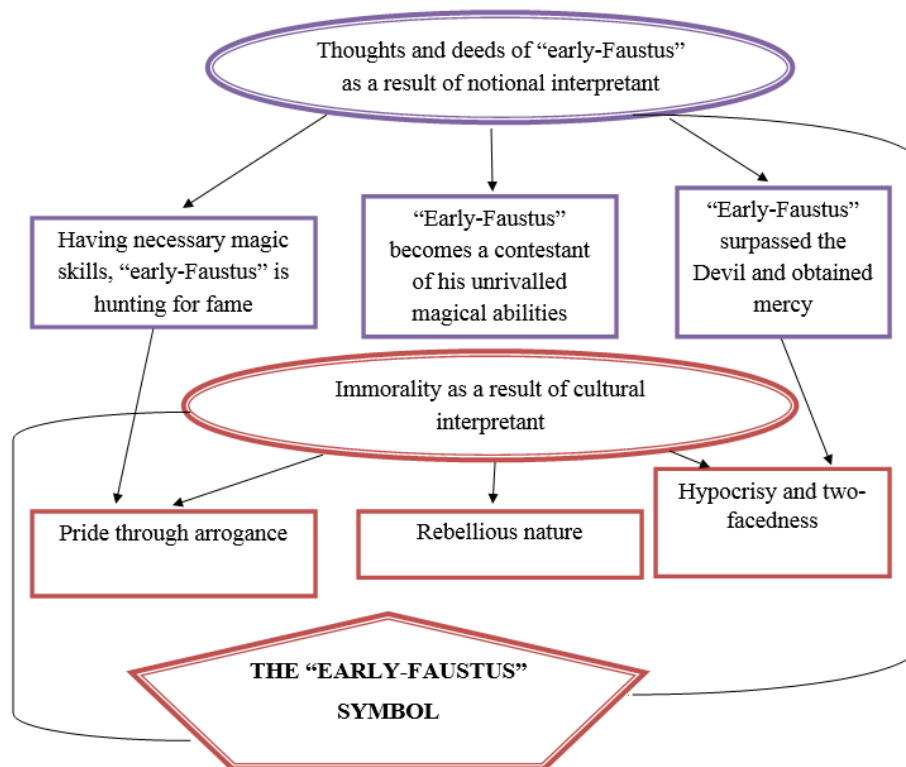

Fig. 2. The “early-Faustus” symbol verbalization

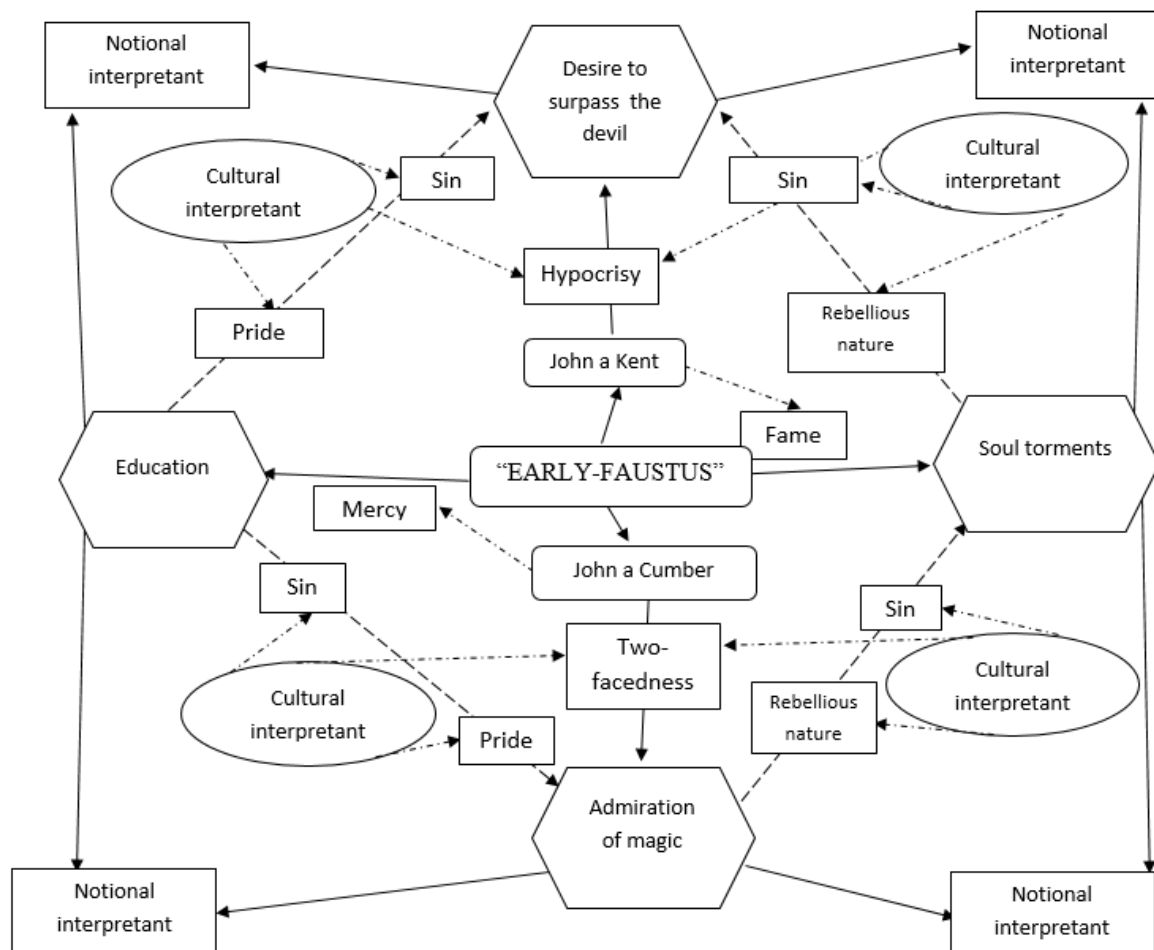

Fig. 3. The “early-Faustus” symbol in Anthony Munday’s “John a Kent and John a Cumber”

symbol is revealed through the other last two IF than through those applied to the original source of Christopher Marlowe. But it is motivated that the IF singled out in both images of magicians then cumulatively “compose” in the Faustus symbol in Christopher Marlowe’s drama: his Faustus well-educated, got interested in magic skills and aspired for devilish power and fame similar to John a Kent and John a Cumber; afterwards, Faustus decided to be on par with God as John a Kent surpassed the Devil; finally, Faustus repented, but it was too late for his sold soul, instead, John a Cumber does not care for his soul as he had been already cursed, he just surrenders without having realized that God’s mercy was shown to him.

Conclusions and aspects of further research. The peculiarity of the selected for analysis work is that different literary characters (magicians John a Kent and John a Cumber) are only associated with the Faustus symbol. It is claimed that the application of lingual-and-semiotic

analysis to Anthony Munday’s “John a Kent and John a Cumber” provides the “early-Faustus” lingual symbol disclosure. The analysis of notional interpretant allowed to reveal desire to surpass the Devil and, simultaneously, God’s mercy, and the analysis of cultural interpretant allowed to assess magicians’ acts and thoughts that is determined as hypocrisy and two-facedness. “Early-Faustus” as in the original source of Christopher Marlowe is a symbol of sin.

Application of the lingual-and-semiotic interpretation method allowed to distinguish four IF of the Faustus symbol, the last two differ from those of the original source: 1) education of Faustus; 2) admiration of magic; 3) soul torments; 4) desire to surpass the Devil. However, the combination of IF of “early-Faustus” symbol is included into the Faustus symbol, thus, affirming that the play of early English Faustiana preserved an affiliation to the heritage of world literature as its symbol reveals the “eternal” theme of struggle with Good and Evil within a Man.

LITERATURE

1. Альбота С.М. Вербалізація символу ФАВСТ в „Трагічній історії доктора Фавста” Крістофера Марло: лінгвосеміотичний аспект // Наукові записки: філологічні науки (мовознавство), Кіровоград, 2014. Випуск 127. С. 201-206.
2. Альбота С.М. Символ ФАВСТ у „Трагічній історії життя та смерті доктора Фавста” Крістофера Марло // Нова філологія, Запоріжжя, 2014. Випуск 61. С. 6-9.
3. Альбота С.М. Мовне втілення символу ФАВСТ у творах англійської літератури 16 – 17 століть (лінгвосеміотичний аналіз) // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету: філологія, Одеса, 2014. Випуск 10. Т. 1. – С. 97-100.
4. Андрейчук Н. І. Інтерпретанта як людський чинник мовного семіозису // Мовознавство, 2012. № 3. С. 65-74.
5. Albota S.M. Faustian motifs in English literary texts // Beyond Philology: an International Journal of Linguistics, Literary Studies and English Language Teaching, Gdansk, 2015. № 12. P. 117.
6. Abrahams M. H. The Norton anthology of English literature // New York, 1996. 6th ed. P. 428.
7. Munday A. *John a Kent and John a Cumber* / [Electronic resource]. London, 1851. P. 1-62. Mode of access: <https://archive.org/details/johnakentandjoh00collgoog>
8. Ashton J.W. Conventional material in Munday’s John a Kent and John a Cumber [Electronic resource] // Modern Language Association. Vol. 49. No. 3. P. 752. Mode of access: http://www.jstor.org/stable/458376?seq=1#page_scan_tab_contents
9. Ashton J.W. Revision in Munday’s John a Kent and John a Cumber [Electronic resource] // Modern Language Notes. Vol. 48. No. 8. P. 531. Mode of access: https://www.jstor.org/stable/2911697?seq=1#page_scan_tab_contents

REFERENCES

1. Albota S.M. *The Faustus symbol verbalization in “The Tragic History of Life and Death of Doctor Faustus” by Christopher Marlowe: lingual-and-semiotic aspect* // Scientific Notes: Philological Sciences (Linguistics), Kirovograd, 2014. Is. 127. P. 201-206.
2. Albota S.M. *The Faustus symbol in “The Tragic History of Life and Death of Doctor Faustus” by Christopher Marlowe* // New Philology, Zaporizhia, 2014. Is. 61. P. 6-9.
3. Albota S.M. The verbal embodiment of the Faustus symbol in the English literature works of the 16th – 17th centuries// A Scientific Journal of International University of Humanities: Philology, Odessa, 2014. Is. 10. Vol. 1. P. 97-100.
4. Andreichuk N.I. Interpretant as a human factor of lingual semiosis// Linguistics, 2012. № 3. P. 65-74.

Интерпретативные признаки символа Фауст в ранней английской Фаустяне

С. М. Альбота

Аннотация. В этой статье рассматривается использование лингвосеміотического анализа с целью выявления особенностей вербализации “раннего” символа “Фауст” в английской пьесе “Джон а Кент и Джон а Камбер” Энтони Мандея, изданной в 1851 году. Через анализ культурных интерпретант текста и по сравнению с теми культурными интерпретантами, которые были исследованы в оригинальном источнике Кристофера Марло, обнаружены особенности толкования “раннего” символа “Фауст”.

Ключевые слова: “ранней” символ “Фауст”, интерпретативные признаки, культурная интерпретанта, лінгвосеміотический анализ, вербализация “раннего” символа “Фауст”

About the concept of a dialogism in the postmodern literature based on material of E. Grishkovets prose

Yu. S. Belova

H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Kharkiv, Ukraine

Paper received 26.08.2016; Revised 30.08.2016; Accepted for publication 05.09.2016.

Abstract. The article considers the concept "dialogism" in M. M. Bakhtin, F. Ebner, F. Rosenzweig, M. Buber's researches and its role of creation the art text. The relations of "I" to "You" and to "Other" within internal and external dialogues of the text are investigated. The contextual relationship "author – hero" and "author – reader" based on E. Grishkovets's prose is analyzed. The conclusion is drawn about the place of the dialogism in prose of the writer.

Keywords: *dialogism, author, hero.*

Introduction. In the theory of literature "dialogism" is understood as universal concept which appears not only in case of direct contact, but also during the reading book or perception of the culture issues. As the progressive direction in philosophy of the first half of the XX century, the dialogism was aimed at the creation of the new type of reflection on the basis of dialogue as the attitude towards "Other" as to "You". The domination of "Other" and orientation of the character on the surroundings are characteristic of the dialogism. The dialogism is the first step on the way to understanding and establishment of an authentic spiritual connection between "I" and "Other".

The communicative dialogue within the art text represents bilateral process of knowledge and perception by the individual of surrounding reality and himself as part of this reality, performed, on the one hand, by the creative subject – the author of the text, and on the other hand, – by the reader. The hero of the novel is the intermediary and object of such type of "connection". Therefore, the author, the hero and the reader belong to the main semantic categories of the literary text; their certain relations in lexico-semantic structure of the text influence forming and placement of the other elements of the text. At the same time the author plays an absolute form-building role in the literary text: all components of the text structure communicate equal and are direct participants of dialogue [7, p. 238]. Thus, studying of a problem of the dialogism in modern literature is actual and allows to determine extent of author's presence at the text and scales of its interaction with the hero and the reader.

Objective, material. The article aim is to consider approaches to studying of dialogism in postmodern literature and to define its role in E. Grishkovets's prose. The works of Rosenzweig, F. Ebner, Buber and M. Bakhtin's belong to theoretical justification of this problem. The material for research are Grishkovets novels "Asphalt" and "Rubashka".

Theory outline. M. M. Bakhtin's works promote evolution of art perception and literary justification of a dialogism which is a focus of interest of this research because the dialogical relations are basic in the course of structuring texts of E. Grishkovets as cause adequacy of perception of sense of his works and are shown at various levels of the text: subject and composite, semantic and narrative.

The concept of M. M. Bakhtin's dialogism is based on a balance between the work form and content on material of any kind of art. From the point of view of literature, the "communication" of the author and hero which consists in corporal and spiritual nature of the hero became a subject

of interests of the scientist. This esthetic phenomenon comprises a vital and ethical component. The hero belongs to reality according to Bakhtin's theory and could offer opposition to the author. In other words, the hero can show the personal freedom within the esthetic context, and the author can recognize, to some extent, this right of the hero [2, p.127].

The author gives to the hero an opportunity to completely realize himself, to express what he considers as the unconditional truth about the world, without estimated opinion on the validity of his conclusions. The author who directs the hero on his life course provokes him to manifestation of the inner man. Thus, "dialogue" of the author and hero is realized and if the author at the same time conducts several similar "dialogues" with heroes, then work turns into an interlacing of vital "positions" of heroes, their "inner voices". According to M. M. Bakhtin's point of view it is possible to find certain "theology" in such composite construction: the author as the direct creator of the work is a prototype of God Creator who obviously doesn't interfere with hero's life, giving him certain freedom.

The "dialogue" within the text, according to Bakhtin's theory, appears not only between the author and heroes, but also between heroes in the form of discussions about the life problems. Thus, the work of art is understood by M. M. Bakhtin as complete model of being, and even the being itself. Other dialogists as F. Ebner [7], F. Rosenzweig [5; 6], M. Buber also wrote about the being as dialogue [3]. However these scientists have own opinions about the dialogical structure of the being.

F. Ebner as the representative of dialogical philosophy, proceeded from existence of the unique, specific person "I" which is not isolated, and has communication with "You". "I" is similar to God that imposes moral responsibility and a debt on each person to be similar absolute "You". And only addressing to "I" "You" have a live spirit; therefore, the basis of own life is learned through communication with other person. This dialogical relation "I" and "You" is caused by language. F. Ebner in his philosophy accents the fundamental importance of the word in forming of spiritual reality. The source of language and the word is God, so they are God's revelation to the person. Thus, developed by F. Ebner "the dialogical thinking" is based on "the dialogue with God" therefore his philosophy has religious and existentialist nature [7, p. 25]. The dialogism in the text from F. Ebner's point of view can be performed only directly within model "I" (the author, the creator) – "You" (reader). However absence of the mediated

link "hero" that cannot completely reflect the communicative relations within the text.

F. Rosenzweig is called the founder of postmodernism philosophy who has foreseen modern crisis of the humanities and social consciousness and determined the vector of "new thinking". In the history of philosophy of the XXth century F. Rosenzweig was the theorist who has created the systematized concept about dialogical "new thinking", revolutionary opposite to classical understanding about what isn't the thinking directed to abstract motionless and eternal "general", but communicative thinking in time. In this temporal type of unity an important role is played by communication, being at the same time both the tool, and a sign of primary contact implementation. In F. Rosenzweig's theory the reality becomes the existing world only when the relation of its components is performed that can occur only in the communicative act. Even the personality becomes real only when speak. In turn, communication as dialogue, implies understanding of existence of "Other" that involves recognition by the person of own temporariness and an extremity [5, p. 73]. Thus, F. Rosenzweig's theory allows to speak about a certain hronotopic type of dialogism which has been considered by other scientists.

The dialogue in M. Buber's understanding is not just an exchange of statements or discussion which aimed to suppress opinion of the interlocutor by own argumentation; true dialogue can proceed silently, – i.e. on condition of absolute trust to the addressee. M. Buber claims that dialogue, even unexpressed, exists between individuals when they have trust in each other [3, p. 96].

The philosopher outlined three types of dialogue: "authentic", "technical" and "the monologue disguised under dialogue". Sometimes the dialogue has no its potential essence. The "authentic" dialogue is possible only on condition that each of participants adequately perceives the identity of the interlocutor and addresses him as to the personality. The "technical" dialogue has aim to achieve coordination of individual's actions for achievement of "objective mutual understanding". "The disguised monologue" is one of discussion types when participants of the communicative act want "to read the made impression on the interlocutor's face"; it is conversation of friends in which "everyone considers himself as absolute and legal value, and another – relative and doubtful person" [3, p. 109]. Not one of these types of dialogues is not possible between the author and the hero because they, in the context of M. Buber's determinations about dialogue's participants, represent not identical concepts; however, similar dialogues can take place in the model "author-reader", on condition of intellectual equality of these two individuals.

M. M. Bakhtin considered the primacy of dialogue in the initial uniqueness of each human person who is implemented in a responsible act on the edge and in the face of another – the only thing. One more principle of dialogical thinking is approval of basic integrity of universality and uniqueness – the unity turned to each existing individual. Unique, necessary and irreplaceable on the place, not having "an alibi in a life event" [21, p. 88] in real experience and communication with other, same unique and at the same time not similarity, and truly and essentially other.

M. M. Bakhtin claimed that the fundamental category of human reality is "being-between" as the relation-communication which anticipates determination and specific separation of dialogue's participants of. It follows that real relations which are based on "being-between" can appear only between real persons. It is initially interpersonal, and this fundamental unity internally indissoluble from personal of "I" and "Other". Interpersonal fullness of "being-between" does not concern to one specific individual, but at the same time keeps specific personal nature and becomes initial, "congenital" energy of communication dialogue [1, p. 33].

The dialogue, from this point of view, is a generalization of an initial, fundamental life situation of the personality when complete "being-between" by internal need becomes multiple, but monolithic, connected by energy of initial communication. In this fundamental situation the capability to exist, speak, express himself is at the same time a capability to give answers, unite decisions and responsibility, realizing at the same time the relation-communication [2, p. 49].

The dialogue, according to M. M. Bakhtin point of view is "opposition of the person to the other person as opposition of "I" to "Other". The characteristic feature of this statement is absence of "third party" which in the western traditions belongs to God [1, p. 163]. Therefore, the main features of Bakhtin's dialogue consist in pointlessness and infinity. However, it doesn't mean that in such dialogue heroes face in space of a certain subject which isn't a subject of dialogue and has independent existence.

The dialogue, according to Bakhtin point of view is an opposition for the sake of opposition, the dynamic and spiritual phenomenon which doesn't lead to any concrete result M. M. Bakhtin consider the dialogism as a key to understanding of essence of the individual therefore in his understanding the true existence of the individual "is available only to dialogical penetration into it" [2, p. 19]. It should be noted that the Bakhtin's doctrine about dialogue is beyond the being of the specific individual: life of the whole people is realized as dialogue with other people in which the nation can find the "I" by the way of self-determination. According to Bakhtin, the sense of being appears only in a common ground of two consciousnesses, two voices in dialogue [2, p. 67].

Therefore the dialogical thinking includes energy of the positive resolution of conflicts based on a constructive improvement, completion of considerably various and oppositional things so the consent is not just the manifesto, a desirable state or a certain cogitative principle. The consent is what is inherent in objectivity of being, more precisely, than being-between of people, their communication which need at the same time is the choice of a vector of the movement: to the world or to the war, to the life or to the death. The need for communication is a possibility of unique self-realization, self-implementation in life which is unpredictable, but it makes sense, and the vital sense or intelligent life which can revive, be recreated in real experience of everyone again [1, p. 119].

Results and discussion. The dialogism as one of the principles of the postmodern literature, is not only cross-cultural opposition of esthetic systems in the text, but also peculiar oppositions as "author – hero", "hero – reader",

"author – reader". The essence of the dialogism of E. Grishkovets novels can be explained that in his representation the dialogism is shown as some kind of "game" with time and space which content is in comparing different times and spaces to reveal both characteristic properties, and general, universal laws of existence, to comprehend the world in its unity. E. Grishkovets who got used to unilateral communication with the viewer from a scene within the literary text makes the implicit dialogue with the reader, asking questions by himself, or on behalf of the hero, provoking thereby the reader to polemic about these problems. Such kind of dialogue is possible in the middle-literature

because it is focused on the "thinking" audience capable to understand author's hints and to answer adequately the questions. The hero possessing characteristics of both the author and the fictional character becomes the center of an intertext dialogism, but, in the same time, isn't "a hostage" of any one culturological formula [6, p. 26].

Conclusions. In literary works of E. Grishkovets the concept of a dialogism is closely connected with modern cultural regulation, esthetic and modern reading about the world and the person in general. The interlacing and display of the author's world with outlook of the character specifies an ideological esthetics in modern prose in which an important component is the dialogism.

REFERENCES

1. Бахтин М. М. Автор и герой. К философским основам гуманитарных наук / М. М. Бахтин. – М.: Азбука, 2000. – 334 с.
2. Бахтин М. М. Вопросы литературы и эстетики. Исследования разных лет / М. М. Бахтин. – М.: Худож. лит., 1975. – 523 с.
3. Бубер М. Два образа веры / М. Бубер. – М.: Республика, 1995. – 464 с.
4. Гришковец Е. Асфальт: роман / Е. Гришковец. – М.: Махаон, 2008. – 571 с.
5. Гришковец Е. Рубашка: роман / Е. Гришковец. – М.: Время, 2004. – 280 с.
6. Козловский П. Культура постмодерна / П. Козловский. – М., 1997. – 240 с.
7. Розенцвейг Ф. Об одном месте из диссертации М. Бубера (Примечания и перевод с нем. В. Л. Махлина) / Ф. Розенцвейг // Философские науки. – М., 1995. – № 1. – С. 136-139.
8. Розенцвейг Ф. «Я и Другой» (истоки философии «диалога» XX в.) (Примечания и перевод с нем. В. Л. Махлина) / Ф. Розенцвейг. – СПб., 1995. – С. 95.
9. Ebner F. Das Wort und die geistige Realitdt. Gesammelte Werke : Bd 1 / F. Ebner. – Wien, 1952. – P. 25.

REFERENCES

1. Bakhtin M. M. Author and hero. To philosophical fundamentals of the humanities / M. M. Bahtin. – M.: Azbuka, 2000. – 334 p.
2. Bakhtin M. M. Questions of literature and esthetics. Researches of different years / M. M. Bahtin. – M.: Hudozh. lit., 1975. – 523 p.
3. Buber M. Two sides of belief / M. Buber. – M.: Respublika, 1995. – 464 p.
4. Grishkovets E. Asphalt: novel / E. Grishkovets. – M.: Makhaon, 2008. – 571 p.
5. Grishkovets E. Shirt: novel / E. Grishkovets. – M.: Time, 2004. – 280 p.
6. Kozlovskij P. The culture of postmodern / P. Kozlovskij. – M., 1997. – 240 p.
7. Rosenzweig F. About one place from M. Buber's thesis (Notes and the translation from german by V. L. Makhlin) / F. Rozencvejg // Filsofskie nauki. – M., 1995. – № 1. – P. 136-139.
8. Rosenzweig F. "I" and "Other" (sources of philosophy of "dialogue" XX cent.) (Notes and the translation from german by V. L. Makhlin) / F. Rozencvejg. – SPb., 1995. – P. 95.

О понятии диалогизма в постмодерной литературе на материале прозы Е. Гришковца

Ю. С. Белова

Аннотация. В статье рассматривается понятие «диалогизм» в исследованиях М. М. Бахтина, Ф. Эбнера, Ф. Розенцвейга, М. Бубера и его роль в построении художественного текста. Исследуются отношение «Я» к «Ты» и к «Другому» в рамках внутреннего и внешнего диалогов произведения. Анализируются контекстуальные взаимоотношения «автор – герой» и «автор-читатель» на примере прозы Е. Гришковца. Делается вывод о месте диалогизма в прозе писателя.

Ключевые слова: диалогизм, автор, герой, бытие.

Елементи інфраструктури у текстах документів

О. В. Бондаренко

ПВНЗ «Європейський університет», Україна
Corresponding author. E-mail: vasylija@rambler.r

Paper received 28.05.2016; Revised 05.06.2016; Accepted for publication 08.06.2016.

Анотація. У статті досліджено вставлені конструкції у текстах документів, зосереджено увагу на концепції Д. Баранника про дворівневий синтаксис (інтраструктуру та інфраструктуру). У результаті дослідження доведено, що елементами інфраструктури у текстах документів є вставлені слова, словосполучення, речення. Вони вносять в речення додаткові повідомлення, зауваження, конкретизують місце, час існування чогось, доповнюють речення чи його частину. Це – ситуативно зумовлені уточнення або доповнення змісту лінійного речення чи його складників, тобто актуалізатори семантичного прирощення, одиниці модифікаційно-супровідного рівня – інфраструктури.

Ключові слова: тексти документів, дворівневий синтаксис, інтраструктура, інфраструктура, вставлені слова, словосполучення, речення.

Вступ. Вставлені слова, словосполучення, речення як елементи інфраструктури речення – проблема, яка ще мало висвітлена в граматиці української мови, хоч становить значний інтерес, бо зосереджує в собі актуальні теоретичні погляди на граматику й мову в цілому. На нашу думку, найрелевантнішою та найперспективнішою виступає концепція, що передбачає дослідження категорії вставленості з позиції дворівневого синтаксису.

Короткий огляд публікацій з теми. До інноваційних теорій у граматичному ладі мови, на нашу думку, належить концепція Д. Х. Баранника про дворівневий синтаксис [1; с. 13], в якій I рівень він називає інтраструктурою, а II – інфраструктурою. У синтаксичній організації речення в українській та в інших слов'янських мовах діють два структурних рівні: базово-комунікативний та модифікаційно-супровідний, або рівень суб'єктивно-модального та інформативного прирощення. Перший (інтраструктурний) рівень створює граматично та інтонаційно організовану єдність компонентів (слів, речень), зв'язаних між собою відношеннями сурядності й підрядності. Це базова (основна) структура речення. Саме засобами базового структурного рівня виражена комунікативна сутність висловлення, визначено базовий логічно-змістовий і граматичний контури речення. Другий (інфраструктурний) рівень утворюють синтаксично й інтонаційно автономні вербальні структури: звертання, слова автора при прямій мові, вставні та вставлені конструкції тощо. Вони „обслуговують” речення, забезпечують йому інформативну повноцінність, орієнтують вислів на адресата. Услід за Д. Х. Баранником базово-комунікативний (основний) рівень називатимемо інфраструктурою речення, а модифікаційно-супровідний, або рівень суб'єктивно-модального та інформативного прирощення, – інфраструктурою речення [1, с.13]. Уточнюючи подане трактування, вважаємо за доцільне наголосити, що інфраструктура становить комплекс функціонально спеціалізованих автономних синтаксичних форм, які перебувають у базовій структурі (інтраструктурі) речення, еластично переривають його граматичну та інтонаційну лінійність і водночас забезпечують потрібні, зумовлені комунікативним завданням прирощення інформативного, суб'єктивно-модального та іншого характеру.

У сучасній лінгвістиці інфраструктура речення ще не знайшла достатнього висвітлення. Окремі елементи інфраструктури опрацювали такі вчені, як Є. К. Тимченко, І. Огієнко, І. К. Кучеренко, В. С. Храковський, П. С. Дудик, П. І. Богданов, Т. М. Чумаков, В. А. Артемов, А. Й. Багмут, Л. Р. Зіндер, М. У. Каранська, І. Р. Вихованець, Д. Х. Баранник, Л. О. Кадомцева, Н. Ю. Шведова, М. Я. Плющ, К. Г. Городенська, А. П. Загнітко, М. В. Мірченко, В. І. Грицина, К. Ф. Шульжук, М. С. Скаб та ін.

Мета статті – дослідити інфраструктурні елементи у текстах документів, простежити тенденцію розширення стилістичних кордонів категорії вставленості, визначити функції вставлених конструкцій з позиції дворівневого синтаксису.

Джерелами дослідження стали тексти ділових паперів сучасної української мови.

Методи дослідження. Для характеристики елементів інфраструктури речення використано описовий метод із властивими йому прийомами зовнішньої й внутрішньої інтерпретації та методики комплексного й функціонального аналізу.

Результати та їх аналіз. Семантика речення, як відомо, має загальномовний та індивідуальний (особистісний) аспекти. Категорія модифікаційно-супровідного рівня – один з основних засобів формування особистісного аспекту семантики речення.

Коли рівень особистісного (інфраструктурного) компонента особливо високий, то тут уже йдеться про модальне значення. Мовна модальність на рівні синтаксису привертала й продовжує привертати пильну увагу вчених. М. В. Мірченко з цього приводу постулює так: „Будь-яке речення виражає модальну семантику, яка зумовлена: 1) об'єктивним станом речей у світі й пізнанням такого стану мовцем-оповідачем; 2) суб'єктивним інтерпретуванням події, ситуації, факту дійсності в діапазоні можливості, наміру, вірогідності, необхідності, сумніву, категоричності; 3) настановою, комунікативним наміром мовця, його завданням передати об'єктивну (суб'єктивну) інформацію, дізнатися від адресата щось, спонукати його до чогось чи висловити бажання про щось; 4) емоційністю/нейтральністю, що супроводжує акт комунікації і може виявлятися в реченнєвій структурі” [4, с. 221]. Погоджуючись із думкою М. В. Мірченка, можемо констатувати, що вставлене речення має

об'єктивне начало і особливо це стосується офіційно-ділового стилю, напр.: у кінотеатрі „Київ” розпочато прем'єрний показ фільмів англійською мовою (**оригінальні копії**). Початок сеансів о 21-00 (З оголошення). Або ще приклади: *Жінці, яка працює і має двох або більше дітей віком до 15 років... надається щорічна додаткова оплачувана відпустка тривалістю 7 календарних днів без урахування святкових і неробочих днів (Стаття 73 кодексу законів про працю в Україні)* (Із Закону України „Про відпустки”).

Вставлені слова, словосполучення, речення відбивають думку, що не викристалізовується одразу, а формується стрибками, поступовим додаванням, оформлення якого щоразу проходить заново й самостійно, більш або менш механічно. Аналізовані компоненти приєднуються до попереднього мовного цілого або розривають його. Тому в діловій мові вони вживаються рідше, наприклад: *Засідання відбудеться у приміщенні Будинку вчителя (вул. Володимирська, 47), в актовій залі* (З листа-запрошення).

За змістом вставлені елементи бувають різноманітні. Це й підкреслення якогось факту, деталі, уточнення, чи побіжне зауваження, наприклад: *На першому етапі необхідно провести ряд заходів, спрямованих на обладнання робочого місця (виготовлення конструкцій для можливості розміщення товарів на прилавку) та налагодження взаємозв'язків з постачальниками (договори про постачання)* (З бізнес-плану приватного підприємця).

Усі вставлені елементи умовно можна поділити на:

1) ті, що вживаються як додаткове повідомлення – зауваження, наприклад: *Організувати екскурсію до музею історичних коштовностей України (разом з батьківським комітетом)* (З індивідуального плану роботи класного керівника);

2) ті, що вказують на місце, час існування чогось або називають прізвище виконавця у документі тощо: *Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова проводить 28-го березня День відкритих дверей за адресою: вул. Пирогова, 9 (станція метро «Університет»), початок о 13-00 год.* (Із факсу – тексту оголошення);

3) ті, що доповнюють, уточнюють речення чи якийсь його член. Вони не зовсім „вмонтовані” у структуру речення: *Професійно-технічне училище №28 запрошує на навчання випускників 9 – 11 класів за такими професіями: 1. Слюсар-електромонтажник (з умінням виконувати ремонт електрообладнання автомобіля); 2. Машиніст крана (кранівник)* (З оголошення).

Нині категорія вставленості розширює свої горизонти і проникає в усі стилі мовлення: науковий, офіційно-діловий тощо. У різних стилях мови вставлені конструкції дуже виразно виявляють свою неоднорідність (вона настільки очевидна, що визначення вставлених конструкцій, прийнятне для одного стилю, не завжди може бути застосоване до іншого). Зокрема, дуже мало спільних моментів (крім самого факту вставленості) має поняття про вставлені конструкції, сформоване на матеріалі художнього й розмовного стилів, з поняттям про вставлені

конструкції ділової мови. „Основний характер ознак вставлених слів і вставлених речень полягає в тому, що вони з'являються в реченні ніби несподівано не тільки для слухача (читача), але й для самої особи, що говорить (пише), інакше кажучи – вони з'являються тоді, коли певна структура речення вже накреслена, здійснюється, але в процесі цього здійснення виникає потреба в доповненні, роз'ясненні, в зауваженні чи в якомусь застереженні з приводу висловленого” [6, с. 306]. Дуже важко встановити момент „несподіваності” для таких, наприклад, вставлених конструкцій: *Мета: заміщення вакантної посади юриста (в галузі трудового права) у міжнародній компанії* (З резюме). В офіційно-діловому стилі на перший план висунуто зовсім інші властивості цього синтаксичного явища. Дуже часто вставлені конструкції, не виконуючи в основному реченні функцію його членів, зберігають формальні зв'язки з членами основного речення.

Як допоміжні елементи основного речення – носії додаткового значення – вставлені конструкції суттєво відрізняються від звичайних членів речення тим, що, випадаючи – завдяки інтонації й пунктуації – зі складу основного речення, вони переміщують повідомлюване в іншу, відмінну від основної, площину [3, с. 157]. У наведеному нижче прикладі перша вставлена конструкція переводить виклад з площини основного об'єктивного повідомлення в площину повідомлення другого плану актуальності (тобто другою рядною уточнювальною деталлю), третя вставлена конструкція виконує допоміжну, технічну функцію (написання суми грошей словами) в тексті: *Ми, що нижче підписалися, (комісія у складі начальника відділу реклами Голубенка М. В., начальника відділу у зв'язках з громадськістю Чайковського Ю. О.), склали цей акт про те, що згідно з наказом директора від 10.09.2015 №609 Про прийом делегації з Республіки Польща було придбано сувенірну продукцію (декоративні кухлі з символікою Києва) на 285 грн. (двісті вісімдесят п'ять грн.* (З акту про списання сувенірної продукції).

У ділових текстах вставлені конструкції можуть містити повідомлення першочергової ваги – все те, що автор хоче підкреслити, виділити, на що він хоче звернути увагу читача. Позиція такого повідомлення в реченні – його спеціальне виділення – якраз і сприяє цьому: *Для поновлення в НПУ імені М. П. Драгоманова в приймальню комісію необхідно подати такі документи: ... 3) копію трудової книжки (для тих, хто має стаж роботи), 4) паспорт (пред'являється особисто)* (З Правил переведення та поновлення студентів у НПУ імені М. П. Драгоманова у 2016 р.).

Вміщення таких важливих повідомлень у дужки, тобто перетворення їх із звичайних конструкцій у вставлені, має для ділових текстів своє особливе значення: оскільки такий текст розрахований суто на зорове сприймання, вміщені в дужках конструкції (а їх буває по декілька на одній сторінці) створюють начебто другий – уточнювальний – план повідомлення – іншу площину – ми називаємо її площиною інфраструктури. Реальне наповнення цього другого плану повідомлення – інфраструктури речення – залежить від теми й завдань тексту, від індивідуальної

стильової манери автора та від цілого ряду інших причин.

Вставлені конструкції в досліджуваних текстах офіційно-ділового стилю виконують важливе та специфічне завдання: розчленування думки на основні відомості й відомості супровідні, другорядні, другопланові чи іноплощинні, які є прирошеннями інформативного характеру, а отже, елементами інфраструктури речення.

Досліджена джерельна база вставлених конструкцій у текстах документів дає змогу вирізнити такі типи цих одиниць:

I. Вставлені конструкції, які виконують функцію доповнення, розширення інформації, напр.:

а) при написанні заяви:

Директорові заводу „Неон” п. Литвиново

Солов'яненко Оксани Іванівни

(мишкаю за адресою: вул.Озерна, м. Київ, 17, кв. 192, 01000; тел. 611-11-13)

(„Українське ділове мовлення”);

б) протоколу:

Порядок денний:

1)Про організацію та відкриття фірми „Оранта” у м. Львові. (Доповідач генеральний директор Громов А. В.) („Українське ділове мовлення”);

в) договору:

За рахунок своїх коштів здійснити оздоблювальні роботи в приміщенні (далі називатиметься кафе) („Українське ділове мовлення”).

II. Вставлені конструкції вживаються як уточнення статей законів, фактів, об'єктів, відомостей про осіб у документах тощо, напр.:

а) при створенні запису в трудовій книжці: *Дата і причина звільнення: 13.09.08. Звільнилася за власним бажанням (ст.38. КЗпП України) („Українське ділове мовлення”);*

б) при написанні наказу: *У робочих кресленнях, виготовлених відділом № 7 для механіко-складального цеху (об'єкт № 31), було припущено помилку, що призвело до випуску бракованого експериментального зразка ротора ВН-24. Це сталося внаслідок зниження вимог до якості проектів керівництвом відділу № 7 (начальник відділу – Громов І. Т., головний конструктор – Яремчук В. А.) та безвідповідальності керівника бригади складальників Загребельного В.К., який не перевіряв креслення („Українське ділове мовлення”);*

в) автобіографії: *У Збройних Силах не служив, оскільки під час навчання в університеті проходив підготовку на військовій кафедрі (лейтенант запасу)... Дружина Миколайчук (Марченко) Галина Степанівна, 1968 р. н., працює вчителькою молодших класів у Київській середній загальноосвітній школі №21 („Українське ділове мовлення”);*

г) листа-прохання: *Прошу направити достроково (з 09 березня 2013 р.) для проходження виробничної практики за спеціальністю секретар-референт учениць групи № Т17 Петренко В. С. та Завірюху С. К. („Українське ділове мовлення”).*

III. Вставлені конструкції, подані як додаткові уваги до тексту, посилення, напр.:

а) в оголошеннях: *Книжки можна придбати у*

видавництві „Криниця” (вул. А. Малишка, 92/4) за готівку чи за безготівковим розрахунком („Українське ділове мовлення”);

б) у договорах: *У випадку особливих обставин (наприклад, аварії) Продавець зобов'язаний вжити заходів для виконання замовлення Покупця („Українське ділове мовлення”); Закрити свої розрахункові (поточні) рахунки в інших банках та переказати залишки коштів на рахунок, відкритий у Банку („Українське ділове мовлення”); Робота виконується із матеріалів Замовника згідно зі специфікацією на поставлені в перероблення матеріали на кожну партію виробів (Додаток № 2) („Українське ділове мовлення”); У разі повного погашення витрат сторін (див. п. 3.1. договору) складається акт про це, який підписується сторонами й додається до цього договору („Українське ділове мовлення”).*

IV. Вставлені конструкції як літерні позначення цифр в діловій документації, напр.:

а) при написанні гарантійного листа: *Просимо відпустити за безготівковим розрахунком 26 (двадцять шість) двоядерних комп'ютерів, 2 (два) медіапроектори („Українське ділове мовлення”);*

б) у листах-повідомленнях: *Повідомляємо, що для будівництва нового корпусу історичного факультету Вам виділено 1 250 900 (один мільйон двісті п'ятдесят тисяч дев'ятсот) грн. 00 коп., у тому числі на придбання необхідного обладнання – 200 000 (двісті тисяч) грн. („Українське ділове мовлення”);*

в) при укладанні договору: *Прибуток, одержаний у результаті спільної діяльності сторін, за цим договором розподіляється між ними в такому співвідношенні:*

Фірма – 70% (сімдесят процентів) прибутку;

Товариство – 30% (тридцять процентів) прибутку („Українське ділове мовлення”).

Висновки. Отже, вставлені конструкції в офіційно-діловому стилі вносять в основне речення додаткові зауваги, уточнення статей законів, літерні позначення цифр, вказують на посилення тощо, тобто додають відомості супровідні, другопланові, які є прирошеннями інформативного характеру. „Обслуговуючи” речення, вони забезпечують йому інформативну повноцінність. Усе це дає змогу констатувати, що такі вставлені конструкції – одиниці інфраструктурного рівня або рівня інформативного прирошення.

Вставлені слова, словосполучення, речення у текстах документів – виразники об'єктивної модальності, репрезентовані різними типами складних і простих речень, словосполученнями, окремими словами.

На відміну від вставних елементів, що виражають тільки суб'єктивне ставлення того, хто говорить, до висловленої ним думки, вставлені речення, словосполучення, слова вносять в базове речення такі додаткові повідомлення чи побіжні асоціативні зауваження, які:

1) доповнюють,

2) уточнюють,

3) розвивають зміст висловлення,

4) вказують на якісь деталі чи факти, що не були передбачені в перший момент формування думки.

Ці ситуативно зумовлені доповнення або уточнення змісту лінійного речення чи його складників – актуалізатори інформативного прирощення, а значить, одиниці модифікаційно-супровідного рівня – інфраструктури.

Вставлені речення містять безпосередньо виражений предикативний зміст, а у вставлених словах, словосполученнях він представлений імпліцитно. Виходячи з цього, на наш погляд, зв'язок вставлених

елементів з лінійним реченням можна визначити як автономну предикативну інкорпорацію. В основі такого зв'язку лежать інформативно-змістові та суб'єктивно-модальні фактори. Забезпечує цей зв'язок структурно-композиційна та просодична організація, в якій проступають контури міжфразових зв'язків.

Категорія вставленості в наш час все більше активізується і набуває подальшого поширення через демократизацію мовлення в усіх стилях мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баранник Д. Х. Два рівні граматичної структури речення / Д. Х. Баранник // Мовознавство. 1993. – № 6. – С. 13–19.
2. Загнітко А. П. Теорія сучасного синтаксису: Монографія. – Донецьк: ДонНУ, 2008. – 294 с.
3. Коваль А. П. Науковий стиль сучасної української літературної мови / А. П. Коваль. – К.: Вид-во Київ. ун-ту, 1970. – 306 с.
4. Мірченко М. В. Структура синтаксичних категорій: Монографія / М. В. Мірченко. – Луцьк: Вежа, 2004. – 393 с.
5. Палеха Ю. І. Загальне документознавство: навч. посібник / Ю. І. Палеха, Н. О. Леміш – К.: Ліра-К, - 2008. – 395 с.
6. Шапиро А. Б. Основы русской пунктуации / А. Б. Шапиро. – М.: Из-во АН СССР, 1955. – 318 с.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Паламар Л. М. Українське ділове мовлення / Л. М. Паламар. – К.: Либідь, 1997. – 296 с.
2. Глущик С. В. Сучасні ділові папери / С. В. Глущик, О. В. Дияк, С. В. Шевчук. – К.: Атіка, 2005. – 544 с.

LITERATURE

1. Barannyk D. K. Two Levels of Sentence Grammatical Structure / D. K. Barannyk // Linguistics, 1993. – # 6. – P. 13–19.
2. Zahnitko A. P. The Theory of Modern Syntax: Monograph. – Donetsk: DonNU, 2008. – 294 p.
3. Koval A. P. The Scientific Style of Modern Ukrainian Literary Language / A. P. Koval. – Kyiv: Kyiv University Press, 1970. – 306 p.
4. Mirchenko M. V. The Structure of Syntactical Categories: Monograph / M. V. Mirchenko. – Lutsk: Vezha, 2004. – 393 p.
5. Palekha Y. I. General Science of Documentation: Tutorial / Y. I. Palekha, N. O. Lemish. K.: Lira-K, 2008. – 395 p.
6. Shapiro A. B. Foundations of Russian Punctuation / A. B. Shapiro. – M.: The USSR Academy of Sciences' Press, 1955. – 318 p.

SOURCES OF ILLUSTRATIONS

1. Palamar L. M. Ukrainian Business Speech / L. M. Palamar. – K.: Lybid, 1997. – 296 p.
2. Gluschyk S. V. Contemporary Business Papers / S. V. Gluschyk, O. V. Diyak, S. V. Shevchuk. – Kyiv.: Atika, 2005. – 544 p.

The infrastructure elements in documentation texts

Bondarenko O. W.

Abstract. The article deals with the study of parenthetical constructions in documentation texts according to the two-level syntax concept by D. Barannyk (the infrastructure and infrastructure). It has been proved that documentation text infrastructure elements comprise parenthetical words, clauses and sentences to provide complementary information, such as notes, remarks, place and time specifiers etc. supplementing the sentences or their parts. These situational complements to the linear sentence content actualize the semantic augment, forming the infrastructural units of the modifying and concomitant level.

Keywords: documentation texts, two-level syntax, infrastructure, infrastructure, parenthetical words, clauses, sentences.

Элементы инфраструктуры в текстах документов

Е. В. Бондаренко

Аннотация. В статье исследованы вставленные конструкции в текстах документов, сосредоточено внимание на концепции Д. Баранника о двухуровневом синтаксисе (инфраструктура и инфраструктура). В результате исследования доказано, что элементами инфраструктуры в текстах документов являются вставленные слова, словосочетания, предложения. Они вносят у предложение дополнительные сообщения, замечания, конкретизируют место, время существования чего-то, дополняют предложение или его элемент. Это – ситуативно предопределенные уточнения или дополнения смысла линейного предложения или его составляющих частей, то есть актуализаторы семантического приращивания, единицы модификационно сопроводительного уровня – инфраструктура.

Ключевые слова: тексты документов, двухуровневый синтаксис, инфраструктура, инфраструктура, вставленные слова, словосочетания, предложения.

Типологія та мовні особливості жанрів агітаційного політичного дискурсу

О. С. Билінська

Одеський національний університет імені І.І.Мечникова, м. Одеса, Україна

Paper received 26.05.2016; Revised 30.05.2016; Accepted for publication 03.06.2016.

Анотація. У статті подано визначення поняття агітаційного дискурсу та виокремлено систему його жанрів з притаманними їм мовними особливостями. Простежено розвиток теорії мовленнєвих жанрів в межах мовознавства та в контексті розвитку сучасної лінгвопрагматики та комунікативної лінгвістики. Проаналізовано українські політичні тексти агітаційного характеру різних жанрів, які були зібрані під час виборчих кампаній 2010-2015 років, скеровані на вплив і переконання реципієнтів. На підставі виокремлення жанрів агітаційного політичного дискурсу визначено комунікативно-прагматичні аспекти їх розмежування.

Ключові слова: агітаційний політичний дискурс, комунікативна ситуація, мовленнєвий жанр, лінгвопрагматика, типологічні ознаки, прагматична настанова.

Ступінь розроблення проблеми та актуальність статті. Активний розвиток політичної лінгвістики та орієнтація сучасної науки на комунікативно-прагматичні аспекти діяльності людини зумовили зміну векторів дослідження із текстоцентризму на антропоцентризм і дискурсоцентризм (Р. Барт, Ю. Габермас, У. Еко, Ж. Отье-Рев'ю, З. Харрис та ін.). Дискурс почали розглядати в контексті комунікативної ситуації із залученням вербальних характеристик мовця та адресата, зважаючи на специфіку конкретної дискурсивної діяльності (Т. А. ван Дейк, В. Г. Борботько, В. І. Карасик, В. В. Красних, М. Л. Макаров, К. Ф. Седов, О. О. Селіванова, Т. Радзієвська та ін.). Одним із таких дискурсивних типів є політичний, що в україністиці почали активно вивчати в останні двадцять років, поступово формуючи школу вітчизняної політичної лінгвістики. За останні роки політичний дискурс став активним об'єктом лінгвістичних досліджень як в Україні (Ф. С. Бацевич, О. Д. Бойко, А. П. Загнітко, Т. Ю. Ковалевська, Н. В. Кондратенко, Л. П. Нагорна, К. С. Серажим, Л. Л. Славова, Н. В. Петлюченко та ін.), так і за кордоном (Е. В. Будаєв, Р. Водак, В. З. Дем'янков, О. С. Іссерс, Е. Лассан, А. П. Чудінов, О. Й. Шейгал та ін.). У зв'язку з глобалізацією соціальних змін, технологізацією політичного дискурсу, соціологи, лінгвісти та інші спеціалісти, доходять висновку, що мова – це влада. У періоди радикального суспільно-політичного реформування закономірно «підвищується увага до аспектів соціального життя, здатних визначити подальшу побудову нової системи аксіологічних координат з іншими акцентуваннями рубрик цілісних шкал» [8, с. 60].

Політичний дискурс як гетерогенне утворення має розгалужену систему типів і жанрів, серед яких особливе місце належить агітаційному політичному дискурсу. Цей різновид має на меті вплив на адресата та переконання, скерований на забезпечення політичної підтримки, тому актуалізується під час виборчих перегонів. На відміну від інформативних, іміджевих та нагадувальних різновидів політичного дискурсу агітаційний виконує функцію персуазивності як основну, моделюючи поведінку реципієнтів та схиляючи їх до прийняття потрібних рішень. Політична агітація має завданням переконати потенційного виборця підтримати певного політичного діяча або політичну силу, що передбачає залучення

відповідних мовних засобів і використання комунікативних стратегій і тактик.

Метою нашої наукової розвідки є визначення поняття агітаційного дискурсу та виокремлення системи його жанрів з притаманними їм мовними особливостями.

Мета зумовила розв'язання таких **завдань**: подати дефініцію агітаційного політичного дискурсу, визначити його особливості, виокремити жанри агітаційного політичного дискурсу та зазначити комунікативно-прагматичні аспекти їх розмежування.

Об'єктом дослідження слугував український політичний дискурс, а **предметом** – агітаційні жанри політичного дискурсу та їхні мовні особливості.

Матеріалом для аналізу слугували політичні тексти агітаційного характеру різних жанрів, скеровані на вплив і переконання реципієнтів, зібрані під час виборчих кампаній 2010-2015 років – агітаційні гасла, заклики, листівки, політичні виступи тощо.

Виклад основного матеріалу. Російська дослідниця політичної комунікації О. Й. Шейгал абсолютизує значення політичного дискурсу, наголошуючи на тому, що всі складники, компоненти «політики різними способами опосередковано дискурсом, віддзеркалені в дискурсі, реалізовані через дискурс» [10, с. 24]. Таке потрактування зумовлює отождолення політичного дискурсу і політичної комунікації, що передбачає актуалізацію комунікативно-прагматичного підходу до аналізу явищ політичного дискурсу. Зважаючи на це, цілком логічним є твердження Л. Л. Славої щодо того, що політичний дискурс – це «сукупність усіх мовленнєвих актів, а також правил публічної політики, які оформилися згідно з чинними традиціями та отримали перевірку досвідом» [6, с. 67]. У такий спосіб надано перевагу лінгвопрагматичному підходу, що передбачає актуалізацію мовленнєвих актів і впливової функції мови в політичному дискурсі.

У дослідженні ми послуговуємося дефініцією політичного дискурсу, наведеною Н. В. Кондратенко: «Політичний дискурс – це конкретний вияв політичної комунікації, що передбачає актуалізацію політичного тексту в комунікативному акті взаємодії політичного суб'єкта (політика, політичної сили, влади) та політичного об'єкта (аудиторії, електорату, виборця)» [3, с. 12], у якому наголошено на комунікативних аспектах вивчення політичного дискурсу. З

огляду на викладене вважаємо пріоритетним комунікативно-прагматичне потрактування політичного дискурсу, що зумовлює виокремлення вивчення мовних аспектів жанрових різновидів політичного дискурсу.

Уперше до проблеми мовних жанрів звернувся М. М. Бахтін, який вважав, що кожна сфера використання мови виробляє свої відносно стійкі типи висловлень – мовленнєвих жанрів, і нехтування особливостями жанрів у будь-якій галузі лінгвістичного дослідження призводить до формалізму й надмірної абстрактності, а також послаблює зв'язок мови з життям [1, с. 159-206]. За М. М. Бахтіним, у типових ситуаціях люди використовують готові форми мовленнєвих жанрів, отримані в готовому вигляді. Розмаїття жанрів таке ж велике, як і невичерпні можливості різноманітної людської діяльності. Автор звертає увагу на істотні відмінності між первинними (простими) і вторинними (складними) мовними жанрами: вторинні жанри, до яких належать романи, наукові роботи, великі публіцистичні жанри, виникають в умовах відносно високо розвинутого й організованого культурного спілкування, вбираючи у себе і змінюючи різні первинні жанри, які виникли в умовах безпосереднього спілкування [1, с. 159-206].

Однією з проблем мовних жанрів залишається їх класифікація. На необхідність створення типології мовних жанрів звертали увагу українські та зарубіжні лінгвісти (Н. Д. Арутюнова, Ф. С. Бацевич, В. В. Демет'єв, Т. В. Шмельова та ін.), але ця проблема досі залишається нерозв'язаною. На сьогодні не існує загальноприйнятої типології мовленнєвих жанрів – у кращому випадку це «переліки мовленнєвих жанрів, за можливості деталізовані» [2, с. 156]. У межах певного різновиду дискурсу виокремлюють і характерні для нього жанри. Традиційно серед мовленнєвих жанрів політичного дискурсу визначають за формою усні (виступ на мітингу, доповідь, дебати, інтерв'ю і ін.) і письмові (програма, листівка, газетна стаття, лист політичному діячу і ін.) [9, с. 27]. У зарубіжній політичній лінгвістиці виокремлюють жанри, пов'язані з політичною системою (напр., парламентські дебати, політичні маніфести і програми, доповіді лідерів партій на конференціях, політичні документи), жанри, пов'язані із засобами масової інформації (напр., політичні новини, політичні інтерв'ю, ток-шоу, політична реклама у пресі), та жанри, пов'язані із громадською сферою (напр., зустрічі з громадянами, політичні форуми) [11, с. 294].

Аналогічно виокремлюють жанри в межах передвиборчого агітаційного дискурсу, який у багатьох дослідженнях розглядають як вид політичного (О. В. Горіна, А. Б. Халатян). Розвиваючи ідею передвиборчого дискурсу як різновиду політичного, А. Б. Халатян виокремлює жанри за такими критеріями: 1) характерний склад учасників, 2) локалізація подій, 3) комунікативна функція [7, с. 185-186]. Беручи за основу таксономію політичних жанрів, запропоновану Р. Водак, яка виокремлює жанри, що належать до сфери дії, і ті, що належать до сфери контролю [12], А. Б. Халатян відзначає, що жанри передвиборчого дискурсу включені у підструктури сфери дії, які поділяються на сферу «формування суспільної думки і саморепрезентація політика» (прес-реліз, прес-

конференція, ток-шоу, інтерв'ю, лекції і участь у конференціях, статті тощо) і сферу «політичної реклами, маркетингу і пропаганди» (програма партії, гасло, передвиборчий виступ, листівки, плакати тощо). Крім уже згаданих жанрів політичного дискурсу, авторка доповнює перелік передвиборчих жанрів такими складними жанровими формами: коментар поточних подій, телевізійні ролики-презентації, теледебати, мітинг, партійний форум, зустріч з виборцями, інтернет-щоденник, інтернет прес-конференція [7, с. 185-186].

Для агітаційного дискурсу такий широкий підхід, на нашу думку, є неправомірним, оскільки політичний дискурс загалом виконує агітаційну функцію – усі його форми скеровано на переконання адресата та заохочення його до участі в голосуванні, навіть за умови відсутності виборчого процесу. Проте агітаційний політичний дискурс виконує закличну функцію як основну – в експліцитній та імпліцитній формі він містить заклик до політичної підтримки, до участі в передвиборчих перегонках, тобто пов'язаний виборами й орієнтований на переконання й виконання конкретних дій. Можна навіть стверджувати, що агітаційний дискурс має виражений перлокутивний ефект, оскільки він скерований на досягнення відповідного результату, причому не в далекому майбутньому, а безпосередньо під час найближчих виборів.

Спираючись на таке витлумачення агітаційного політичного дискурсу, визначаємо його жанрові різновиди, що можуть функціонувати як в усній, так і в письмовій формі.

Гасло є основним жанром агітаційного дискурсу, оскільки «містить ключові слова, словосполучення або речення, що апелюють до мас з метою здійснення керівництва над ними» [5, с. 155]. Саме тому гасло є універсальним жанром для агітації та пропаганди, воно в стислій і доступній формі передає заклик до адресата. Основною формою вираження заклику є спонукальне речення, напр.: **Приєднуйся до Відродження країни!** (Партія Відродження), **Довіряй справам** (Блок Г. Труханова), **Єднаймося заради України!** (Патріотична партія України); **Майдан! Єднаймося! Разом зробимо більше!** (рух «Народний контроль»); **Обирай свідомо!** (об'єднання «Самопоміч»); **Приєднуйся!** (ВО «УКРОП») тощо. Крім спонукальних граматичних форм, агітаційні гасла містять й особові форми дієслів, вжиті в закличній функції, тобто такі гасла містять вказівки на програмні положення та обіцянки політиків, напр.: **Розженемо прокурорів і суддів!** (Радикальна партія України); **Збережемо тепло в наших оселях!** (Опозиційний блок); **Країна буде з хлібом і миром!** (Аграрна партія України). Тут здебільшого використовуються форми майбутнього часу або теперішнього з дієсловами доконаного виду. Проте наявність дієслівних компонентів є необов'язковою: заклик виражається у формі неповних речень, де еліміновано дієслівний спонукальний компонент, напр.: **Разом до дії!** (об'єднання «Самопоміч»), **Розвиток краю – наша робота!** (партія «Наш край»). Політичні гасла переважно представлені слоганами спонукального характеру, що не стільки передають основну ідею виборчої кампанії, скільки закликають адресата до певних дій.

Листівка як жанр політичного дискурсу є комбінованим жанром, вона скерована на досягнення стратегічної мети агітаційної кампанії [4, с. 226]. Листівки належать до економічних різновидів політичної продукції, через це достатньо поширені і використовуються в різних галузях політичної комунікації, зокрема в агітаційній. Формат та обсяг поданого матеріалу уможлиблює подання в листівках різножанрової інформації – слоганів, програми і біографії, а також агітаційних текстів різного типу. Переважно агітаційні листівки скеровані на заохочення потенційних виборців до участі у виборах, напр.: **Голосуй за досвід, знання, ініціативу!** (А. Кривицький); **Скажи Балогам «НІ!»**. **Проголосуй за Ратушняка!** В агітаційних листівках фіксуємо такі форми спонування до дії: запрошення, напр.: **Прийди на зустріч з головою Ради об'єднаної опозиції «Батьківщина» Арсенієм Яценюком!** (А. Яценюк); обіцянки, напр.: **Не зраджу Ваш голос!** (П. Порошенко); **Дізнайся про війну правду!** (Д. Ярош); **Першотравневий район, округ № 53, де я народився, виріс і живу! Візьму і зроблю!** (Самопоміч, Л. Левченко); поради, напр.: **Прийшовши на виборчу дільницю, пам'ятай – колишніх представників Партії регіонів не існує!** (Р. Ярема); перестороги, напр.: **Не піддавайся на провокації злочинного режиму! Не будьте зброєю в руках влади!** Агітаційні тексти здебільшого містять спонукальні речення з присудковими дієслівними формами в наказовому способі, проте й інші синтаксичні конструкції слугують вираженню агітаційної функції, напр.: **Я піду на вибори, бо мені важливо майбутнє моєї держави та мене.** Павло Горак, головний редактор порталу *OpenStudy*. Так, особові форми дієслів, представлені в означено-особових реченнях активно використовують в агітаційних листівках, напр.: **Запрошуємо вас на зустріч з Віталієм Кличком. Настав час УДАРУ!** (В. Кличко); **Повернемо Ужгороду порядок, стабільність і розвиток!** (С. Ратушняк). Агітаційні листівки містять численні неповні речення з пропущеними присудковими компонентами спонукального типу, напр.: **За перемогу! За мир! За гідність кожного українця!** (Блок П. Порошенка); **За Троещину! Сучасну! Безпечну! Комфортну!** (В. Борисов); **Жодних білбордів! Всі гроші – армії!** (А. Порохня).

Комбінований характер поданої інформації дає змогу поєднати в одній листівці різні форми агітації, напр.: **Дорогі чернівчани! Не дамо зганьбити рідне місто! Зупинимо тих, хто не має честі і совісті! Ми – не стадо, ми – громада! Чернівці і чернівчани заслуговують на повагу!** (М. Федорук); **Не піддавайся спокусі за гроші чи кусок хліба, не зраджуєш свою родину, майбутнє своїх дітей та Україну! Повстань проти корупції і брехні, пробуди в собі гідність, справедливість! Вір у правду та Господа Бога!** (В. Ярема). Агітаційні листівки містять експліцитні та імпліцитні заклики до підтримки певної політичної сили або політики, крім того, в листівках подають й антиагітацію, агітуючи проти певного політика, напр.: **Я і моя команда. Сергій Тулуб, Володимир Гудзенко, Віктор Янукович. Проголосуй і ми повернемося!** Листівки покликані привернути увагу потенційних виборців і вплинути на їхнє волевиявлення.

Таку ж функцію здатні виконувати й плакати, буклети, брошури та інші комбіновані тексти, проте за змістом й текстовим наповненням вони є лише розширеними листівками, у яких збільшено ілюстративні компоненти – фотографії, картинки тощо.

Виступ належить до усних жанрів агітаційного дискурсу, він орієнтований на безпосереднє спілкування з адресатами, під час якого політик закликає підтримати свою кандидатуру або відповідну політичну партію. Виступи є переважно підготовленими, проте усний характер цього жанру передбачає й елементи імпровізації. Лише в окремих випадках можна говорити про спонтанність агітаційних виступів, коли політик звертається від власного імені, посилюючи емоційні складники промови. До таких політиків належить, наприклад, Ю. Тимошенко, у виступах якої частотні заклики до виборців: **І тому перше, про що я хочу вас попросити, – не здавайтесь! Не робіть ні кроку назад! Не сідайте за стіл переговорів з бандою, в якій руки по лікті у крові наших дітей, а офшорні рахунки ломляться від ваших коштів** (2013). Такі виступи активізовані під час передвиборчих перегонів, коли політик намагається переконати адресатів підтримати відповідну політичну ідеологію.

Проте, на відміну від друкованих текстів, усні виступи переважно не містять відвертих закликів, представлених спонукальними реченнями, натомість специфікою агітаційних виступів є їхня експлікована діалогічність, оскільки мовець створює ефект розмови, звертаючись до адресатів з питаннями і закликами й відповідаючи на них, напр.: **Ми вміємо і хочемо жити власною працею, здатні бути творчими та інноваційними. Ми вже навіть вчимося не заздрити успіху сусіда чи колеги. Але ми й досі пасемо задніх. Чому? Тому що на відміну від нас країни європейської спільноти побудували економіку вільної конкуренції** (П. Порошенко. 2014). В агітаційних виступах переважають питальні конструкції, зокрема риторичні питання та питально-відповідні комплекси, що поєднані зі спонукальними конструкціями, але персуазивність таких текстів має прихований характер, напр.: **Невже ми вартуємо такого Президента? У такому випадку скажіть, як можна рухатися у Європу? Хто захоче мати із нами справу? Хто приїде вкладати інвестиції у нашу економіку, хто подасть руку такому президенту? Бо у деяких країнах є закони, які забороняють своїм лідерам зустрічатися із скомпрометованими людьми. Невже ми дійшли до краю? Невже українська нація має мати таке політичне обличчя? І наскільки від мене це залежить, я цього не допущу. І ви не допустіть! І ви захистіть Україну!** (Ю. Тимошенко. 2010). Такий спосіб побудови агітаційного виступу ґрунтується на використанні імплікатур, що передбачає наявність вмонтованих команд: політик ставить запитання, що передбачають лише один варіант відповіді. Навіть не відповідаючи на ці запитання, мовець розраховує на відповідну реакцію адресатів. Зважаючи на це, агітаційна промова, у якій є не частотними спонукальні синтаксичні конструкції, потужно впливає на потенційних виборців, виконуючи персуазивну функцію.

Висновки та перспективи дослідження. Агітаційний політичний дискурс представлений такими основними мовленнєвими жанрами, як гасло, листівка та виступ. Первинним жанром є гасло, що використовується у вторинних текстах та містить спонукальні синтаксичні конструкції й дієслівні форми наказового способу. Листівка є комбінованим жанром, поєднує в собі різнотипні семантичні компоненти, виражає персуазивність через мовленнєві акти запрошення,

обіцянки, поради та перестороги. Агітаційний виступ має приховану спонукальність, виражаючи прагматичну настанову переважно через риторичні питання та питально-відповідні комплекси.

Перспективою подальших досліджень є створення розгорнутою типологією мовленнєвих жанрів політичного дискурсу та виявлення кореляцій мовленнєвих жанрів і мовленнєвих актів агітаційного політичного дискурсу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бахтин М. М. Проблема речевых жанров / М. М. Бахтин – М. : Русские словари, 1996. – Т. 5. – С. 159–206.
2. Дементьев В. В. Теория речевых жанров / В. В. Дементьев. – М. : Знак, 2010. – 600 с.
3. Кондратенко Н. В. Український політичний дискурс : текстуалізація реальності : [монографія] / Н. В. Кондратенко. – Одеса : Чорномор'я, 2007. – 156 с.
4. Кривонос А. Д. PR-текст в системе публичных коммуникаций / А. Д. Кривонос. – СПб. : Петербургское востоковедение, 2002. – 288 с.
5. Лассвелл Г. Методика описания лозунгов / Г. Лассвелл, Д. Блюменсток // Политическая лингвистика ; [ред. А. П. Чудинов]. – Екатеринбург, 2007. – Вып. 3(23). – С. 152–171.
6. Славова Л. Л. Мовна особистість політика: когнітивно-дискурсивний аспект : [монографія] / Л. Л. Славова. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2010. – 358 с.
7. Халатян А. Б. Предвыборный дискурс [Электронный ресурс] / А. Б. Халатян. – Режим доступа до статті : http://journals.uspu.ru/i/inst/ling/ling36/ling36_29.pdf
8. Черская И. Н. Установка и убеждение как доминирующий признак политического дискурса / И. Н. Черская // Весник Харьковского университета. – Харьков, 2001. – № 520. – Сер. филология. – Изд. 33. – С. 57–60.
9. Чудинов А. П. Политическая лингвистика : [учебн. пособие] / А. П. Чудинов. – М. : Флинта; Наука, 2006. – 254 с.
10. Шейгал Е. И. Семиотика политического дискурса : [монография] / Е. И. Шейгал. – М. : Гнозис, 2004. – 326 с.
11. Fairclough N. Genres in Political Discourse / N. Fairclough // Concise Encyclopedia of Pragmatics. – Oxford : Elsevier Science Ltd., 2009. – P. 293–298.
12. Wodak R. Pragmatics and Critical Discourse Analysis : A Cross-Disciplinary Inquiry [Электронный ресурс] / R. Wodak. – Режим доступа до статті: http://www.ling.lancs.ac.uk/staff/wodak/papers/wodak_pragdiscourse.pdf

REFERENCES

1. Bakhtin M. M. Problem of speech genres / M. M. Bakhtin – Moscow : Russian dictionaries, 1996. – Т. 5. – P. 159-206.
2. Dement'ev V. V. Theory of speech genres / V. V. Dement'ev. – M.: Sign, 2010. – 600 p.
3. Kondratenko N. V. Ukrainian political discourse : textually of reality : [monograph] / N. V. Kondratenko. Odessa : I Chornomor, 2007. – 156 p.
4. Krivonosov, A. D. PR-text in public communications / A. D. Krivonosov. – SPb. : Petersburg Oriental studies, 2002. – 288 p.
5. Lasswell G. Methods for describing slogans / G. Lasswell, D. Blumenstok // Political linguistics ; [edited by A. P. Chudinov]. – Ekaterinburg, 2007. – Vol. 3(23). – S. 152-171.
6. Slavova L. L. Politics linguistic personality : cognitive-discursive aspect : [monograph] / L. L. Slavova. – Zhitomir : View-see here for ei. I. Franc, 2010. – 358 p.
7. Khalatyan A. B. Pre-Election discourse [electronic resource] / B. A. Khalatyan. – Access mode to article : http://journals.uspu.ru/i/inst/ling/ling36/ling36_29.pdf
8. Cherska I. N. Installation and conviction as the dominant feature of political discourse / I. N. Cherska // Bulletin of Kharkov University. – Kharkov, 2001. – No. 520. – Ser. Philology. – Ed. 33. – С. 57-60.
9. Chudinov A.P. Political linguistics : [tutorial] / A.P. Chudinov. – M. : Flinta; Nauka, 2006. – 254 p.
10. Sheigal E. I. Semiotics of political discourse : [monograph] / E. I. Sheigal. – Moscow : Gnosis, 2004. – 326 p.
11. Fairclough N. Genres in Political Discourse / N. Fairclough // Concise Encyclopedia of Pragmatics. – Oxford : Elsevier Science Ltd., 2009. – P. 293–298.
12. Wodak R. Pragmatics and Critical Discourse Analysis : A Cross-Disciplinary Inquiry [electronic resource] / R. Wodak. – Режим доступа до статті: http://www.ling.lancs.ac.uk/staff/wodak/papers/wodak_pragdiscourse.pdf

Typology and linguistic features of genres of political campaign discourse

Bylinska O. S.

Abstract. The article presents a definition of campaign discourse and highlighted the system of its genres with an inherent linguistic characteristics. Traced the development of the theory of speech genres in the framework of linguistics and in the context of the development of the modern linguo-pragmatic and communicative linguistics. Analyzed Ukrainian political propaganda texts of different genres that were collected during the election campaign 2010-2015, aimed at the impact and conviction of the recipients. On the basis of the allocation of campaign genres of political discourse defined communicative-pragmatic aspects of their differentiation.

Keywords: propaganda, political discourse, communicative situation, speech genre, the linguo-pragmatics, typological characteristics, a pragmatic setting.

Типология и языковые особенности жанров агитационного политического дискурса

А. С. Былинская

Аннотация. В статье представлено определение понятия агитационного дискурса и выделено систему его жанров с соответствующими им языковыми особенностями. Прослежено развитие теории речевых жанров в пределах языкознания, а также в контексте развития современной лингвопрагматики и коммуникативной лингвистики. Проанализированы украинские политические тексты агитационного характера разных жанров, которые были собраны в период предвыборных кампаний 2010-2015 годов, направленные на воздействие и переубеждение реципиентов. На основании выделения жанров агитационного политического дискурса определены коммуникативно-прагматические аспекты их разграничения.

Ключевые слова: агитационный политический дискурс, коммуникативная ситуация, речевой жанр, лингвопрагматика, типологические признаки, прагматическая установка.

Theological linguistic principles of religious popular discourse study in the context of cognitive matrix reconstruction

O. Cherkhava

Kyiv National Linguistic University, Kyiv, Ukraine

Paper received 02.08.2016; Revised 08.08.2016; Accepted for publication 15.08.2016.

Abstract. The article examines linguistic reconstruction analysis, starting from classic epoch and structuralism, going forward to axiomatic anthropological functionalism period, up to modern anthropocentric, text-discursive, cognitive and conceptual linguistic world view approaches, showing changes in the notional kernel of the following phenomenon. Linguistic reconstruction, as polyparadigmatic theoretical and methodic problem, is associated with interdisciplinary linguistic approach and conceptual world view, as the constituent architectonic model/matrix of philosophical discourse sense, and is presupposed by the dominant lines of general linguistic science development, especially nowadays by cognitive comparative linguistics. The definition of religious popular discourse, as one of four varieties of religious discourse type of institutional discourse, is presented. The kernel criteria of religious popular discourse identification is suggested and religious popular texts classification is provided. The descriptive term “theolinguistic matrix” is proposed, showing special religious popular discourse model in it. The reconstruction of religious popular senses of the kernel basic concept INCLINATION TO CHRISTIAN FAITH and the mechanism of the basic RELIGIOUS BIBLICAL KNOWLEDGE metaphorization are identified. The importance of inner and outer motivational reconstruction of lexical and discursive items, that actualize these senses, is emphasized. Types of metaphoric models in English, German and Ukrainian religious popular discourse are singled out. Differentiation between terms “reconstruction” and “matrix reconstruction” in the scope of the following article is stressed.

Keywords: *cognitive comparative linguistics, linguistic reconstruction, theology and religion, religious popular discourse, matrix reconstruction.*

Аннотация. Статья исследует лингвистический анализ реконструкции, начиная от классической эпохи и структурализма к периоду аксиоматического антропологического функционализма, вплоть до антропоцентрических, дискурсивных, текстовых, когнитивных и концептуальных лингвистических подходов мировоззрения человека, показывая изменения в понятийном ядре соответствующего явления, как структурированную архитектурную модель/матрицу философского смысла дискурса, его предпосылки формирования доминантными аспектами развития общей лингвистики, в особенности в когнитивной компаративной лингвистике. Дано определение религиознопопулярного дискурса как одного из четырех разновидностей религиозного типа институционального дискурса. Представлены ядерные критерии религиозно-популярного дискурса – и соответствующая текстовая классификация. Предложен термин-дескрипция “теолингвистическая матрица”, подходящий для описания модели религиозно-популярного дискурса. Реконструкция религиозно-популярных смыслов ядерного гиперконцепта **ВОВЛЕЧЕНИЕ В ХРИСТИАНСКУЮ ВЕРУ** и механизм метафоризации основного концепта **РЕЛИГИОЗНОЕ БИБЛЕЙСКОЕ ЗНАНИЕ** описаны. Показана необходимость проведения внутренней и внешней мотивационной реконструкции лексических и дискурсивных единиц, которые осуществляют эти смыслы. Выделены виды метафорических моделей в английском, немецком и украинском языках. Дифференцировано различие между терминами “реконструкция” и “матричная реконструкция”.

Ключевые слова: *теолингвистика, теолингвистическая матрица, религиозно-популярный вид дискурса, ядерные критерии, инвариантно-вариантные параметры.*

1. Introduction. The goal of this article refers to the procedure used to define uncovered linguistic gap – “reconstruction” in comparative linguistics, which was primary viewed as theoretical and methodological issues in the language reconstruction phenomenon and has been presented, currently, as new separate discipline – cognitive comparative linguistics, defined as cognitive interpretation of reformed language relictums (Dronova 2012, Korolova 2014).

Linguistic comparative studies at different times have been operating the term “reconstruction” which was commonly associated with the pioneer traditions of comparative historical method and later, in the period of structuralism development, with the name of Ferdinand de Saussure, who, according to Trubachov’s suggestion, in his small “Course” (Saussure 1999: Ch. 3), acknowledged reconstruction to be the only reliable comparison with the special aim “to record linguistic science achievements” (Saussure 1999: 219). Back to those days, the perception of historical linguistics as the science of language state change appeared to be skeptically perceived, in particular by Roman Jakobson (Jakobson 1980: 54), leaving the perspective for future suggestions.

Modern stage development of comparative linguistics enriches its achievements from different scientific fields, significantly outlining the reconstruction phenomenon conceptualization. The previous research survey shows the substantial scientific attention of non linguistic branches to reconstruction with controversial definitions of the following notion, what, in its turn, shucks the problem of term-polysemy and specifies its evolutionary tendencies.

The aim of the research – to reconstruct theological linguistic matrix of religious popular discourse, presenting multidimensional religious knowledge, arranged as kernel (the object of religious thought in religious popular discourse) – invariant (contexts of religious informative and religious agitational character) – variant (varieties of these two contexts) periphery in English, German and Ukrainian languages.

The aim presupposes solving the following tasks :

1) to discover evolutionary tendencies in scientific area of the notion “reconstruction” in order to present changes in its kernel, established through the influence of general linguistic peculiarities of every epoch;

2) to form the most concrete scientific definition of religious popular discourse as one of four main varieties

(missionary, prophetic and sermon) of religious discourse type of institutional discourse;

3) according to cognitive matrix approach to linguistic cultural phenomenon and tertium comparationis, to show the method of kernel composition reconstruction and invariant-variant periphery of theological religious popular matrix in English, German and Ukrainian languages;

4) to show the possibility of inner and outer reconstruction of lexical and discursive items, that form the conceptual kernel of theological religious popular matrix in English, German and Ukrainian languages;

5) to classify texts of religious popular discourse according to invariant parameters (cognitive contexts of religious agitational and religious informative character) as the components of theolinguistic matrix) and to show the perspective of form and content reconstruction of linguistic units that actualize discourse in every particular variant of text, viewed as little cells of theolinguistic matrix.

Object of the research – texts of religious popular discourse in English, German and Ukrainian languages.

Subject of the research – inner and outer reconstruction of kernel and invariant-variant periphery forming of theolinguistic matrix of religious popular discourse in English, German and Ukrainian languages.

2. The reconstruction phenomenon evolution : from the methodic procedure to the theoretical cognitive comparative linguistic construction.

To provide adequate assumptions concerning linguistic reconstruction development within the modern state of comparative linguistics, it is of fundamental importance to trace scientific meaning shifts of this phenomenon in historical stages (steps of analysis) – starting from classic epoch and structuralism, going forward to axiomatic anthropological functionalism period, up to modern text-discourse, cognitive and conceptual linguistic world view approaches.

2.1. Proto-language form reconstruction in the classic epoch of comparative linguistics. The first naive linguistic reconstruction presuppositions, as “hypothetical reproduction of disappeared language forms, based on their later reflections taking into consideration the process of language development” (Encyclopædia Britannica 2012 : 1112), emerged at the end of XVIII century as a background of some suggestions that the ancient language – Sanscrit is relevant to one of the most antique religions – Hinduism (Vedic Faith and Brahmanism). The special written in sanscrit format (formal language without spoken evidence) interpretation of such religious texts, generated the deep linguistic analysis that showed sanscrit relation to European language (we suggest that since than started the forming of religious linguistic (karma assumptions and its verbalization) view of the world – future theolinguistics)). The followers of this idea examined new scientific theories that finally were postulated as quite opposite hypothesis of the language dialects origin, for example, Devine roots, that are indicative for citizens of Western Asia (Joshi 2011).

Surveys of common and differential issues (theoretically and practically oriented) between relevant and irrelevant languages laid the ground for the first intuitive principles of protolanguage reconstruction as the evidence of common language origin with systematic correlative features. Such concerns about the narrow exceptive

reconstruction perception –methodic procedure of the way to searching something, have been put forward. Comparative historical method, with its basic procedures – inner and outer reconstruction of phonetic and morphological level, occurred at that time in the process of root reproduction in Indo-European genetic relative sequence, identifying that the proto-system of language communication could be reconstructed.

Scholars succeed in earlier/ancient language stage derivational reproduction, basing their theories on laws that enabled to compare forms and words that have lost outer resemblance (unattested language), however acquired meaning from common proto-source – genetically correlated with sanscrit. The comparison (reconstruction) was performed on the analysis of single rooted words that had common origin and similar sounding/tune in two and more languages, so called cognates that had been appearing in the process of historical languages interrelation and as a result of language borrowings within particular time (not space). Later, such researches were completed by the followers – Neogrammarians (germ. Junggrammatiker) (Otto Behaghel, Wilhelm Braune, Karl Brugmann, Berthold Delbrück, August Leskien, Adolf Noreen, Hermann Osthoff, Hermann Paul, Eduard Sievers). Rejecting proto-language searching and insisting on the necessity of natural/updating language study in historical development, they still have proved that “cognates that have similar orthographic and phonetic form (shape), identify the same or resembling concepts, and that is way attest genetic relationship of languages” (Kochergan 1999).

Adequate evaluation of such sequences gave the possibility to reconstruct earlier phonetic stages of language and, finally, to remodel/to rearrange the whole sound system of Indo-European Protolanguage. Essentially, fundamental phonetic-morphologic regularities in Germanic languages were established according to Verner’s, Grimm’s, Brugmann’s, Osthoff’s, Lachmann’s, Winter’s, Hirt’s and Wackernagel’s Laws, Cuny’s laryngeal theory and others. Basic postulates of these researches are grounded on such sequences as:

1. Sound shifts in language are practiced according to “laws that do not have eliminations”: the direction of sound shift is mainly the same in all languages, except dialects, and all words with phonetic shifts occur in the same conditions.

2. The lack of convincing phonetic arguments, should incline the scholar to use the principle of analogue in phonetic and morphological language shifts.

3. It is necessary to analyze dialects and updating (not unattested) languages for historical linguistic development (Zvegynceev 1964: 191-194).

Sound patterns shifts of Indo-European languages gave the starting point to first etymologic analysis, mostly thanks to ex-theologian and the close friend of Franz Bopp, – August Friedrich Pott, the researcher of languages, spread in South Africa, Indonesian Island Java, Japan and Rome (Encyclopædia Britannica 2012). All phonetic theories led scholars to presuppositions of genetic principle of language family relations with obvious Indo-European language family division – genealogical language classification, such as centum-satem isogloss separation (Bradke 1890). Contrastive to idealistic primary

Indo-European Proto-language model view presented by the pioneer of linguistic naturalism – August Schleicher (Schleicher 1861), appeared the theory of language correlation through territorial contacts (contact typology – Johannes Schmidt’s “Wave Theory/Wellentheorie”) (Serebrennikov 1973) that covered territorial differentiation of lexemes from ethnolinguistic geographical point of view. The formulated alternative theory mainly based on phonetic language shifts regularities gave the new perspective to linguistic typology development in theory and methodology of reconstruction with numerous discussions concerning possibility of language family relations even if they belong to different families, however are constantly in contact with each other (Finnish-Ugrian and Albanian Language Families) (Serebrennikov 1973), presupposing its analysis at territorial/cultural dialects (Pishchalnikova and Sonin 2009:61), as social variants of language (Ilyk 2000) or dialect tribe model (Hill 1978).

Phonetic and morphological laws interrelation introduced term “Indo-European morphonology” (provided by Osthoff’s and Brugmann’s in “Preface to Morphological Investigations in the Sphere of the Indo-European Languages”) where reconstruction is examined as “fundamental aim of comparative linguistics that represents general assumptions of language life, development and change” (Osthoff and Brugmann 1878). The history of word-formation is commonly based on flexio-emergence enigma. Relevant for word-building lexical reconstruction procedure (morphological rules of word-building) of Indo-European language family, it provoked semantic language (with early etymologic observation), comparative historical syntax development (Delbrück and Brugmann 1889) and predetermined principles of analogue in comparative historical method.

First word composition rules, Indo-European language type differentiation, comparing words with their earlier stages and searching their proto-form (Boop1854) were perceived by scholars of that time as the prime scheme of morphological correlation in Indo-European language (according to verb endings comparing) and the unique sketch of historical grammar (Germanic languages of Indo-European family) (Grimm 1822). Such ideas were also shared by school of Indo-European comparative historical syntax (based on ancient Greek and Sanscrit) (Delbrück 1889) that outlined the use of comparative typological methodological principles for syntax research (Lehmann 1977) and identified primary observations of tense/mood/voice (Rix 1998).

The following researches separated basic principles of syntactic reconstruction – method of proto-language reconstruction (Korolova 2014) and reconstruction of phylogenetic kinship/relations among languages in historical syntax (Ferraresi 2008). “Contact-based theory” has been criticized, postulating that “criteria of typological reality narrows a circle of theoretically possible language systems that are considered to be axiomatic system for outcoming/prime historically-attested and genetically-related language. Reconstructed linguistic models of that system, in case they claim for reproduction of attested in time and space language, should stay in total correlation with typologically appropriate universal language laws” (Gamkrelidze 1984).

Generally, reconstruction survey (till the XIX century), on the background of naive religious beliefs, commonly outlined narrow problem/question of searching answers for unity of word’s meanings, consolidated to one common root – proto-language model (reconstruction of primary language state), with slightly primitive practical language examination on the base of fragments of sacrum and narrative texts, but crucially important for future different language family classification perspective in Europe, South Africa and Asia: Indo-European, Proto-Afroasiatic, Proto-Dravidian, Proto-Altaic, Proto-Eskimo-Aleut, Korean, Uralic with the only ancestor – Nostratic language (Greenberg 1974). The reformation of primary word form out of monogenetic Proto-Indo-European is widely examined in August Schleicher’s “Compendium der vergleichenden Gramatik der indogermanischen Sprachen” (Schleicher 1861) with the assumptions of its first speakers – Proto-Sapiens / Proto-Human. Nostratic language family, in its turn, is hypothetically suggested to be related to Indo-Pacific / Indo-West-Pacific, Amerind, Sino (Dene)-Caucasian language families. Outer reconstruction (argumentation that languages from different families have relevance within territorial contacts) as the part of comparative historical method – discovering genetically equal morphemes and words in these languages and the evidence of regular sound changes of Proto-language, its hypothetic modeling and rules of identifying concrete morphemes of languages-successors according to this model” (Meillet 1923: 61), is opposed to inner reconstruction, the aim of which is to establish : a) genetic regularities of language changes within one language family; b) identification in the system of one language phenomenon and correlations that simultaneously evidence existing of some language elements at the early stages of its history; c) breakaway of norm within one language (Gambarara 1977: 52-53).

Summing up the first stage/step of linguistic reconstruction background analysis, raised up in classical comparative linguistics, we have obtained theoretical evidence to support the hypothesis, that at the very beginning this term had been focused on its narrow perception –methodic principle/practice/way of phonetic system comparison that answers the question of language origin. It suggested the idea of “proto-language reconstruction theory and comparative historical linguistics of the first half of XIX century, which was considered to be language development not just as movement from simple to complex or more sophisticated, but as the diachronic vulnerability and language variability in changing capability at all levels” (Gamkrelidze 1984: 145-157), provoking the sound shift role discussions in the consonant and the vocal systems dynamically, analyzing regularities and causes of such changes. The key-note postulate of the proto-language reconstruction theory and comparative historical linguistics was the statement about language development, which was understood not as the movement from simple to complex, more prospecting state, but as diachronic variability and the capacity to change at all language levels.

2.2. Language structure reconstruction as the unity of element relation in its system. In the later half of the XIX century (epoch of structuralism), reconstruction in comparative historical linguistics is comprehended in its

deeper perception – as a) structure forming sequences and preconditions, b) system and state of language, c) theoretical methodological instrument, that supplies language learning as systematic structural formation. The end of XIX century comparative linguistics performed its major term “reconstruction” as methodic procedure, by using which the scholars could give the answer to the question of language phenomenon development on the base of its characteristics in family related languages, for example frequency (regularity) of particular consonants correlations (in Classical and Germanic languages) supplied the possibility to reconstruct the relevant Indo-European ones.

The incoming critical reviews of relative languages classification (genealogical theory of family tree) and their developing principles statements significantly grounded considerations that neither phonetic-based languages comparison, nor morphological, grammatical and syntactic reconstructions, could satisfy thrilling thirst of young scholars in the analysis of deep/profound understanding of sequences, causes of structure forming, state and language system, and the procedure of contrasting lexical dates (in particular component presentation of word semantics), out of which “the materials for explanation and evidence to support hypothesis, depicted in some formula, that challenges to reproduce something from the past” (Saussure 1999: 21) could be taken.

All these preconditions set the fundamental background for new theoretical and methodic procedure development where the notion of “reconstruction” acquired transformation according to updating needs of structural linguistics.

The very beginning of XX century provokes suggestions that hypothetical linguistic idea of Proto-language reconstruction gives no linguistic aim perspective, and shows a strong lack of complex scientific methods to survey modern (at those days) language development and its organization. Such problematic motivated scientists to refer to European and American linguistic schools which raised disputable question “whether Indo-European Proto-language may be considered scientifically authentic and whether their reconstruction process was kept to proper methodic principles?” (Samin 2000: 31).

The perspective transformational perception of linguistic reconstruction falls out to the structuralism period under the influence of continuous evolutionary stream of different linguistic theories, which “even though had different variations in every particular school, but still commonly directed linguistic attention to clear objective search of structural method in synchronic language description, showing the change from atomism to systematicity, from empirical view to rationalism ” (Selivanova 2006:588). English and Germanic lexicographical sources give various definitions of the term “structuralism” :

Structuralism (1907) – 1: psychology concerned especially with resolution of the mind into structural elements. 2: structural linguistics. 3: an anthropological movement associated esp. with Claude Levi-Strauss that seeks to analyze social relationships in terms of highly abstract relational structures often expressed in a logical symbolism. 4: a method of analysis (as of a literary text or a political system) that is related to cultural anthropology and that focuses on recurring patterns of thought and behavior (Merriam Webster’s Collegiate Dictionary 1998: 1167).

Strukturalismus – 1. (Sprachwissenschaft) wissenschaftliche Richtung, die Sprache als ein geschlossenes Zeichensystem versteht und die Struktur dieses Systems erfassen will. 2. Forschungsmethode in der Völkerkunde, die eine Beziehung zwischen der Struktur der Sprache und der Kultur einer Gesellschaft herstellt und die alle jetzt sichtbaren Strukturen auf geschichtslose Grundstrukturen zurückführt. 3. Wissenschaftstheorie, die von einer synchronen Betrachtungsweise ausgeht und die allem zugrunde liegende, unwandelbare Grundstrukturen erforschen will (Das Bedeutungswörterbuch 10).

It makes appropriate claims that polycultural view of the notion “structuralism” and, correspondingly, prospective transformational perception of the term “linguistic reconstruction”, at that period, reminds us a kind of trucker’s hitch, the strength and the bending skill of which depends on right structural method understanding and its main methodic (oppositional, distributive, transformational, constituent, component analysis).

Unusual at the very beginning, but essentially important later, was the appearance of math terms (diagram drawing, data operation, systemic presentation, nonmechanical operation, statistical analysis, topological analysis, structural modeling, component analysis) and aspects of logic discipline (empirism, rationalism). The prime evidence of matrix multidimensional linguistic knowledge depiction, which is the focus/centre of modern linguistic attention (we will present its thorough observation later), rooted from the heard of structuralism.

Linguistic reconstruction within structuralism goes forward as deep presentation of sequences and causes of structure forming, state and system of language, taking into consideration individual peculiarities of its interpretation in every scientific school.

Frequent use of the term “reconstruction” in the 18th and 19th century linguistics, faces total lack of attention to this notion in the 20th (because of old theories rejection), presupposing complexity of our tracing the following problematic at that stage. The contradiction of Ferdinand de Saussure’s reconstruction depiction as a) an essential instrument for synchronic and diachronic facts establishment, needed to clarify language changes through years or “crystallization or condensation of conclusions according to results in every particular case” (Saussure 1999: 32); b) non mechanical operation that needs data comparison for explanation and leads to hypothesis, reflected in reproductive formula of something from the past (Saussure 1999), and the representation of the main semiological ideas (sign and sign system properties), strongly supported by Geneva linguistic school, led the scholars to throw the light upon scientific syntagma “conlang as structure”, which, hypothetically, could be perceived (at that period) as the doublet (substitutional) notion to reconstruction.

Systemic-structural approach, observed by the Antoine Meillet’s follower – Emile Benveniste (reconstructed Indo-European social system according to language date) in his “General linguistics”(Benveniste 1974: Ch.2), showed scholars extended conlang perception, grounded on the hypothesis that “the meaning of language unit is determined by its distribution (contextual surrounding), and types of sequences, coming out of it” (Benveniste 1954: 10). The component analysis (word constituents

division) debut, with the only authentic procedure of reconstruction, could give arguments “why such etymologic word origin (the prime semantics) took hold in the updating attested languages?”, even though it faced critical views by newly-appeared semasiologists historians concerning “impossible separation, but contrasting of significatum and denotatum” (Budagov 1965: 74-75).

Moscow linguistic school of “formalism” (1915-1924) raised new scientific problem of reconstruction verification at the VIII congress of linguists in 1958, postulating that “hypothesis of Proto-Indo-European language heritage of only one vowel system” has no arguments / evidences in modern languages; realistic approach to reconstruction technique is retrospective movement from one language state to another with structural survey of each state from the typology view data (Jacobson 1963:17-25).

Jan Baudouin de Courtenay’s Kazan school, following the process of ancient Polish phonology reconstruction (based on Latin language) (Stankiewicz 1972), singled out the importance of language analysis, its functioning and practical check of linguistic theories, on the base of vital/updated language functioning (not written relicts), including dialect analysis data (Heaman 1984). The fundamental achievement of language state reconstruction and nowadays the most controversial is considered to be the analysis of divergent and convergent processes in language development (Piscunov 2013).

Copenhagen linguistic school of structuralism continued scientific results of comparative historical studies and glossematics, highlighting that conlang – is the hierarchy of organizational sequences of unities with functional conlangs (derived from these unities) with particular articulation and acoustic peculiarities, grammar and syntactic structure, lexical meanings and language algebra that operates non definable unities as calculation/computation, in that process every scientific statement should concern the sequence of elements without element depiction identification within these sequences (Hjelmslev 1928: 23). The school representatives kept to the idea that language structure reconstruction is possible only in case of conlang element correlation establishment, in particular two components structure : shiftable and constant – their dependence and correlation.

Prague linguistic school also viewed conlang structure as sign system, however emphasizing not the sign signifies (correlate of different substance form), but the method of its processing, keeping attention to system sign functioning in communication and emotionally-expressive spheres and also to the main aspects of language expression : a) speaker characteristics; b) applying to listener; c) message.

American descriptivists – the objective conlang depiction supporters, presented essentially important procedural stage of this method – consistent element analysis of word meaning and acknowledged morpheme being the main item of utterance. Constituent, distributive method (Ann Arbor school – Charles Fries and Eugene Nida, Yale school – Leonard Bloomfield’s, Zellig Harris) and transformational analysis (Noam Chomsky) also presupposes meaning factor, reconstructing any level of language.

London School (Firth 1957) is considered to be the most relative (among all theories of structuralism) to my research, as it represents conlang theory, basing not on the

phonetic scope, but on semantic, social and sociological aspects.

Approved in the period of comparative historical linguistics, method of semantic reconstruction, that presupposes previous observation of “main principles of deep relationship analysis between word form and meaning (with inevitable etymologic view)” (Trubachev 1988:197-222), gave the possibility to actualize genesis question (origin) of lexical meaning and chronologic relativity (semantic archaisms and innovations) investigating borrowings, semantic variable regularity and their subordination.

Overwhelming interest to reconstruction phenomenon was reflected frequently in world-spread articles in the domain of structural linguistics, mainly devoted to general logical reconstructions of particular scholar’s theory – “A logical reconstruction of Leonard Bloomfield Linguistic Theory” (Thomas 2012), “Boudouin de Courtenay a pioneer of structural linguistics” (Heaman 1984), outlining inner sequences between structural linguistics and other theories, in particular cognitive linguistics (Thomas 2012: 21).

Generalizing the second stage/step of linguistic reconstruction background analysis the early XX century) in the period of structural linguistics, we notice that it was influenced by inner systemic analysis of language (as the ready-made product), search for objective scientific method of synchronic language phenomenon depiction and primary attempt to systemize different language levels. Its base – structural method presupposed structure identification as relatively stable unity of sequences/relations, acknowledgement of form domination upon content (without outer influence) and total formal reconstruction of agreement phenomenon, independent properties of at least two domains (morphosyntactic structure and discourse of representation) and systemacity of their inner sequences (Darnell 1999).

2.3. Consciousness structure reconstruction – architectonic model (matrix) of religious philosophical sense of existence.

2.3.1. Linguistic reconstruction in axiomatic and anthropocentric functionalism. The latter half of XX century semantic linguistic reconstruction theory, mainly focused on constituent separation of word meaning (synonymous to “word meaning reconstruction”) according to is contextual and situational factor functioning, acquires new perception under functionalism influence, grounded by Geneva, Prague, London and Dutch linguistic schools and logically approached to Axiomatic Functionalism – formulated on the base of six postulates of core-linguistic theory and announced in 1976 on the Third International Colloquium in France (Saint-Flour) as follows :

1. All features in semiotic sets are functional.
2. Semiotic systems contain simple and may contain complex unordered or complex ordered signa and figurae.
3. Figurae may have para-cenotactic features and signa may have para-syntactic features.
4. All semiotic systems contain sentences.
5. There may be a many-to-one relation between cenetic form and cenological form (alloceny) and between cenological form and signum (allomorphy – alternation in the forms that realize morphological or lexical units), and vice-versa (homophony – forms which are homonyms, at

least phonetically and homomorphy respectively.

6. Signa may be realized an unlimited number of times (in actual communicatio), each resulting utterance denoting a denotatum which may belong to a potentially infinite denotation class (Mulder 1977).

The main linguistic attention starts focusing on a) scientific methodology creation that presupposes object perception in its environment interrelation activity (Selivanova 2006: 648), b) ways of linguistic analysis explanation (not the theory/law creation) with elements of expression functioning emphasis (Demjankov 1995: 239-320), c) language acquisition as “an instrument of human language interrelation” centered by linguistic means, used for situational depiction (and participants) in discourse (Foley 1984: 15-25). Language analysis covers mainly “types of speech activities and types of constructions, used in it, stating the syntactic, semantic and pragmatic sequences” (Demjankov 1995: 239-320).

Solving new typological tasks in language constituent reconstruction and general linguistic reconstruction and searching new trends in that paradigm, was mentioned in Jone Joseph’s works (Jone 1999: 200-209) and commented by Bernard Comrie as follows: a) an emphasis on empirical and theoretical value of typology as a science, that shows patterns of cross-linguistic variation examples, which may answer to crucially important for historical linguistics questions at the time-depths of providing reconstruction, b) suggestion on minimal margin between human language, that was previously spoken and updating one, c) typology could be viewed as the proof for presented reconstruction, showing analogues in attested languages, and an argument against concrete reconstruction, showing both principled and empirical arguments concerning the question of reflecting language types in reconstruction (Comrie 1993: 95).

Lacking the term “reconstruction” (as well as in structuralism) in formal functionalism – the stage of formal depiction of language and speech functioning, parts of utterance as “the contradiction of notional and grammatical value” (Dorofeeva 2005: 20-21), taking for the base “contradiction principle that correlated function with the usage of theses forms” (Demjankov 1995: 131-132), preconditions us to address to conservative manifestation of the following phenomenon (Kuno 1987), and to functional grammar pioneers’ view:

1. Michael Halliday’s presentation of “text as the language unity with main grammatical core that provides the process of verbalization, hidden in interpretation of meaning” (Halliday 2004: 31-32);

2. Global theory of “functional character of language as social interaction mean (alternative to referential-role grammar)” (Dik 1989), “orientation to regularity depiction and grammar unities functioning that transfer the content of utterance” (Smith 2006).

3. Language means functional description in “the mean-to-function” and opposite “the function-to-mean” direction (Bondarko 1984), and functional diapason analysis of concrete form of subjective manifestation at different levels of language system (Vynogradov 1975:53-87).

Judging from such approach, we make hypothesis, that those days reconstruction promoted a) formulation of basic theoretical notions that create language architectonic (axis, stratification, instantiation, metafunction,

composition), b) possibility to analyze notional and grammatical category of text (category of modality, time localization, taxis, possession case, temporal aspect, augmentativity, subjectivity, objectivity), c) lexical item functioning principles within functional semantic field within notional/conceptual category, that reflects structured knowledge about fragment of reality (Galych 2011).

In the communicative functionalism (linguistic study as the vital human organism represented in corresponded communicative speech acts, sequence of language, speaker and environment of functioning, the role of language as communicative system, but not the multiple structural sentence description) (Selivanova 2006) the notion of reconstruction was associated with presentation of “the human science concepts”(Mahmoudian 1979: 2), “the communicative utterance structure” (Paducheva 1985), “subject-speaker explication at different levels of language structure” (Dorofeeva 2005), “topic-focused articulation” (Sgall and Haichova 1980), “theme-rheme segmentation” (Zagnitko 2007).

2.3.2. Modern view of linguistic reconstruction.

Modern reconstruction survey, influenced by polyparadigmatic theoretical and methodic linguistic development, is presented in interdisciplinary approach to linguistic and conceptual world view as the constituent architecture model/matrix of philosophical discourse sense, where this term is associated with words analysis and their meanings as phrase components, because proto-text fragments reflect examples of Indo-European syntagmatic level and cover not the combination of reconstructed separate words, but reproduced integrity of text fragments, showing etymological identity of phrase/utterance. It may help to depict spiritual culture of epoch with its peculiar world view, perception and human understanding of different phenomenon (religious and philosophical) in the society.

The notion of “reconstruction” is presupposed by the following dominant lines of general linguistic science development at that period :

1. Anthropocentric dominant focused on linguistic study from the point of view of its speaker (language as the product of human activity) (Gak 1997), where reconstruction became the theoretical base and methodic instrument in the definition of “language consciousness (person, collective, ethnic group) as the base of language personality (collective and individual), that newly allows to interpret the process and tendency of literary language development in particular historic period, minding human factor” (Gnatuk 2011).

2. Text-discursive dominant with basic term “reconstruction” perceived as :

a) oral folk-text analysis (Vorobyova 2007);

b) retrospective transformation that leads to “any kind of reconstructive process that has previously happened, and is constantly changing in speech act participant’s consciousness modeling (Lotman 1992);

c) contextual reconstruction in rhetoric that mainly concerns the main text motive identification (Branham 1985);

d) etymological analysis and word reconstruction methods – phrase components that depict text fragments (including phraseological units), as proto-texts fragments are highlighting etymologic identity of phrase/utterance

and it helps to outline spiritual culture of epoch with its special religious and world view perception (Gamkrelidze 1995: 382-383);

e) “text as discourse” understanding, orientated to “model form based on interpreter-linguist presumption that supplies to reconstruct retrospectively author (addresser) and reader (receiver) sense in the text” (Andreychuk 2013);

f) methodic stage of “identification of dialogic sequences between text and addresser” (Selivanova 2014);

g) mechanism of “text transference” from one historic epoch to another, doubled to the notion “text reconstruction” or “text transmission” (from English. to transmit “to cause to pass or be conveyed through space or a medium” (Webster 1998: 1255);

g) the “hermeneutic circle” notion (after Friedrich Schleiermacher) as “specific metaphor, that depicts productive move of hermeneutic thought within technique of hermeneutic reconstruction margin and reflects the mechanism of human understanding (Rakitov 1988).

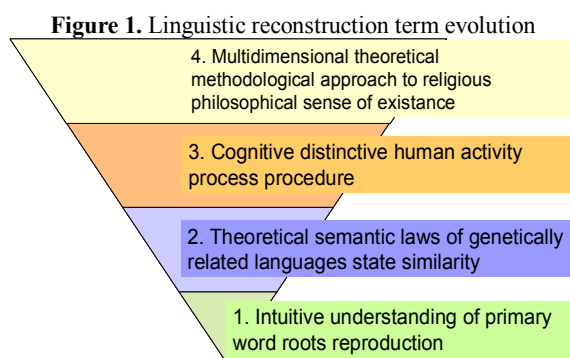
3. Cognitive dominant is focused on human cognitive mind activity as production and perception operation. This approach represents the structure of knowledge as a scheme and presupposes conceptual analysis method understanding as “cognitive mechanism reconstruction of individual or collective consciousness that organizes the wisdom of object reality and inner reflexive experience, concept modeling/description and vector analysis – from thought to word (within semantic analysis – from word to thought), from knowledge to sign” (Selivanova 2006: 7).

First cognitive process and its semiotics concerning linguistic processes and consciousness was viewed as assumption about active reconstruction possibility in brain and total message as sign presentation. The paradigm of cognitive research is structured on “active verbal message reconstruction from the semiotic point of view in one’s mind, whereas the differential feature between the original text-from and reconstructed message is shown as empirical branch observation in this paradigm” (Shank 1982).

2.3.3. Linguistic reconstruction in cognitive comparative linguistics. The next stage of linguistic reconstruction development interferes with linguistic comparative understanding, stated as a) cognitive-oriented concept transformation as diachronic phenomenon (mechanism of metaphoric world view perception and space, image- creative systems in language (Dronova 2012), b) semantic reconstruction verification procedure of text in order to reconstruct for mechanism of text creation, in particular idio-and collective (folk, legends, fairy tails, songs, sacred texts) cognitive matrix in literature (Vorobyova 2007), c) “author’s word perception view and conceptual content explication of author’s works” (Jaroshenko 2010). The most extensive theoretical methodic definition linguistic reconstruction acquired in the scope of linguistic conceptual world views, supplying new term-descriptions, such as “reconstruction of producer linguistic world view by the recipient” (Milevskaya 2002), “individual world view reconstruction based on lexical text structure” (Churylina 2001) and the separation of reconstruction method from modeling methodic in narrative text (based on Shakespeare’s tragedies) (Nikonova 2011).

In Ukrainian linguistic circles the cutting edge cognitive comparative linguistic theory is provided by the school of professor Alla Valeryanivna Korolova in Kyiv National Linguistic University, suggesting in her researches that “the tendency of term reconstruction evolution – from its narrow perception in classical Indo-European studies as Proto-language form discovery to extended theoretical methodic question of primary structure and modern consciousness reconstruction formed on the base of categorization theory and cognitive modeling” (Korolova 2014: 95). Similar to her ideas are some works of Lubov Petrivna Dronova.

Evolutional derivation stages of linguistic reconstruction definition, passing through classical, structural, functional epochs, coming to its modern multidimensional view, may be schematically presented as :

2.4. Religion through the scope of philosophical way of thinking (connection with God reflection). The prism of philosophic way of thinking reconstruction in the scope of religion also undergoes evolutional process – from the primary karma belief to religious world view of XVI-XVII century with an emphasis on God’s world creation theory (Matlasevych 2004), forward to anthropologic Gog’s Human creation theory. These postulates challenge us to suggest that it is impossible to reconstruct multidimensional religious type of knowledge and, in

particular, religious popular variety as the set of obliged and optional elements. For that reason we consider to supply cognitive matrix analysis in its combination with comparative historical method, where term “reconstruction” is both theoretical base and constructive instrument of theological and linguistic matrix (Cherkhava 2015).

2.5. Religious discourse as an object of theological linguistics.

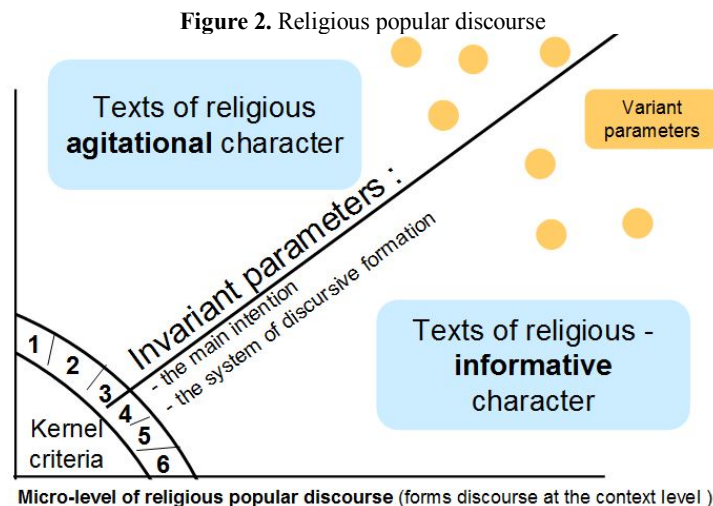
The above-mentioned principles were used in religious discourse term and notion study – the main object of

theological linguistics analysis, identifying the sequences of religion and linguistics on one hand, and between linguistics and theology, on the other. Theology is oriented to religion phenomenon research (belief study, world view consciousness), whereas religious practice in linguistic scope is presented as pragmatics, religious context, the way we explain religious language use (its special model).

Religious discourse is viewed in my research as the type of institutional discourse, specially oriented to religious human communication and reflects special type of conversation with the main principle of important for human and society ethic sense transfer. It was singled out in my previous researches according to the following criteria: a) aim, b) participants, c) oral-written discourse modus of comparison, d) religious language strategies, e) social-situational and normative extralinguistic factors, f) intention, g) system of discourse formation (Cherkhava 2014). Discursive composition of religious discourse at micro-level presupposes its unities segmentation (episodes in written religious texts and groups of replicas in oral messages): thematic, referential (participants), eventual, temporal, space, identified by special coherent markers, with introduction, main part and conclusion sequence subordination.

Religious popular discourse is defined as the variety of religious discourse with its semantic value “to incline

people to faith” (common to all varieties), through popularization of religious belief among social groups and by exerting religious influence not by manipulation but by persuasion with biblical quotations or verse employing adaptation/simplification of religious biblical information (textual shortening, oral explanation or the use of visual images that create special religious aesthetics such as sensitive world perception without gaining any benefit and personal creative perception of religious reality), which is suggested to be viewed as one of the elements (together with missionary, sermon and prophetic varieties) of general theolinguistic matrix of both individual and collective creativity of different ethnoses and, in particular, of separate ethnic groups (Cherkhava 2014). It is suggested to be one of four main varieties of religious discourse type (Cherkhava 2013), is identified according to kernel criteria (compose its macro-level and compose discourse at context level): a) aim, b) participants, c) oral-written discourse modus of comparison, d) religious language strategies, e) social-situational and normative extralinguistic factors (are peculiar to all it religious agitational and religious informative texts); invariant parameters: f) intention, g) system of discourse formation (differentiate religious agitational and religious informative texts); variant parameters are actualized in every particular religious popular text (Cherkhava 2014).

4. Religious popular discourse matrix reconstruction. Previously mentioned (in the period of structuralism) term “matrix”, is viewed in linguistics as scheme/model at the level of human consciousness. Religious popular discourse matrix reconstruction presupposes deep identification of religious popularized text sense (religious agitational and religious informative character) and the mechanism of sense actualization during text perception (as discourse formation). Taking into consideration that inclination to Christianity is not a single-faith belief, we suggest that this type of matrix could be represented by three basic models (with their subvarieties): a) Protestant (Evangelical), b) Catholic, c) Orthodox. The kernel of such matrix (the centre/core of discourse formation) is presented by interrelated architectonic elements – religious texts (religious agitational texts: 1) agitational text, 2) poster, 3) brochure, 4) booklet, 5) leaflet, 6) flyer, 7) pocket calendar, 8) text on

billboard/light box/banner, 9) booklet-prayer and religious informative texts: 1) Calendar Religious Guides: a) tear-off religious calendar; b) Andachtsbuch; c) Daily Bible Promises (adapted version iPhone Bible Promises For Every Day); d) Daily Planner; e) Devotionals; f) Meditations; 2) Booklet of International Religious Festival; 3) Booklet of Religious Synod Meeting; 4) Religious magazine (Olesya Cherkhava 2013)), based on special sense of religious philosophical belief and verbalized by particular metaphoric concepts and stereotypes that might be reconstructed (the perspective of this research), whereas periphery area is represented by methods of Christian belief popularization, considering every religious culture reference to either agitation or informing.

Religious popular discourse matrix reconstruction demands religious popular text classification table forming-up – according to kernel-periphery criteria (constant) and invariant-variant parameters (additional,

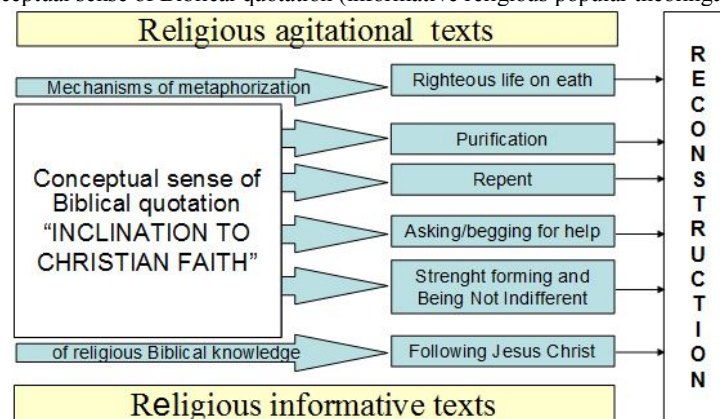

optional), and metaphoric religious popular sense-model stereotypization forming-up – encoded in religious agitational and religious informative texts.

4.1. Biblical quotation as the basic religious popular discourse matrix informative code. The main religious popular discourse matrix informative code is formed on the base of conceptual Biblical quotation sense – INCLINATION TO CHRISTIAN FAITH through the mechanism of religious Biblical knowledge metaphORIZATION, represented in all above-mentioned texts and composed of six main domains : a) righteous life on earth that leads to eternal life, b) purification of nation (fig. cleaning up) through Gods love, love to neighbour, to

parents, c) following Jesus Christ, d) repent, e) asking/begging for help, f) Strength forming and Being Not Indifferent. Each of these domains may be viewed as religious code of agitation and information, changing the human consciousness state, after having been reconstructed (according to the needs of particular person). Biblical quotation is the particular Christian proto-text with a significantly special language type usage, which under the influence of historical events and mechanisms of its mentalization in faith-believers’ consciousness – English, German and Ukrainian native speakers, acquires new contextual meaning.

Figure 3. Conceptual sense of Biblical quotation (informative religious popular theolinguistic matrix cod)

5. Conclusions. Reconstruction in the scope of my research is viewed as theoretical methodological ground for religious popular discourse matrix composition and at the same time is the instrument for this already-composed matrix (having reconstructed senses, we may form multidimensional knowledge and depict it in matrix-like form, afterwards we reconstruct it in order to determine stereotype and archetypical mechanisms of sense metaphORIZATION). The second model of reconstruction is named (by me) matrix reconstruction, which is based (exemplifying religious popular discourse) on religious belief popularization among social groups in the per-

spective of Christian faith inclination, in the way of multidimensional religious knowledge presentation, and using not the manipulative, but persuasive influence – Biblical quotation/information adaptation/simplification. It presupposes recreation of deep (archetype and stereotype) senses of religious texts (religious agitational and religious informative character), that are popularized, and metaphoric mechanisms of their actualization within perception (as discursive formation), and what is more – splitting semantic structure of lexical items that reflect these senses.

REFERENCES

1. Andreychuk, Nadiya. 2013. Semiotyka lingvokulturnogo prostoru Anglii kinyca XV – pochatku XVII stolittiya. Lviv : “Lvivska polytechnika”
2. Benveniste, Emile. 1974. Problèmes sémantiques de la reconstruction. Paris : Siglo
3. Bondarko, Alexandr. 1984. Funkcyonalnaya gramatika. – Leningrad: Nauka.
4. Bopp, Franz & Eastwick, Edward Backhouse & Wilson Horace Hayman .1853.A Comparative Grammar of the Sanscrit, Zend, Greek, Latin, Lithuanian, Gothic, German and Slavonic Languages. England : Madden and Malcolm
5. Bradke, Peter (von). 1890. Über Methode und Ergebnisse der arischen (indogermanischen) Alterthumswissenschaft. Historisch-kritische Studien. Giessen : J. Ricker’sche Buchhandlung
6. Branham, Robert.1985.Between text and context: Toward a rhetoric of contextual reconstruction. USA : Taylor & Francis
7. Brugmann, Karl. 18- . Nasalis sonans in der indogermanischen Grundsprache. Zur Geschichte Der Stammabstufenden Declinationen. Erste Abhandlung : Die Nomina Auf -ar und -tar. Berlin : [Place of publication not identified]
8. Brugmann Karl & Osthoff Hermann. 1881. Morphologische Untersuchungen auf dem Gebiete der indogermanischen Sprachen (mit Karl Brugmann). Leipzig : Verlag von S. Hirzel
9. Budagov, Ruben. 1965. Vvedeniye v nauku o yazyke. Moskva: “Prosveshcheniye”
10. Cherkhava, Olesya. 2012. Linguistic and Discursive Characteristics of Biblical Prophetic Texts in English Revised Version (1885) // What’s in a Text? Inquiries into the Textual Cornucopia, edited by Adam Glaz, Hubert Kowalewski, Anna Weremczuk. Cambridge: Cambridge Scholars Publishing
11. Cherkhava, Olesya. 2013. Missionary discourse definitions through the scope adjoining notions of theolinguistics. Kyiv National Linguistic University Visnyk. Philology Vol. 16 (1).
12. Cherkhava, Olesya. 2014. Conceptual forming of scientific terminological field “Religious discourse” in the context of theolinguistics. Kyiv National Linguistic University Visnyk. Philology. Vol. 16(2).

13. Cherkhava, Olesya. 2013. Discourse composition of religious text (based on English, German and Ukrainian calendar guides). Kyiv National Taras Shevchenko University Journal "Problem of semantics, pragmatics and cognitive linguistics". Vol. 24.
14. Cherkhava, Olesya. 2014. Comparative analysis of International Religious Festival Booklet and Religious Calender Guide Discourse Composition (on the material of English, German, Ukrainian and Russian Texts). Scientific discussion. Philological questions, art and cultural studies. Vol.1(20). Moskov: International center of science and education.
15. Cherkhava, Olesya. 2014. Kernel and Invariant-variant parameters of religious-popular discourse identification// Kyiv National Linguistic University Visnyk. Philology. Vol. 17(1).
16. Cherkhava, Olesya. 2015. Research Corpus of English, German and Ukrainian Texts of Religious Popular Discourse. Collective monograph. Lviv: Lviv National Polytechnic University, 2015.
17. Churylina, Lubov. 2001. Leksicheskaya struktura teksta kak kluch k rekonstrukcii definicii. St. Petersburg: St. Petersburg national university
18. Comrie, Bernard. 1989. Language Universals and Linguistic Typology : Syntax and Morphology. Oxford : Blackwell and Chicago: University of Chicago Press.
19. Cuny, Albert. 1914. Notes de phonétique historique indoeuropéenne et sémitique. Revue de phonétique. Paris : Adrien Maisonnueve
20. Darnell, Michael. 1999. Functionalism and Formalism in Linguistics Wisconsin : John Benjamins Publishing Company
21. Das Bedeutungswörterbuch. Duden. Band 10
22. Delbrück Berthold & Brugmann Karl. 1889 Grundriss der vergleichenden Grammatik der Indogermanischen Sprachen. Strassburg : Trübner
23. Demyankov, Valeriy. 1995. Dominiruyushchiye lingvisticheskiye teorii v konce XX veka. Moskov: Institut yazykoznaniya
24. Dik, Simon. 1989. Theory of Functional Grammar. USA : Foris Pubns USA.
- Dorofeeva, Margaryta. 2005. Kategoriya subyektu v politychniy promovi. Kyiv. Dissertation
25. Dronova, Lubov. 2012. Rekonstrukciya v komparativistike i kognitivno orientirovanoy lingvistike. Tomsk. Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo universiteta. Philology. Vol. 4(20)
26. Encyclopædia Britannica 2012. England: Encyclopedia Britannica Inc. Ferraresi, Gisella & Goldbach, Matria. 2008. Principles of Syntactic Reconstruction Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company
27. Firbas, Jan. 1992. Functional Sentence Perspective in Written and Spoken Communication. Cambridge : Cambridge University Press
28. Firth, John. 1957. Papers in Linguistics 1934–1951. London: Oxford University Press
29. Foley, William & Van Valin. 1984. Functional Syntax and Universal Grammar. Cambridge: Cambridge Univ Press
30. Gak, Vladymir. 1997. Prostranstvo vremeni. Moskov : Indrik
31. Galych, Oksana. 2011. Movni zasoby vidtvorennyya mistychnogo v angliyskomu gotychnomu romani XVIII stolittya. Kyiv. Dissertation (germanic languages).
32. Gnatuk, Lidiya. 2011. Movna svidomist' i movna practyka Grygoriya Skovorody v konteksti staroukrayinskoyi knyzhnoyi tradytsiyi. Kyiv National Taras Shevchenko University. Doctor of science dissertation.
33. Gambarara, Daniele. 1977. Le entita riconstruite tra fonetica e fonologia. Roma: Università di Pavia
34. Gamkrelidze, Tamaz. 1984. Indoevropskiy yazyk i indoevropcey. Rekonstrukciya i istorico-tipologicheskyy analiz prayazyka i protokulury. Tbilisi : Tbilisi national university publishing
35. Greenberg, Joseph. 1974. Language Typology : A Historical and Analytic Overview. Netherland : Mouton & Co.
36. Grimm, Jakob. Deutsche Grammatik. Germany : Göttingen
37. Halliday, Michael & Matthiessen Christian. 2004. An Introduction to Functional Grammar. London: Edward Arnold.
38. Heaman, Isabel. 1984. Boudouin de Courtenay a pioneer of structural linguistics. University of Victoria. Working Papers of the Linguistic circle. Vol.4.(1)
39. Hjelmlev, Louis. 1928. Principes de grammaire generale. Copenhagen : A. F. Høst
40. Hill, Jane. 1978. Language Contact Systems and Human Adaptations. USA : University of New Mexico. Vol. 302(1)
41. Hirt, Hermann. 1900. Der Indogermanische Akzent: Ein Handbuch. Strassburg : Trübner
42. Illyk, Taras. 2000. Socialni varianty movy ta yih terminologichne okreslennya. Donetsk: Donetskyi nacionalnyy universytet
43. Jakobson, Roman. 1980. The framework of language. Michigan : The Michigan university publishing
44. Jaroshenko, Tetyana. 2010. Do pytannya pro doslidzennya indyvidualno-avtorskoyi kartyny svitu. Zhytomyr. Visnyk Zhytomyrskogo derzhavnogo universytetu imeni Ivana Franka
45. John, Joseph. 1999. Bloomfield's Saussureanism: In Leonard Bloomfield: Reviews and meaning. Australia: Taylor & Francis.
46. Joshi, Mark. 2011. Anubhūtisvarūpācārya and his Sārasvataprakriyā : a critical, historical, and textual study of the Sārasvata school of Sanskrit grammar. Vadodara : Mahiman Publishing House
47. Kochergan, Mychaylo. 1999. Zahalne movoznavstvo. Kyiv : Academia
48. Korolova, Alla. 2014. Cognityvna lingvokomparatyvistyka : vid rekonstrukcii pramovnykh form do rekonstrukcii struktur svidomosti. Kyiv: Visnyk Kyivskogo nacionalnogo lingvistychnogo universytetu. Philology. Vol.17(2).
49. Kuno, Susumu. 1987. Functional syntax: Anaphora, discourse and empathy. Chicago: University of Chicago Press.
50. Lehmann, Winfred. 1977. Surface and Underlying Structure in Typological Study. Saratoga, CA: Anma Libri
51. Lotman, Juriy. 1992. Semiotika kultury i ponyatiye teksta. Tallinn: Aleksandra Mahmoudian, Morteza. 1979. Linguistique fonctionnelle: Debats et perspectives. Paris: PUF.
52. Matlasevych, Oksana. 2004. Psychologichni ideji gumanizmu v svitli koncepciy ostroz'kyh prosvitnykiv XVI-XVII stolittya. Ostrog. Dissertation
53. Meillet, Antoine. 1923. Les origines indo-européennes des mètres grecs. Paris: Hachette.
54. Merriam Webster's Collegiate Dictionary. Tenth edition 1998. Springfield : Merriam Webster Inc.
55. Milevskaya, Tatyana. Discourse and text: problem of definition. Moskov: Yuzhnyy federalnyy universitet
56. Mulder, Jan & Rastall, Paul. 1977. Postulats de la linguistique fonctionnelle axiomatique France: Presses Universitaires de France. Vol. 13
57. Nikonova, Vira. 2011. Hudozhnii concept: procedury rekonstrukcii ta modeluvannya. Visnyk Kyivskogo nacionalnogo lingvistychnogo universytetu. Philology. Vol.14(2).
58. Rix, Helmut. 1998. Rätisch und Etruskisch. Innsbrucker Beiträge zur Sprachwissenschaft, Vorträge und Kleinere Schriften. Innsbruck : Innsbrucker Beiträge zur Sprachwissenschaft.

59. Samin, Dmitriy. 2000. *Lingvisticheskaya teoriya Saussure*. Moskow : Veche Saussure, Ferdinand.1999. Kurs obshchey lingvistiki. Yekaterinburg: Ural university publishing.
60. Selivanova, Olena. 2006. *Suchasna lingvistyka:terminologichna encyklopediya*. Poltava: Dovkillya
61. *The All Nations Christian Home & School Dictionary*. China: Colorado Springs Co
62. Thomas, Maier. 2012. *A logical reconstruction of Leonard Bloomfield's Linguistic Theory*. Munich. Linguistic Philosophy dissertation.
63. Trubachev, Oleg. 1988. *Priomy semanticheskoy rekonstrukcii*. Moskva : Nauka
64. Osthoff, Hermann & Brugmann, Karl. 1878. *Preface to Morphological Investigations in the Sphere of the IndoEuropean Languages*. Leipzig : Hirzel
65. Paduchewa, Elena. 1985. *Vyskazyvanie i yego sootnesyonnost' s deystvitelnostyu*. Moskow: Nauka.
66. Piscunov, Olesiy. 2013. *Rekonstrukciya dyvergentnyh i konvergentnyh procesiv u studiyah uchenyh Kazanskoyi lingvisticheskoyi shkoly*. Dnipropetrovsk: Visnyk Dnipropetrovskogo universytetu.
67. Pishchalnikova, Vera & Sonin Aleksandr. 2009. *Obshchee yazykoznaniye*. Moskow : Academia
68. Schleicher, August. 1861. *Compendium der vergleichenden Gramatik der indogermanischen sprachen*. Germany:Weimar
69. Rakitov, Anatoliy. 1988. *Opyt rekonstrukcii koncepcyi ponimaniya Friedrich Schleiernmacher*. Moskow: Nauka
70. Serebrennikov, Boris. *Metody lingvisticheskikh issledovaniy*. Moskow: Nauka Shank, Gary. 1982. *A Reconstruction Paradigm for the Experimental Analysis of Semiotic Factors in Cognitive Processing*. England: Springer
71. Smith, Jennifer. 2006. *Narrative : Sociolinguistic Research*. Labov and Waletzky 1967. New York: University of New York
72. Sgall, Peter & Haichova, Elisabeth. 1980. *Aktualnoye chleneniye predlozheniya i metod voprosov*. Sbornik prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. A 28. Brně: Studi a Minor a Facltatis Philosophicae Universitatis Brunensis.
73. Stankiewicz, Edward. 1972. *Baudouin de Courtenay anthology : The beginnings of structural linguistics*. Bloomington, IN : Indiana University Press.
74. Verner, Karl. 1877. *Eine Ausnahme der ersten Lautverschiebung*. Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung auf dem Gebiete der Indogermanischen Sprachen. Germany. Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung. Vol.23
75. Wackernagel, Jacob. 2009. *Lectures on Syntax: with special reference to Greek, Latin, and Germanic*. New York: Oxford University Press.
76. Vorobyova, Olga. 2007. *Problemy predstavleniya znazniy v yazyke: sovremennye napravleniya issledovaniya*. M.-Kaluga: Eydos.
77. Vynogradov, Viktor.1975. *O kategorii modalnosti i modalnyh slovah v russkom yazyke*. Moskow : Nauka.
78. Zagnitko, Anatoliy. 2007. *Teoriya suchasnogo syntaksysu*. Donetck: Donetckyy nacionalnyy universytet
79. Zvegyncev, Vladimir. 1964 . *Istoriya yazykoznaniya XIX–XX vekov v ocherkah i izvlecheniyah* Moskow : “Prosveshcheniye”.

Лінгвокогнітивний аспект вираження «можливих світів» у постмодерному іспаномовному дискурсі

Н. В. Чорна

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна
Corresponding author. E-mail: natamar@i.ua

Paper received 08.08.2016; Revised 15.08.2106; Accepted for publication 21.08.2016.

Анотація. Статтю присвячено дослідженню лінгвокогнітивних параметрів вираження семантики можливих світів у постмодерному художньому дискурсі на матеріалі сучасних латиноамериканських новел. Постмодерний художній дискурс розглядається як специфічна форма відкритої художньої комунікації з нестійкою текстуальною структурою, яка припускає множинність інтерпретацій. Принципова множинність тлумачень та текстоцентричність практично реалізують у текстовому просторі комунікативні стратегії семантики можливих світів.

Ключові слова: *постмодерний художній дискурс, семантика можливих світів, можливий світ, текстоцентричність, відкритий дискурс.*

Дослідження постмодерного іспаномовного дискурсу, як відкритої художньої комунікації, в лінгвокогнітивному аспекті показує наскільки складними та різноаспектними можуть бути відношення між реально поданим і домислюваним у дослідженні тексту. Загальна тенденція сучасних лінгвістичних студій до комплексного вивчення процесу художньої комунікації реалізується у тому, що саме текстуальна площина відкриває нові можливості для сприйняття художнього світу як читачем, так і самим автором, що успішно використовується у постмодерному іспаномовному дискурсі де читач має право на власне бачення та інтерпретацію тексту. Навіть більше, постмодерний автор навмисно спонукає читача на власне бачення прочитаного, на багаторазове читання, на відкритість інтерпретацій, на виявлення схованих смислів. Текстоцентричність стає законом сприйняття твору, що унеможливує існування єдиної інтерпретації та відсилає нас до застосування теорії можливих світів.

Проблема сприйняття світу як множинності реальностей як головного постулату філософії постмодерного художнього дискурсу актуалізується в останні десятиліття як наслідок появи нових тенденцій у культурі та в інших сферах діяльності сучасної людини: художній творчості, науковій сфері, що включає в себе новітні технічно-інформаційні розробки, соціальну інженерію, політичні технології, нові способи комунікації та інтерактивне спілкування людей, засоби масової комунікації та виникнення нових міждисциплінарних підходів у лінгвістиці, таких як нейролінгвістична психологія, психолінгвістика, когнітивна лінгвістика, що зумовлює актуальність дослідження.

Більшість авторів застосовують теорію можливих світів, або теорію ментальних просторів, що подається у межах теорії когнітивної лінгвістики, як підґрунття для реалізації комунікативних стратегій постмодерного художнього дискурсу (Ж. Бодрийяр, О. А. Бабелюк, Ж. Делез, В. П. Руднев, В. А. Емелин, С. Жижек, Ш. Теркл, У. Еко, М. Епштейн). Дійсно, децентрація, відкритість дискурсу, ігровий принцип, відмова від єдиного чи об'єктивного сприйняття дійсності, цитатне алюзивне мислення – все це ознаки постмодерного художнього дискурсу, які так чи інакше є втіленням семантики можливих світів.

Метою наукової статті є дослідження лінгвокогнітивних параметрів вираження семантики можливих

світів в постмодерному іспаномовному дискурсі.

Матеріалом дослідження слугували новели сучасних латиноамериканських письменників, таких як: Х. Л. Борхес, Х. Кортасар, Г. Г. Маркес, А. Біой Касарес.

Методи дослідження ґрунтуються на використанні комплексної методики, яка містить в собі традиційні прийоми лінгвостилістичного аналізу та методи когнітивної лінгвістики. Концептуальний аналіз пояснює семантичну структуру постмодерного художнього дискурсу та встановлює засоби його концептуальної організації. Когнітивний аналіз полягає в когнітивному моделюванні художнього дискурсу та інтерпретації тих ментальних одиниць, що беруть участь у його породженні, сприйнятті та інтерпретації. Описово-аналітичний метод забезпечує вивчення, узагальнення і систематизацію отриманих результатів.

У дослідженнях У. Еко на противагу актуальному, реальному світові, якими є інтенції автора і сам текст, припущення читача щодо розвитку фабули належать до можливого світу. Читач висуває гіпотези на кожному кроці, передбачає цей розвиток, проводить певне когнітивне моделювання-припущення щодо художнього світу, малює в уяві свою картину художнього світу, наступний крок або підтверджує, або спростовує стан фабули. Текст постає як механізм продукування можливих світів. Постмодерний художній дискурс базується на пропозиції заповнити різноманітні порожні місця художньої оповіді і зробити передбачення, що стосуються майбутнього розвитку фабули. Часто, встановлюючи серію причинного і лінійно пов'язаних подій А ... Е, текст розповідає читачеві про подію А, через деякий час – про подію Е, вважаючи, що читач уже передбачив зумовлені події В, С, Д. Текст імпліцитно заохочує створення “розділу-привида”, який гіпотетично написав сам читач, що зазначається у праці [1, с. 19]. Семантичний простір постмодерного художнього дискурсу не претендує на пізнання остаточної істини, залишає перспективи для майбутнього розгортання тексту в просторі та часі. Віддзеркалення наведеного положення на художній текст дозволило У. Еко узагальнити різницю між концептами “простір” і “текст”. Якщо “простори” визначаються як світи, наукове пояснення яких можна дати відповідно до певних законів, то “текст” передбачає когерентну серію речень, пов'язаних між собою спільною темою [1, с. 261]. Інакше кажучи, текстовий семантичний простір худож-

нього твору характеризується таким чином: "... у повному описі ситуації за моделлю того, що реально мало місце, має стояти інша модель – "ніби світ був іншим", і ці світи рівнозначні. Вони мають спільний історичний стрижень, що ставить їх у відношення альтернатив" [2, с. 24-52]. Такою є вихідна теза семантики можливих світів. Відношення альтернативи, що існує між реальним і можливими світами художнього твору, обґрунтовують ідею існування відносної рівноваги у співвідносній системі "імплікація-експлікація", що зумовлює дослідження проблеми можливих світів у ракурсі семантико-концептуального підходу [2].

У дослідженні М. Л. Раян проблема можливих світів розглядається в межах нарративної теорії, стикаючись з поняттям позицій. Основна суперечність подалана у зверненні до можливих світів, дилема між реальністю і можливістю балансувати на межах цієї реальності. Кожна грань художнього твору постає як окремих світ, відмінний від іншого [3, с. 291]. Всі світи – як актуальний, так і альтернативний – певним чином співіснують у текстовому всесвіті, що віддзеркалений в художньому тексті у формі своєрідної мозаїчної структури. Така структура інтегрує в собі кілька текстових світів, які в процесі взаємодії складають єдине ціле [4, с. 149]. Текстовий всесвіт наповнений змістом у тому разі, якщо один з його світів позначений як актуальний і протиставлений всім іншим світам системи. Семантична сфера являє собою набір текстових концептів, що пробуджені текстом незалежно від того, чи утворюють ці концепти систему реальності, чи стверджує текст якісь факти, чи апелює до екзистенційних категорій [3].

У постмодерному художньому дискурсі Х. Борхеса всі можливі світи потенційно реальні. Головною ознакою його творів є надзвичайний скептицизм щодо можливості розуміння реальності, та припущення, яке було сформульоване Ж. Дерріда, що значення не є фіксованим і що мова завжди перебуває в стані гри [5, с. 160]. Всі його тексти побудовані на стилістичних ознаках постмодерного художнього дискурсу, таких як: "смерть автора", інтертекстуальність, відкритість, цитатне мислення, рефлексивна самозаглибленість та недовіра до великих оповідних текстів.

Проаналізуємо оповідання "Tres versiones de Judas" [7, с. 184]. Письменник пропонує три варіанти погляду на проблему, три можливі позиції, три моделі можливих уявних світів. Виходячи з того, який з них обере читач, можна говорити про життєву позицію чи про світосприйняття людини, ментальний світ, в якому читач існує. За першою версією, Іуда зрадив Ісуса: "... Judas entregó a Jesucristo para forzarlo a declarar su divinidad y a encender una vasta rebelión contra el yugo de Roma; ..." [7, с. 185]. Згідно з другою версією зрада Іуди була актом радикального духовного аскетизму; згідно з третьою – Іуда був утіленням Бога, який бажав переродитися у найнижче з людських створінь, і тоді зрада Іуди-месії перетворюється на акт приховування істинного спасителя. Акцент робиться не на описі подій, бо безперечним є той факт, що людина Іуда зрадив людину Ісуса, а на модальності. У першому випадку – бажання змусити заявити про святість, у другому – прийняття найбільш можливого гріха, у третьому – навпаки, приховати істинний стан речей. Читач обирає свою позицію, завдяки чому створюється індивідуаль-

ний світ сприйняття прочитаного.

В оповіданні "En ruinas circulares" [7, с. 56] Х. Л. Борхес звертається до традиційної символіки сну, створюючи свою оригінальну версію того, що у художньому дискурсі стало штампом. Головний персонаж оповіді здійснює диво – з матерії своїх сновидінь створює примару, яка нічим не відрізняється від людини з плоті та крові, і яка згодом стає жерцем храму вогню. І тільки під час пожежі, коли головний герой розуміє, що він не здатен відчувати фізичний біль, він усвідомлює, що він також є примарою, яка сниться іншому.

Персонаж Х. Л. Борхеса оселяється у відлюдному місті та цілком віддається єдиній турботі – "... *consagrado a la única tarea de dormir y soñar*" [7, с. 57]. Основне життя герой проживає у світі фантомів, примар, які є його власним породженням. Мотив з'єднання двох можливих світів пронизує все оповідання: "*para que no supiera nunca que era un fantasma, para que se creyera un hombre como los otros*", "*No ser un hombre, ser la protección del sueño otro ¡qué humillación incomparable, qué vértigo!*", "*Con alivio, con humillación, con terror, comprendió que él también era una apariencia, que otro estaba soñándolo*" [7, с. 58]. Зародження сина-примари, який не підозрює, що він нежива людина, відбувається у голові героя, що створює світ фантазій. Світи фантазій є мріями, сновидіннями, фантазіями, галюцинаціями персонажів або їхніми власними художніми творами. Постає художньо-дискурсивна модель процесу творчості: кожен новий "сновидець" є породженим своїми попередниками з їхніх снів, тобто персонаж оповідання, який створює у сні людину, упевнюється у тому, що своєю чергою сниться іншому; де образи здатні породжувати нові образи, які своєю чергою породжують наступні образи, і так далі.

Аналогічне сприйняття реальності, безсмертя, як постійної повторюваності через перехід одного світу в інший, як руху по колу, ми можемо бачити в оповіданні Х. Кортасара „Una flor amarilla”. На планеті залишається тільки одна людина, яка померла, всі інші люди не вмирають. Життя рухається по колу "*mundo se repite muchas veces, todo va por color*" [8, с. 94]. Життя однієї людини переходить у життя іншої, яка є її двійником: "*Pero lo peor de todo no era el destino de Luc; lo peor era que Luc moriría a su vez y otro hombre repetiría la figura de Luc y su propia figura, hasta morir para que otro hombre entrara a su vez en la rueda. Su insomnio se proyectaba más allá hasta Luc, hasta otros que se llamarían Robert o Claude o Michel, una teoría al infinito de pobres diablos repitiendo la figura sin saberlo, convencidos de su libertad y su albedrío. El hombre tenía vino triste, no había nada que hacerle*", "*Luc era yo, lo que yo había sido de niño, pero no se imagine como un calco*", "*Luc era otra vez él, no había mortalidad, éramos todos inmortales*", "*Todos inmortales, viejo*" [8, с. 98].

Художній та індивідуальний світи Х. Кортасара базуються на балансуванні між двома світами – світ реальний співіснує зі світом „іншим”. В оповіданні "Las caras de una medalla" йдеться про чоловіка та жінку, які існують в одному реальному світі, але, як виявляється згодом, ця реальність поділена на дві частини, що ніколи не зможуть з'єднатися: "*Cada uno de su lado ...*", "*Merielles de su lado de la medalla ya no esperaría nada, no*

volvería a creer en nada, simplemente retornaría a la cabaña y a los discos, sin siquiera imaginar una manera de correr hacia lo que no habían alcanzado”, “Desde su lado de la medalla Javier sólo pudo decir que sí, que se quedaría esperando, como si de alguna manera supiera ya que la carta sería breve y gentil y no, inútil recomenzar algo perdido, mejor ser solamente amigos; en apenas ocho líneas un abrazo de Mireille” [8, c. 184].

Оповідання “El otro cielo” розкриває тему співіснування двох світів як двійників. Світ художньої дійсності поділяється на два світи – світ близький та світ далекий: “ese mundo que ha optado por un cielo más proximo, de vidrios sucios y estucos con figuras alegóricas ... , esa Galerie Veinne a un paso de la ignominia diurna de la rue Réaumur y de la Bolsa (yo trabajo en la Bolsa), cuando de ese barrio ha sido mío desde siempre. Desde mucho antes de sospecharlo ya era mío ...”, “Pudo ser coincidencia, pero haberla conocido allí, mientras llovía en el otro mundo, el del cielo alto y sin guirlandas de la calle, me pareció un siglo”, “esa clase de episodios, que una vez en el barrio de las galerías pasaban a formar parte de nuestro mundo con la misma llaneza que su protagonista” [8, c. 16-17].

Письменник широко використовує художній образ світу як дзеркала – перехід в інший світ. Заголовок оповідання “El otro cielo” є концептуальною метафорою – дзеркало як перехід в інший світ, можливий світ. Дзеркало, з одного боку, має спорідненість із чудом “miracle”, з другого – з поглядом “mirarse”. Дзеркало з’являється кожного разу, коли передчувається вхід у світ “казки”. Наприклад, у Е. Т. А. Гофмана зі світом “чудового” пов’язаний не сам погляд, а символ непрямого, перекрученого погляду, яким є дзеркало. Коли ми дивимось у дзеркало, то відкриваємо інший світ, світ нашого двійника. Дзеркало стає образом ока, його метапоглядом. Дзеркало у певному сенсі є матеріалізованим, непрозорим поглядом, квінтесенцією погляду.

Сприйняття дійсності як співіснування у двох світах одночасно становить концепцію світосприйняття письменника. Це реалізується на рівні композиції – для опису того чи того світу письменник використовує різні графічні стилі. В оповіданні “La barca o nueva visita a Venecia” – два світи, як подвійне читання, потік спогадів головної героїні переривається коментарями її подруги, завдяки чому створюється “інший світ”. Письменник графічно розмежує два можливих світи. Той самий прийом графічного розмежування двох світів ми бачимо в оповіданні “Anillo de Moebius”, де йдеться про світ реальний і світ, в який переходить людина після фізичної смерті. Простір кожного можливого світу виконується графічно різними стилями.

В оповіданні “Las babas del diablo” Х.Кортасар пропонує сприймати художній текст як сцену, на якій розгортаються певні події: “Curioso que la escena tuviera como un aura inquietante ...”, і ці події можуть розгортатися без втручання автора, на розсуд читача. Композиційна організація оповідання особлива. Оповідь поліфонічно балансує на межі кількох різних паралельних історій, жодна з яких не виключає іншу. Кожна історія є можливим світом в межах світу матеріально існуючого тексту. Світ автора – це людина, яка вже вмерла: “Mejor que sea yo que estoy muerto, que estoy menos comprometido que el resto, ... y puedo pensar

sin distraerme, escribir sin distraerme, ... y acordarme sin distraerme, yo que estoy muerto ...”, “De mí no quedó nada, una frase en francés que jamás habrá de terminarse ...” [8, c. 226], що контрастує зі світом його двійника – Мішеля, який існує в реальному світі. Два світи переплітаються один з одним. Розповідь іде спочатку від першої особи, потім різко переривається втручанням другої особи – фотографа Мішеля. Світ автора-Мішеля – це історія двійників.

Наступний можливий світ – це світ природи, який контрастує зі світом фотографії, світи живий та неживий, що дублюють, дзеркально відтворюють світ автора-Мішеля (*Yo – Michel; cámara – ojo; espejo – cielo*). Світ фотографії, штучний світ, який ми бачимо завдяки автору-Мішелю, – це історія жінки, молодого хлопця і чоловіка з машини. Можемо припустити, що ця історія існує лише в уяві автора, або, як говорить сам автор, він бачить її крізь лінзу об’єктиву своєї фотокамери. Звідси – подвійна історія, побачена з різних сторін: “Michel sabía que el fotógrafo opera siempre como una permutación de su manera personal de ver el mundo por otra que la cámara le impone indiciosa ...”, “... si de antemano se prevé la probable falsedad, mirar se vuelve posible: basta quizá elegir bien entre el mirar y lo mirado, desnudar a las cosas de tanta ropa ajena” [8, c. 227-229].

Письменник постійно нагадує: “otro mundo, otro tiempo, otro lado ...”. Світи не тільки існують паралельно, але й втручаються один в одній, змінюючи плани оповіді, перебіг подій. Паралельно існує світ неба, хмар та голубів. Автор вводить графічні маркери для відокремлення можливого світу хмар, про хмари автор розповідає в дужках: “... yo que no veo más que las nubes y puedo pensar sin distraerme (ahí pasa otra, con un borde gris) ...”, “(pasa una paloma)”, “(nubes, y a veces una paloma)”, “(porque no puede ser que esto sea estar viendo continuamente nubes que pasan, y a veces una paloma)”, “(ahora pasan dos más pequeñas, con los bordes plateados)”, “(ahora pasa una gran nube casi negra)”, “(Me cansa insistir, pero acaban de pasar dos largas nubes desflecadas.)”, “(ahora asoma una pequeña nube espumosa, casi sola en el cielo)” [8, c. 225-239]. Світ хмар існує окремо, слугує фоном для основного тексту, виконує функцію підсилюваного ефекту, завдяки чому здійснюється емоційне забарвлення художнього тексту. Дужки як графічний маркер слугують також для реалізації у тексті авторських іронічних коментарів. Наприклад, письменник постійно повторює ahora й одночасно іронізує: “(qué palabra, ahora, qué estúpida mentira)”, “No se le ocurrió (ahora se lo pregunta y se lo pregunta) que sólo las fotos de la Conserjería merecían tanto trabajo”, “(pero Mishel se bifucra fácilmente, no hay que dejarlo que declame a su gusto)” [8, c. 225-239].

Для іспаномовних постмодерних художніх текстів надзвичайно характерною є гра на межі вигадки та реальності. Це відбувається через семіотизацію та рефологізацію реальності. Якщо архаїчний міф не знав протиставлення реальності тексту, то у постмодерному іспаномовному дискурсі всіляко використовується ця невпевненість. Характерна риса художнього дискурсу Х. Л. Борхеса – це постійне стирання різниці між художньою вигадкою і реальністю. Одним з його творчих засобів є використання фальшивих цитат та уявних другорядних джерел поряд зі справжніми. Багато

текстів Х. Л. Борхеса є пародіями на наукові писання, нерідко з виносками, де даються посилання на книжки та авторів, які не існують, або на вигадані історичні події. В одному з його оповідань, “Tlon, Uqbar, Orbis Tertius”, йдеться про уявну планету, створену кількома поколіннями вчених, що помалу населяють реальну планету людьми особливого світу, про який складено енциклопедію. Читач, керуючись формальною логікою, розуміє, що такої країни не існує, але “енциклопедія” Тлону документально доводить нам, що “уявна країна” існує, письменник наводить неспростовні докази: “*Ahora tenía en las manos un vasto fragmento metódico de la historia total de un planeta desconocido, con sus arquitecturas y sus barajas, con el pavor de sus metodologías y el rumor de sus lenguas, con sus emperadores y sus mares, con sus minerales y sus pájaros y sus peces, con su álgebra y su fuego, con su controversia y metafísica*”, “*Al principio se creyó que Tlon era un mero caos, una irresponsable licencia de la imaginación; pero ahora se sabe que es un cosmos y las íntimas leyes que lo rigen han sido formuladas, siquiera en modo provisional*” [7, с. 13-27]. Наприкінці оповідання “Tlon, Uqbar, Orbis Tertius” Х. Л. Борхеса уявна історія країни Тлон посідає місце тієї, яку ми знаємо, і навіть закони фізики та математики зазнають змін. Головною ідеєю оповідання стає ідея текстоцентричності, ідея про те, що ми маємо доступ до дійсності лише через тексти, і якщо ми змінимо ці тексти, то можемо змінити й дійсність: “*Nal fue la primera intrusión del mundo fantástico en el mundo real*”; “*...es razonable imaginar que esas tachaduras obedecen al plan de exhibir un mundo que no sea demasiado incompatible con el mundo real*” [7, с. 13-17].

В оповіданні Х. Кортасара “La isla a mediodía” – надзвичайно тонкий опис відчуття нереальності, фантастичності того, що відбувається, тоді як усе, що насправді відбувається, окреслюється навмисно буденною мовою з навмисним уточненням часу і детальним описом окремих даних. Острів, на який прагне потрапити головний герой, є географічно невизначеним: “*Había una diferencia de ocho minutos pero cuando se inclinó sobre una ventanilla de la cola no le quedaron dudas; la isla tenía una forma inconfundible como una tortuga que sacara apenas las patas del agua*” [8], він виникає нізвідкіля, як нереальний інший світ: “*... un día fue otra vez la línea de Teherán, la isla a mediodía*” [8]. Реальність замінюється ілюзією, що свідчить про перехід від одного можливого світу до іншого, створюється характерна постмодерністська ігрова комунікація усередині художнього оповідання: “*Nada de eso tenía sentido, volar tres veces por semana a mediodía sobre Xiros era tan irreal como soñar tres veces por semana que volaba a mediodía sobre Xiros. Todo estaba falseado en la visión inútil y recurrente; salvo, quizá, el deseo de repetirla, la consulta al reloj pulsera antes de mediodía, el breve, punzante contacto con la deslumbradora franja blanca al borde de un azul casi negro, y las casas donde los pescadores alzarían apenas los ojos para seguir el paso de esa otra irrealidad*”, “*... oyéndose como desde lejos, ... Todo tenía tan poca importancia a mediodía, los lunes y los jueves y los sábados (dos veces por mes, el domingo)*” [8, с. 158]. Лексичні одиниці: дієслова – *volar, soñar, falsear, reperir*; прикметники – *irreal, punzante, inútil*; іменники – *visión, deseo, irrealidad* – відбивають існування двох світів –

реального і уявного – у семантиці художнього тексту.

У повісті А. Б. Касареса “La invención de Morel” [9] однією з провідних сюжетних ліній є тема наукового винаходу, який спочатку викликає сумніви щодо його реального існування. Сюжет повісті розгортається так, що читач не може впевнено стверджувати, де реальність, а де вигадка. В оповіданні Г. Гарсія Маркеса “El último viaje de buque fantasma” головного героя переслідує фантастична примара трансатлантичного корабля, який з’являється раз на рік у безрідні. Ілюзорний можливий світ втручається у реальний, змінюючи та перетворюючи його на вигаданий світ. Корабель – це величезних розмірів палац, покинутий людьми, він виникає та зникає, дуже схожий на сон або на величезних розмірів кита. Семантика лексем: *buque intermitente que iba apareciendo y desapareciendo, era un sueño, desorden de colores, visión, fue el trasatlántico ilusorio, sombrío, tan absorto en su aventura, un soplo de misterio, prodigio* розкриває можливий ірреальний модус художньої оповіді [10]. Кінець оповідання залишається відкритим. Зазначені твори – “Tlon, Uqbar, Orbis Tertius”, “La invención de Morel”, “El último viaje de buque fantasma” – інтертекстуально пов’язані між собою художнім образом “можливого світу”.

У повісті “El gran Serafin” А. Б. Касареса головний герой, приїхавши у малонаселене місце для відпочинку, одразу починає відчувати нестерпний запах, що йде з моря. Нестерпний запах з моря, страшні сни, незвична поведінка постояльців готелю, відчуття неминучої небезпеки – маркери „іншого світу”: *las largas y prodigiosas playas, no estaba feliz, lo embargara una desazón, vago recelo, temor*. Мотив запаху насамується інший світ, віщує яка катастрофу, що насувається. Спочатку головний герой завважає як пахне морем “*¡qué aire!*”, “*aire puro, aire de mar. Ah, el aire*”, потім атмосфера нагнітається, служниця пояснює, що тхне сіркою: “*olor a azufre*”, трохи пізніше головний герой вже хоче чимось перебити запах сірки, настільки він різкий: “*Estoy débil o el aire es muy fuerte*”. Згодом вже йдеться про запах гнилля: “*La brisa marina traía olor a podredumbre*”, і герой відчуває задуху: “*Alvares aquella noche durmió pesadamente, como quien está envenenado. Al otro día, en procura de aire, abrió de par en par la ventana. Pronto la cerró, porque en ese primer momento, con el estómago vacío, el olor de afuera se le antojó nauseabundo*”, “*la atmósfera cargada*”, “*fuerte olor*”. Наприкінці оповіді вже йдеться про нестерпний запах гнилля: “*el olor de carroñas monumentales*”, “*el mal olor*”, “*el hedor aumentaba notablemente*”, “*un olor verdaderamente infecto*” [9].

Художній дискурс Г. Гарсія Маркеса характеризується фантастичністю, гротеском, постійним балансуванням на межі уявного та реального, іронією, яка порядковується глибинним авторським ідеям, що не одразу декодуються читачем. В оповіданні “Crónica de una muerte anunciada” [10] реальний світ втручається у світ уявний. Про це свідчить навіть назва оповідання. Всі герої знають, що повинно щось відбутися, але ніхто не вірить, що це відбудеться. Реальний світ замінюється уявним. Герої не хочуть вірити у реальні факти і немов відгороджуються від життя, надаючи перевагу сприйняттю дійсності такою, як їм хочеться, а не такою, якою вона має бути

насправді. І цим небажанням відгороджуються від жорстокої реальності, яка все ж таки проникає в їхнє нереальне, можливе життя.

Отже, постмодерний іспаномовний дискурс як культурологічне середовище привінюється до особливого менталітету, особливого семантичного простору, специфічного способу світовідчуття сучасної людини в оточуючій її дійсності. Можна стверджувати, що для семантики постмодерного художнього дискурсу характерне сприйняття дійсності крізь призму двох чи більше

можливих світів, які можна інтерпретувати, як певні матеріальні простори з фізичними сутностями у вигляді вставних художніх текстів у реальний текст. Принципи семантики можливих світів у постмодерному іспаномовному дискурсі остаточно розривають межі між автором, читачем та художнім текстом, що дозволяє говорити про нову постмодерну художню комунікацію, нову постмодерну ментальність – текстоцентричність, де індивідуально-авторський світ-текст сприймається як множинність можливих світів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Эко У. Роль читателя. Исследования в семиотике текстов / У. Эко. – Львов: Літопис, 2004. – 384 с.
2. Бабушкин А.П. Воображаемые миры в семантическом пространстве языка / А.П. Бабушкин – Воронеж : Воронежск. гос. ун-т, 2001. – 86 с.
3. Ryan M.L. Possible Words. Artificial Intelligence and Narrative Theory / M.L. Ryan. – Bloomington: Indiana University, Bloomington and Indianapolis Press, 1991. – P. 291.
4. Воробьева О.П. Текстовые категории и фактор адресата / Ольга Петровна Воробьева. – К.: Вища школа, 1993. – 200 с.
5. Деррида Ж. Эссе об имени / Ж. Деррида. – М.: Алетейя, 1998. – 190 с.
6. Hintikka J. Paradigms for Language Theory and Other Essays / Yaakko Hintikka, 1998. – ISBN 0-7923-4780-3
7. Borges J. L. Ficciones / Jorge Luis Borges. – Madrid: Biblioteca Borges Alianza Editorial, 1999. – 219 p.
8. Cortázar J. Los relatos, 3 pasajes / Julio Cortázar – Madrid: Alianza Editorial, 2000. – 298 p.
9. Casares A. B. La invención de Morel / Adolfo Bioy Casares. – Madrid: Trinidad Barrera, 2001. – 341 p.
10. Marquez G.G. Doce cuentos peregrinos / Gabriel García Marquez. – Buenos Aires: Sudamérica, 1994. – 76 p.

REFERENCES

1. Umberto Eco. The role of the Reader. Explorations in the Semiotics of Texts / Eco Umberto. – Lviv: Litopis, 2004. – 384 p.
2. Babuschkin A.P. The imaginary worlds in the semantic space of language / A.P. Babuschkin – Voronezh: Voronezh State University. – 86 p.
3. Ryan M.L. Possible Words. Artificial Intelligence and Narrative Theory / M.L. Ryan. – Bloomington: Indiana University, Bloomington and Indianapolis Press, 1991. – P. 291.
4. Vorobyeva O.P. The texts categories and recipient's factor / Olga Petrivna Vorobyeva. – Kyiv: Higer School, 1993. – 200 p.
5. Derrida J. On the name / Jacques Derrida. – Moscow: Aleteya, 1998. – 190 p.
6. Hintikka J. Paradigms for Language Theory and Other Essays / Yaakko Hintikka, 1998. – ISBN 0-7923-4780-3

Linguo-cognitive aspect in expressing “possible worlds” in the Postmodern Spanish-language discourse

Chorna N. V.

Abstract. The article focuses on the study of the linguo-cognitive parameters in expressing “possible worlds” in the Postmodern Literary Discourse in the materials of Latin American short stories. The Postmodern Literary Discourse is considered as a specific open literary structure with instable textual structure, which assumes the plural interpretations. Fundamental plurality of interpretations and text centrism realize practically the communicative strategies of the “possible worlds” semantics in the textual space.

Keywords: *postmodern literary discourse, semantics of possible worlds, possible world, text centrism, open discourse.*

Лингвокогнитивный аспект выражения «возможных миров» в постмодерном испаноязычном дискурсе

Н. В. Черная

Аннотация. Статья посвящается исследованию лингвокогнитивных параметров выражения «возможных миров» в постмодерном художественном дискурсе на материале современных латиноамериканских новел. Постмодерный художественный дискурс рассматривается как специфическая форма открытой художественной коммуникации с нестойкой текстуальной структурой, которая допускает множество интерпретаций. Принципиальное множество интерпретаций и текстоцентричность практически реализуют в текстовом пространстве коммуникативные стратегии семантики возможных миров.

Ключевые слова: *постмодерный художественный дискурс, семантика возможных миров, возможный мир, текстоцентричность, открытый дискурс.*

Методологія дослідження перекладу рекламного тексту: основні перекладацькі стратегії

Д. М. Добровольська

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, м. Одеса, Україна

Paper received 26.07.2016; Revised 30.07.2016; Accepted for publication 25.08.2016.

Анотація. Статтю присвячено визначенню основних методологічних підходів до перекладу рекламних текстів. Окреслено основні наукові підходи, що визначають способи і принципи перекладацької діяльності та розглянуто концепції провідних учених, що описують основні тенденції перекладацької діяльності. Визначено поняття перекладацької стратегії у світлі комунікативно-прагматичного підходу до дослідження мовних явищ та описано сутність перекладацької стратегії. Актуалізовано комунікативний підхід до перекладу, зокрема перекладу рекламних текстів. Розмежовано дві протилежні тенденції: орієнтація на оригінальний текст та орієнтація на адресата, що передбачає виокремлення в тексті перекладу інформації різних видів. Проаналізовано використання обох способів під час перекладу рекламних текстів. Обґрунтована доцільність обрання тих перекладацьких стратегій, що здебільшого орієнтовані на реципієнта рекламного повідомлення. Стаття є викладенням основних теоретико-методологічних аспектів перекладу рекламних текстів, тому може бути використана під час розроблення теоретичного підґрунтя перекладу текстів, розрахованих на масового адресата.

Ключові слова: рекламний текст, переклад, перекладацька стратегія, структура тексту, мікротекст, адресат.

Вступ. Новітні підходи до перекладацької діяльності зумовили виокремлення комунікативно орієнтованих принципів перекладу, зокрема щодо текстів, скерованих на масового адресата. Потреба в лінгвістичному аналізі перекладів рекламних текстів та їхньої перекладацької адекватності визначає актуальність нашої наукової розвідки, оскільки «переклад рекламних текстів є трудомістким процесом, що вимагає наукового підходу, який допоможе виявити можливості передавання вербально вираженої «сміслові інформації» візуально та акустично, засобами мови без змістових і стилістичних втрат» [6, с. 113]. При цьому власне переклад рекламних текстів ставав лише предметом уваги в окремих наукових статтях, а поодинокі наукові праці присвячено мовним особливостям рекламних текстах на матеріалі англійської (О. Курченкова, Д. Теркулова), американської (Г. Кузнецова, А. Солошенко), німецької (Т. Стариннова), іспанської (Н. Попок), французької (Н. Копейкіна) та слов'янських (Н. Коваленко, О. Толкунова) мов.

Стислий огляд публікацій з теми. Активний розвиток рекламної комунікації спричинив зацікавлення фахівців різних галузей знань, зокрема соціологів, журналістикознавців, економістів та філологів. З філологічного погляду рекламні тексти переважно вивчають у лінгвістичному (І. Вікентьев, О. Дмитрієв, В. Зірка, Т. Грідіна, М. Кохтев, Д. Розенталь, та ін.) та лінгвопрагматичному (Ю. Горелова, Ю. Дьоміна, О. Крутоголова, Т. Лівшиць, О. Селіванова, С. Усачова та ін.) аспектах, проте перекладознавчі питання залишилися здебільшого поза увагою дослідників (див. окремі статті М. Апетяна, А. Малишенко, У. Кирмач та ін.). Однак глобалізація сучасного інформаційного простору та домінування англійськомовного рекламного дискурсу потребують актуалізації саме перекладацьких аспектів реклами. Більшість рекламних текстів створено первинно англійською мовою та розраховано на англійськомовного реципієнта, тому механічне перенесення їх на ґрунт іншої лінгвокультури, зокрема української, не припустиме. Переклад рекламних текстів має враховувати особливості адресатного сприйняття реклами, специфіку лінгвоментальності, але разом з тим і виконувати основне завдання

реklamної комунікації – впливати на потенційних споживачів та заохочувати їх до відповідних дій.

Мета роботи – виявити основні наукові підходи до перекладу рекламних текстів, зокрема рекламних слоганів, та обрати доцільні перекладацькі стратегії для роботи з рекламними текстами.

Об'єкт дослідження в статті – методологічні принципи перекладу рекламного тексту, а **предмет** – визначальні стратегії перекладацької діяльності, актуальні для перекладу рекламних текстів.

Матеріали та методи. Теоретичні праці з перекладознавства висвітлюють проблеми моделей, механізмів та стратегій перекладацької роботи, при цьому основну увагу приділено вибору перекладачем способу перекладу. Зважаючи на те, що певних втрат під час перекладу уникнути не можливо, пріоритет надають або змістовим характеристикам тексту, або формальним. Ю. Найда виокремлює дві основні орієнтації перекладу. По-перше, це «збереження формальної еквівалентності», за якого увагу концентрують на повідомленні – на його формі та змісті. За таких умов текст перекладу відповідає «різним елементам мови-джерела» [7, с. 9]. Дослідник називає цей тип перекладу «перекладом-глосою» (*gloss translation*), оскільки перекладач намагається відтворити оригінал близько до тексту, майже буквально, тому такий текст часто потребує додаткових пояснень. Переклад-глоса використовують тоді, коли потрібно відтворити своєрідність оригінального тексту, коли перекладають твори, наповнені національним колоритом. Якщо говорити про еквівалентність перекладу, то тут йдеться про формальну еквівалентність. Цей тип перекладу актуальний для художнього літератури, насамперед історичної прози, фольклору тощо, тобто творів, для яких передавання національної своєрідності є важливим. Для реципієнта переклад-глоса не завжди зрозумілий, тому потребує додаткових коментарів і пояснень, оскільки цей різновид перекладу орієнтований на мову й культуру оригіналу, а не мову перекладу. По-друге, це збереження «динамічної еквівалентності», що має на меті «повну природність способів вираження, при цьому отримувачу пропонують модус поведінки, релевантний контексту його

власної культури; від нього не потрібно для сприйняття повідомлення, щоб він розумів контекст культури мови оригіналу» [6, с.10]. У цьому разі йдеться про орієнтацію перекладача на реципієнта, адресата, який не потребує для розуміння тексту пояснень. Перекладач орієнтується не на мову оригінального твору, а на мову перекладу, на культурний рівень і комунікативну компетенцію адресата, тому цей переклад використовують переважно для роботи з науковими та офіційно-діловими текстами.

Вибір одного з двох видів перекладу зумовлений обраною перекладацькою стратегією, що скерована на адекватне відтворення оригіналу в перекладі. Однак В. Комісаров наголошує на тому, що «спроби передати в перекладі абсолютно все, що можна знайти в оригіналі, призводять до неприйнятних результатів» [4, с. 119], тому необхідно визначити мету перекладу й обрати відповідну стратегію й тип перекладознавчої роботи.

Інший підхід до визначення видів перекладу представлений у Р. Якобсона, який розрізняє три різновиди перекладу: 1) внутрішньомовний переклад, або перейменування, – інтерпретація вербальних знаків тієї ж мови; 2) міжмовний переклад, або власне переклад, – інтерпретація вербальних знаків за допомогою будь-якої іншої мови; 3) інтерсеміотичний переклад, або трансмутация, – інтерпретація вербальних знаків за допомогою невербальних систем [9, с. 33]. Такий глобальний підхід до визначення перекладу уможливило уналежнення всіх різновидів перекладацької діяльності в межах двох різних мов до одного типу – міжмовного перекладу. Однак для перекладу рекламних текстів важливим є й останній тип перекладу – трансмутация, що передбачає витлумачення тексту, створеного в межах однієї семіотичної системи, за допомогою тексту іншої знакової системи, тобто йдеться про декодування. Реклама як синтетичний вид мистецтва, містить полікодові тексти, що поєднують вербальні, візуальні та аудіальні складники, тому перехід від однієї системи знаків до іншої дуже важливий під час адаптації рекламних повідомлень, створених в одному культурному середовищі, для іншої культури.

На перший план у перекладі, навіть у випадку роботи з полікодовими текстами, виступає вербальний компонент. В. Комісаров наголошує на важливості текстологічних аспектів перекладознавства, оскільки «перекладач повинен вміти сприймати цілісність тексту оригіналу та забезпечувати цілісність створеного ним тексту перекладу» [4, с. 59]. Такий текстоцентризм перекладознавства пояснює підхід до перекладу рекламного слогану, що потрактовуємо як мікротекст, а не окреме висловлення, тому перекладач повинен враховувати його цілісний характер та реалізацію основних текстових категорій під час перекладу. Не випадково, що фахівці розглядають текст як основну одиницю перекладу. Для цього є кілька причин. По-перше, текст становить єдине ціле, тому розуміння окремих висловлень значною мірою залежить від змісту всього тексту. По-друге, «в оцінці значущості вимушених втрат у перекладі діє принцип переваги цілого над частиною» [4, с. 70], тому головне – зберегти зміст цілого тексту. По-третє, кінцевою метою

перекладача є створення тексту, що відповідав би вимогам цілісності і зв'язності.

При цьому змістова структура тексту, на думку В. Комісарова, може розглядатися в трьох вимірах: вертикальному, горизонтальному і глибинному [4, с. 59]. Вертикальну структуру тексту створює його формально-тематичний зміст, починаючи із загального задуму або теми тексту; горизонтальна структура створюється формальними і смисловими зв'язками між висловленнями, що досягається за допомогою мовних засобів когезії та когерентності; глибинна структура відображає процес побудови мовленнєвих висловлень та їхнє включення до тексту. Усі ці три виміри текстових структур є релевантними для перекладу рекламного слогану.

Вертикальна структура пов'язана з ознайомчим етапом у сприйнятті тексту, тому що дає змогу уналежнити його за темою, жанром і формою до комплексу подібних текстів, тобто на цьому рівні ми й виокремлюємо слоган як особливий тип рекламного мікротексту, відмежовуючи його від інших одиниць і жанрових різновидів – заголовка, висловлення, заклику тощо. Первинне сприйняття та розуміння змісту тексту зумовлено горизонтальною структурою, що пов'язана зі значенням мовних одиниць, які входять до складу тексту як його компоненти, тому що «інформація, яку комуніканти отримують шляхом інтерпретації значень мовних одиниць, що входять до висловлення, виступає як власне мовний зміст висловлення. Це – нібито «поверхневий» вербальний зміст, що залежить від набору мовних засобів» [4, с. 61]. Однак звичайна сума значень мовних компонентів не тотожна загальному змісту цілісного тексту, тому цей вимір і є поверхневим, він дає лише узагальнене уявлення про зміст тексту. Реципієнт спочатку сприймає текст через значення мовних засобів, тому «мовний зміст тексту становить лише перші шари його «глибинної» структури. Цей шар є основою цієї структури, тому з нього і через нього отримують зміст цієї структури» [4, с. 63]. Однак для перекладу тексту недостатньо відтворення вертикального виміру змістової структури.

Основну увагу потрібно приділити глибинному виміру змістової структури, оскільки лише він уможливило цілісне сприйняття тексту в перекладі. Цей вимір передбачає врахування не лише власне мовних і власне змістових чинників тексту, а й загальних комунікативних умов. На думку В. Комісарова, потрібно враховувати контекст, у якому функціонує мікротекст, тобто брати до уваги контекстуалізацію висловлення, – це «підґрунтя мовленнєвої комунікації, обов'язкова умова функціонування мови як засобу спілкування між людьми. Вміння співвідносити мовні вирази з конкретними ситуаціями властиве всім носіям мови. Оскільки конкретно-контекстуальний зміст висловлень і загалом тексту здебільшого залежить від індивідуальних знань, емоцій та асоціацій комунікантів, він є неоднаковим для кожного з них» [4, с. 64]. Лише конкретна комунікативна ситуація рекламування вказує на шляхи інтерпретації та потенційні можливості перекладу рекламних текстів.

Однак навіть контексту не достатньо для всебічного адекватного перекладу цілісного тексту, тому що

«глобальний зміст тексту рідко обмежено двома семантичними шарами: мовним змістом і конкретно-контекстуальним смислом. Велике значення в мовленнєвій комунікації має здатність мовного змісту висловлення передавати додатковий зміст, імпліцитно пов'язаний з ним і виведений з нього комунікантами» [4, с. 64]. У світлі теорії І. Гальперіна щодо трьох типів інформації в тексті [2], врахування підтексту є обов'язковим, саме він дає можливість додаткових інтерпретацій та прирощення індивідуальної семантики. Для рекламного тексту потрібно передбачити під час перекладу появу додаткового підтексту, що відсутній в оригіналі, але експлікований у перекладі. З цим передусім пов'язані приклади невдалого перекладу рекламних слоганів, що в іншій мові набувають неочікуваних контекстуальних або підтекстових значень, тому сприймаються реципієнтами негативно, напр., відомий випадок з перекладом назви торгової марки *Blue Water*, що в українській і російській мові має відповідні асоціації, пов'язані зі збігами на фонетичному рівні із словосполученням, яке називає продукти життєдіяльності людини.

Зважаючи на це, для перекладу рекламних текстів вважаємо більш прийнятною стратегію, що передбачає скерування на адресата, тому що «проблема перекладу – це переважно проблема аналізу, розуміння та побудови тексту» [4, с. 70]. Орієнтація на адресата дозволить уникнути непорозуміння та появи неочікуваної негативної семантики під час перекладу слоганів, при цьому необхідно брати до уваги й культурну специфіку середовища, де буде функціонувати рекламне повідомлення, – історію, традиції, національний колорит тощо.

Отже, вважаємо, що переклад повинен скеровуватися не на відтворення окремих мовних одиниць, навіть висловлень, а цілісного тексту, який виступає як «мета, об'єкт і результат перекладу» [4, с. 72]. Визнання тексту одиницею перекладу є цілком правомірним, оскільки одиниця перекладу – це «складна підсистема в цілісній системі процесу перекладу, що будується у своєму зовнішньому вияві на підставі одиниці орієнтування, але що містить одну або кілька одиниць еквівалентності, що співвідносять поняття вихідного тексту з відповідними формами тексту перекладу» [3, с. 263]. За таких умов переклад сприймається не як відтворення окремих елементів оригіналу, а як складний процес, здатний у результаті дати такий знаковий продукт, що буде відповідати усім вимірам змістової структури оригіналу.

Аналізуючи переклад рекламних текстів, їх порівнюють з публіцистичними за параметром впливу на читача, тому що «текст публіцистичної статті або рекламний текст виконують основну функцію впливу, впливаючи на свідомість, переконання і поведінки отримувача тексту» [8, с. 145]. Цей перлокутивний ефект зумовлений експлікацією прагматичного компонента рекламного тексту як визначального, оскільки перекладачеві «потрібно дбати про досягнення бажаного ефекту на рецептора залежно від мети перекладу, або відтворюючи прагматичний потенціал оригіналу, або видозмінюючи його» [4, с. 137]. Якщо в рекламному тексті домінує впливова функція та настанова на зміну поведінки реципієнта, саме прагматичний ком-

понент виходить на перший план. Реклама передбачає не лише інформування, а й досягнення певного ефекту, що виражається в конкретних діях адресата, тому «одна з основних прагматичних проблем – це проблема тих дій, які виконає перекладач, щоб викликати в отримувачів перекладу потрібну реакцію» [8, с. 163].

Результати та їх обговорення. Ми вважаємо, що навіть у межах рекламного тексту потрібно враховувати конкретні жанрові різновиди рекламних повідомлень, тому що «важливу роль у перекладі відіграють жанрові особливості оригіналів» [5, с. 6]. Так, переклад теле-, радіо- або друкованої реклами має свої особливості, зважаючи на поєднання в них різних знакових елементів і специфіку сприйняття адресатами. У свою чергу рекламний слоган наявний в усіх типах реклами, до того ж він здатний функціонувати автономно, виступаючи знаковим маркером відповідного продукту, торгової марки або ідеології, тому це потрібно врахувати, перекладаючи його як цілісний мікротекст, мінімально залежний від контексту і ситуації рекламування.

І хоч фахівці наголошують на тому, що загалом «домінантна функція тексту полягає у створенні певного комунікативного ефекту, тобто у створенні певного прагматичного впливу на отримувача тексту» [8, с. 145], у рекламному тексті ця функція увиразнена найбільшою мірою. Зважаючи на це, потрібно підходити й до визначення інваріанта перекладу, який здебільшого визначають на функцію інформування, проте в цьому разі домінуючим є чинник адресата, тому «інваріантом у перекладі виступає орієнтоване на настанови комуніканта повідомлення або інформація, призначена для передачі (семантична, ситуативна, поєднання інформацій, що відповідають настановам комунікативного акту» [1, с. 120]. У рекламному тексті на реципієнта орієнтована інформація закличного характеру, спонукання до відповідних дій.

Спираючись на загальні вимоги до перекладу, який повинен: «1) передавати зміст, 2) передавати дух і стиль оригіналу, 3) мати легкість та природність викладу, 4) викликати різнозначне враження» Ю. Найда вважає, що в окремих випадках виникає конфлікт між змістом і формою (або між значенням і стилем), і потрібно жертвувати чи одним, чи іншим» [6, с. 19]. Для рекламних слоганів цей вибір досить складний: з одного боку, зміст, що є відтворенням основної ідеї рекламної кампанії, дуже важливий, а з іншого боку, – форма рекламного слогану не менш важлива за зміст, оскільки саме формальний момент часто привертає увагу реципієнтів найбільшою мірою. Поєднати ці дві вимоги – найскладніше завдання для перекладача, коли він працює з рекламною слоганістикою.

Ми вважаємо, що для перекладу рекламних слоганів потрібно враховувати насамперед прагматичний потенціал тексту, його впливовий ефект, тому «..створюючи текст перекладу, перекладач або намагається зберегти прагматичний потенціал оригіналу, або намагається досягти, щоб цей текст мав інший прагматичний потенціал, більш-менш незалежний від прагматики вихідного тексту. Зважаючи на це, перекладач по-різному бачить свою роль у міжмовній комунікації: в одному випадку він виконує роль посередника, чия праця оцінюється за ступенем відповід-

ності перекладу оригіналу, а в іншому випадку він активно втручається в комунікативний процес» [4, с. 147]. Перекладач рекламного тексту може обрати будь-який варіант перекладацької стратегії залежно від його мети, тому що для слоганів важливим є і відтворення основної ідеї, тобто змістових компонентів, і передавання оригінальної форми, можливо в інший спосіб, з урахуванням можливостей мови перекладу.

Висновки та перспективи дослідження. Завданням перекладача рекламних слоганів є орієнтація на їх цілісний характер, витлумачення слоганів як мікро-

тексту, що передбачає врахування трьох вимірів змістової структури, а також орієнтація на відтворення формальних елементів у перекладі. Для перекладу рекламних слоганів найбільш прийнятною є стратегія, що передбачає скерування на адресата, що дозволяє уникнути непорозуміння та появи неочікуваної негативної семантики під час перекладу слоганів. При цьому необхідно брати до уваги й культурну специфіку середовища, де буде функціонувати рекламне повідомлення, – історію, традиції, національний колорит тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Велединская С. Б. Курс общей теории перевода : [учебн. пособие] / С. Б. Велединская. – Томск: Томский политехнический университет, 2010. – 230 с.
2. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования / И. Р. Гальперин. – [4-е изд.]. – М. : Ком Книга, 2006. – 144 с.
3. Гарбовский Н. К. Теория перевода / Н. К. Гарбовский. – М. : Изд-во Московского ун-та, 2007. – 544 с.
4. Комиссаров В. Н. Современное переводоведение / В. Н. Комиссаров. – М. : Р. Валент, 2011. – 408 с.
5. Коптілов В. Теорія і практика перекладу : [навч. посібник] / В. Коптілов. – К. : Юніверс, 2002. – 280 с.
6. Медведева Е. В. Рекламная коммуникация / Е. В. Медведева. – М. : Едиториал УРСС, 2004. – 280 с.
7. Найда Ю. К науке переводить / Ю. Найда // Лингвистические аспекты теории перевода : Хрестоматия. – Ереван : Лингва, 2007. – С. 4–31.
8. Сдобников В. В. Теория перевода / В. В. Сдобников, О. В. Петрова. – М. : АСТ : Восток – Запад, 2006. – 448 с.
9. Якобсон Р. О лингвистических аспектах перевода / Р. Якобсон // Лингвистические аспекты теории перевода : Хрестоматия. – Ереван : Лингва, 2007. – С. 32–41.

REFERENCES

1. Veledinska S. B. Course of general translation theory / S. B. Veledinska. – Tomsk : Tomsk Polytechnic University, 2010. – 230 p.
2. Galperin I. R. Text as an object of linguistic research / I. Halperin. – Moscow : KomKniga, 2006. – 144 p.
3. Garbovsky N. K. Theory of Translation / N. K. Garbovsky. – Moscow : Publishing House of the Moscow University, 2007. – 544 p.
4. Komissarov V. N. Modern Translation / V. N. Komissarov. – M. : R. Valent, 2011. – 408 p.
5. Koptilov V. Teoriya i practice perekladu / V. Koptilov. – Kyiv : Yunivers, 2002. – 280 p.
6. Medvedeva E. V. Advertising Communication / E. V. Medvedeva. – Moscow : Editorial URSS, 2004. – 280 p.
7. Najda Yu. To translate science / Yu. Naida // Linguistic Aspects of Translation Theory : A Reader. – Yerevan : Lingua, 2007. – P. 4-31.
8. Sdobnikov V. V. Theory of Translation / V. V. Sdobnikov, O. V. Petrova. – Moscow : AST : East-West, 2006. – 448 p.
9. Jacobson R. On linguistic aspects of translation / R. Jakobson // Linguistic Aspects of Translation Theory : A Reader. – Yerevan : Lingua, 2007. – P. 32–41.

Translation research methodology of advertising texts: main translation strategies

Dobrovolska D. M.

Abstract. The article is devoted to the basic methodological approaches to the translation of advertising texts. The basic scientific approaches that define the methods and principles of translation are specified and the concepts of leading scientists describing major translation trends examined. The concept of translation strategies in light of communicative and pragmatic approach to the study of linguistic phenomena is defined and the nature of the translation strategy is described. Communicative approach to translation, including translation of advertising texts is actualized. Two opposing trends are delimited: focus on the original text and focus on the addressee, providing isolation in the translated text of the information of various kinds. The usage of both methods in the translation of advertising texts is analyzed. The expediency selection of translation strategies mainly focused on the recipient of the advertising message is grounded. The article sets out the basic theoretical and methodological aspects of the translation of advertising texts, so it can be used in the development of the theoretical basis of translation of texts designed for the mass addressee.

Keywords: advertising text, translation, translation strategy, the structure of the text, micro text, addressee.

Методология исследования перевода рекламного текста: основные переводческие стратегии

Д. М. Добровольская

Аннотация. Статья посвящена определению основных методологических подходов к переводу рекламных текстов. Определены основные научные подходы, определяющие способы и принципы переводческой деятельности и рассмотрены концепции ведущих ученых, описывающие основные тенденции переводческой деятельности. Определено понятие переводческой стратегии в свете коммуникативно-прагматического подхода к исследованию языковых явлений и описана сущность переводческой стратегии. Актуализирован коммуникативный подход к переводу, в частности перевода рекламных текстов. Разграничены две противоположные тенденции: ориентация на оригинальный текст и ориентация на адресата, предусматривающие выделение в тексте перевода информации различных видов. Проанализировано использование данных способов при переводе рекламных текстов. Обоснована целесообразность избрания тех переводческих стратегий, которые ориентированы на реципиента рекламного сообщения. Статья является изложением основных теоретико-методологических аспектов перевода рекламных текстов, поэтому может быть использована при разработке теоретических принципов перевода текстов, рассчитанных на массового адресата.

Ключевые слова: рекламный текст, перевод, переводческая стратегия, структура текста, микротекст, адресат.

Методи й етапи дослідження агентивно-професійної лексики середньоанглійської мови

О. Я. Добровольська

Київський національний лінгвістичний університет, м. Київ, Україна

Paper received 26.05.2016; Revised 30.05.2016; Accepted for publication 03.06.2016.

Анотація. Здійснено теоретичне і методичне опрацювання проблеми вивчення історії розвитку тематичної групи агентивно-професійних назв середньоанглійської мови на великому емпіричному матеріалі та на тривалому хронологічному зрізі у кількох різновидах функціонування системи лексичних одиниць у руслі системно-структурної парадигми, зокрема кореляції питомого/запозиченого для встановлення ролі і місця запозичень (у процесі їх асиміляції) як зовнішнього фактору еволюції мови із загальною метою реконструкції мови середньоанглійського періоду шляхом виявлення лінгвістичних змін (функційних та системних, формальних та семантичних), які є наслідком дії зовнішніх та внутрішніх факторів історії мови, встановлення її етимологічного складу, функційної диференціації, лексико-тематичної дистрибуції, структурно-семантичної характеристики словотвірного поля та хронологічної стратифікації.

Ключові слова: середньоанглійський період, агентивно-професійна лексика, методика дослідження.

Вступ. Напрямом еволюції мови є її поступове ускладнення й удосконалення, що проявляється, зокрема, у тенденціях до впорядкування структурної організації мовної системи, покращенні мовної техніки або мовного механізму, до збереження мовної стабільності, а також до зростання функційної варіативності та функційної стратифікації, що є проявом еволюції мови у мовленнєвому колективі. Нашим дослідженням спробуємо виявити нові підтвердження цих тенденцій.

Процес мовного розвитку зумовлюють внутрішній (системний) та зовнішній (антропогенний), фактор у їх діалектичному співіснуванні. Вивчення взаємодії чинників мовного та немовного ряду входить до завдань історії мови. У нашому дослідженні доцільним вважаємо підтвердити вплив таких внутрішніх факторів розвитку мови, як тенденція до вираження різних значень різними формами; тенденція до економії мовних засобів; тенденція до використання експресивніших форм; тенденція до усунення форм, що втратили свою питому функцію; і таких зовнішніх факторів, як вплив інших мов (зокрема, лексичних запозичень, що є реалізацією соціального і соціокультурного впливу, особливостей історичного життя народу та прогресу людського суспільства в цілому).

Дія зовнішніх факторів полягає у системі закономірностей і тенденцій різного рівня, а також відображає спрямованість взаємодії, лексичні та семантико-стилістичні аспекти. Доцільно на новому фактичному матеріалі підтвердити: а) лексичну теоретико-лінгвістичну закономірність (кореляцію між витісненням питомої лексики та збереженням якісної визначеності мови), яка дозволяє диференціювати суттєві характеристики словникового складу: наповнення підсистем питомою лексикою та співвідношення підсистем; б) семантико-стилістичну теоретико-лінгвістичну закономірність актуалізації певних напрямів семантико-стилістичного розвитку, розширення потенціалу словникового складу.

Процес лінгвістичних змін, які можуть стосуватися системи і функціонування мови, проявляючись у формальному або семантичному варіюванні, можна показати шляхом послідовної фіксації і зіставлення даних про стан варіювання протягом періоду змін, на якомога більшому фактичному матеріалі функціо-

нальних різновидів мови з метою виявлення загальних тенденцій і напрямів розвитку, вироблення принципів і методів аналізу варіювання у різні епохи як спосіб реконструкції мови. Історія зміни станів тієї самої мови дозволить побудувати історичну модель розвитку її функціональної системи, що ми спробуємо реалізувати у нашому дослідженні.

Вивчення мови у ретроспективі здійснюється з урахуванням синхронічних та діахронічних підходів. Динаміка мови в синхронії проявляється у варіюванні, яке в синхронії є джерелом лінгвістичних змін. Окремі етапи мовного розвитку характеризують особливо великі розміри варіювання, зокрема середньоанглійський період, що доцільно підтвердити на новому фактичному матеріалі.

Різні мови-джерела визначаються відносно англійської як носії впливу різного характеру. Специфіка скандинавського мовного впливу полягала в тому, що головним результатом особливої семантичної кореляції між питомою та іншомовною підсистемами стало утворення в англійській мові запозичених синонімів до уже наявних питомих слів. Для специфіки запозичень з французької мови відзначено важливість їх семантичних сфер, де проявляються дві контрастні тенденції: вибірковість – у деякі сфери романізму майже не проникали; широта сфер, яка виявляє значну різноманітність причин запозичення, зокрема, поєднання семантичної потреби і новацій узусу, фактор престижу. Для запозичень з голландської, іспанської, німецької, класичних та ін. мов притаманна загальна закономірність у вигляді семантичної спеціалізації запозичень, яка проявляється у формах розподілу запозичень із різних мов за семантичними сферами різного ступеня абстракції та представлення на значних часових відрізках. Актуальним є дослідження особливостей лексичної асиміляції запозичених слів у різні періоди історії англійської мови на основі вивчення конкретного мовного матеріалу, що ми спробуємо реалізувати на матеріалі середньоанглійського періоду історії мови. Лише ретельне вивчення напряму і шляхів процесу реалізації трьох можливостей взаємодії мов – витіснення англійського питомого слова, зникнення з часом запозиченого слова, розмежування значень зіткнених синонімів – може привести до пояснення того, як нові

семантичні угруповання, відмінні за своїм етимологічним складом, виникали в англійській мові, і яким чином відбувалася їх консолідація. Проблема синонімії запозичень та їх співвідношення з питомою лексикою залишається однією з найменш вивчених галузей англійської лексикології.

Узагальнюючи вагомий науковий доробок численних дослідників, приходимо до висновку про **актуальність** потреби на великому емпіричному матеріалі та на тривалому хронологічному зрізі у кількох різновидах функціонування системи лексичних одиниць у руслі системно-структурної парадигми вивчення кореляції питомого/запозиченого для встановлення ролі і місця запозичень (у процесі їх асиміляції) як зовнішнього фактору еволюції мови із загальною метою реконструкції мови розглядуваного періоду шляхом виявлення лінгвістичних змін (функційних та системних, формальних та семантичних), які є наслідком дії зовнішніх та внутрішніх факторів історії мови.

Мета дослідження. Визначальним у нашій роботі є історичний підхід до мови: синхронний зріз середньоанглійського періоду ми вивчаємо у розвитку (від ранньосередньоанглійського періоду до пізньосередньоанглійського періоду), залучаємо факти з попереднього (давньоанглійського) та наступного (новоанглійського) періодів розвитку мови.

Матеріал і методи. Джерелом фактичного матеріалу нашого дослідження стали: 1) назви прізвищового типу, офіційно задокументовані у складі антропоформул у період середньовіччя в переписних, судових і фінансових документах XII-XV ст. і зібрані у дослідженнях з ономастики та ономастичних словниках [7, 8, 10, 11, 15], а також в історичних словниках англійської мови [9, 12] як ілюстративний матеріал до лексико-семантичного варіанту апелятива у вузькому (антропоформула) або широкому (антропоформула як член речення) контекстах [9, 12], або як окремий лексико-семантичний варіант з приміткою “in surnames”, “as surname” [9]; 2) середньоанглійські апелятиви-назви осіб за професією, внесені як окремі словникові статті до історичних лексикографічних джерел, зокрема їх лексико-семантичні варіанти [9, 12].

Методом не випадкової суцільної вибірки із зазначених лексикографічних та лінгвістичних джерел, за принципом відбору всіх фіксацій у складі антропоформул з подальшим групуванням їх за фонографічними варіантами у хронологічній послідовності вживання, а також першої фіксації як апелятива без відбору фонографічних варіантів, ми отримали такий фактичний матеріал дослідження – 7429 назв прізвищового типу (з урахуванням їх фонографічних варіантів), які відтворюють у своїх антропоосновах 2013 назв осіб за професійною діяльністю, використаних у 10205 слововживаннях своїх фонографічних варіантів. Також виявлено 404 агентивно-професійні назви, що побутували виключно як апелятиви. Отже, у нашому дослідженні вивчається деривація й таксономія 2417 агентивно-професійних назв.

У нашому дослідженні фактичний матеріал опрацьовуємо методом суцільної вибірки зі словників за принципом першої, за хронологією, фіксації як

апелятива та всіх фіксацій у складі антропоформул, з подальшим їх групуванням за фонографічними варіантами у хронологічній послідовності вживання та кількісними обрахунками за століттями, що входять до середньоанглійського періоду історії мови, у відносних та абсолютних показниках з метою вивчення історії появи питомої англійської лексики та входження запозиченої лексики.

Результати та їх обговорення. У сучасній теорії мови обґрунтовують новий напрямок – комплексне вивчення лексичного складу, яке бере до уваги історію й соціальні аспекти мови (інтегративний опис впливу зовнішніх факторів на функціонування і розвиток лексичного складу мови в плані діахронії). У нашому дослідженні дотримуємося комплексного підходу до вивчення мовних об'єктів, принципи якого стверджують ідеї множинності лінгвістичних інтерпретацій.

У процесі вивчення стану досліджуваної проблеми на практиці із залученням загального синхронно-діахронічного підходу до вивчення мовних явищ плануємо використати прийоми таких теоретичних та емпіричних методів дослідження, які у своїй сукупності складають теоретичну основу дослідження: індуктивно-дедуктивний метод – у результаті спостереження над конкретним матеріалом, що дозволяє зробити висновки теоретичного характеру, а теоретичні положення підтверджуємо та ілюструємо фактажем; гіпотетико-дедуктивний метод – для здійснення реконструкції апелятивної лексики, закладеної в англійській історичній антропонімії; теоретико-лінгвістичний аналіз літератури із загальних та часткових питань історії мови, етимології, лексичної семантики, ономастики, словотвору, фонетики, орфографії та лексикографії та ін.; історичний (історико-порівняльний) метод, зокрема прийоми хронологізації та культурно-історичної інтерпретації мовного явища – для вивчення мовних явищ у динаміці, поєднуючи з даними історії народу; порівняльно-історичний метод, зокрема прийом здобуття інформації із аналізу запозичень в середньоанглійській мові – аналізуючи запозичення в середньоанглійській мові; описово-аналітичний метод – описуючи та вивчаючи досліджувані мовні явища, зокрема іншомовного елемента в системі мови, у результаті його зіставлення з іншими компонентами для виявлення схожих та відмінних ознак, що дозволяє зробити висновок про специфічні особливості цього елемента мови; описовий метод як основний в антропонімії – для збору, інтерпретації та узагальнення даних про досліджувані одиниці; зіставний аналіз – для вивчення схожих та відмінних характеристик лінгвістичних явищ і процесів, які відбувалися на різних хронологічних зрізах, що передбачає роботу зі спеціальною літературою, де наявні дані ономастичних, етимологічних, лексикологічних, дериватологічних, фонетичних та ін. досліджень, а також літературою довідкового характеру (словниками історичними, етимологічними, ономастичними, двомовними); аналіз словникових дефініцій – при вивченні семантики твірної бази апелятивів та антропонімів; прийом не випадкової суцільної вибірки з лексикографічних джерел з метою формування корпусу фактичного матеріалу

дослідження; етимологічний аналіз – під час вивчення лексичної бази твірних основ апелятивів та антропооснов назв прізвищового типу; синхронно-морфемний та формантний аналіз – при вивченні способів словотвору та встановленні словотвірних моделей; прийом польового структурування та тематичних класифікацій – аналізуючи лексичну семантику питомих англійських та запозичених лексем; лексикографічний аналіз, зокрема порівняльно-зіставний в лексикографічній практиці – встановлюючи етимологію та вивчаючи лексичну семантику питомих англійських та запозичених лексем; лінгвістична інтерпретація отриманих даних на основі історичних, тлумачних, етимологічних та перекладних словників; елементи кількісного підрахунку та їх мовна атрибуція упродовж усього викладу результатів дослідження забезпечують достовірність та ступінь верифікації результатів дослідження.

У питанні співвідношення якісного і кількісного аналізів мовних фактів, В.В. Левицький наголошує на необхідності узгодити їх із метою, завданнями, матеріалом та результатами конкретного дослідження: «У сучасній лінгвістиці існують проблеми, які можуть бути вирішені лише шляхом якісної категоризації мовних фактів з наступним аналізом результатів цієї категоризації. Значущість отриманих результатів залежить не від того, якими методами користувався лінгвіст, а від того, як він ці методи використав» [4, с. 115].

Фактичний матеріал, відібраний методом суцільної вибірки зі словників за принципом першої, за хронологією, фіксації як апелятива та всіх фіксацій у складі антропоформул (див. «антропонімна формула імені – певний порядок послідовності різних видів антропонімів й апелятивів в офіційному найменуванні людини певної національності, стану, віросповідання у конкретну епоху» [5 с. 36]) із подальшим групуванням їх за фонографічними варіантами у хронологічній послідовності вживання, аналізуємо із застосуванням якісних та кількісних методів у певній логічній послідовності з метою побудови: 1) етимологічної, 2) функційної, 3) тематичної, 4) структурної, 5) хронологічної моделей лексико-тематичної групи агентивно-професійних назв середньоанглійської мови.

Етимологічну модель будемо на основі аналізу матеріалу за мовною приналежністю твірних основ агентивно-професійних назв та антропооснов назв прізвищового типу (див. «антропооснова – та частина антропонімної лексеми, що залишається, якщо відкинути антропоформант» [5, с. 35]), виділяючи лексику англійську власномовну та запозичену. Серед англійських мотивованих похідних виділяємо власномовні деривати з англійською мотиваційною основою та гібридні похідні, що містять англійський словотвірний формант, мотиваційною основою яких є асимільоване запозичення. Серед запозичень виділяємо мотивовані похідні, тобто слова з вивідною основою, що увійшли до англійської мови разом із мотиваційною базою (асимільованими в англійській мові іменниками і дієсловами, що можуть розцінюватися як слова-мотиватори), та запозичення-асимілятиви, що не мають у середньоанглійській мові мотиваційної бази.

Лексичні запозичення розглядаємо за найближчою етимологією, тобто мовою-джерелом проникнення лексеми до англійської мови. Враховуючи історію та специфіку мовних і позамовних контактів, релевантними для дослідження етимологічного складу середньоанглійської лексики та її твірної бази вважаємо такі мови:

1. латинську: континентальні запозичення нульового періоду, запозичення першого періоду (запозичення в давньоанглійську із кельтської мови), другого періоду (запозичення в давньоанглійську мову, пов'язані з християнізацією Англії), запозичення в середньоанглійську мову після нормандського завоювання в XI ст.;

2. кельтську: ранні запозичення у давньоанглійській мові та пізні запозичення нового періоду (з кінця XIV ст., слова шотландського та ірландського походження);

3. скандинавські: давньодатська (IX-XVI ст.), давньошведська (800-1350 pp.), давньонорвезька (800-1350 pp.), давньоісландська (IX ст. – 1550 p.), середньошведська (1350-1526 pp.), середньонорвезька (1350-1525 pp.);

4. давньофранцузьку (XI-XIV ст.): центральні діалекти (зокрема, паризький або франсійський) та північні (зокрема, нормандський) діалекти;

5. нижньонімецькі: давньонідерландська (X-XI ст.), давньонижньонімецька (X-XI ст.), середньонідерландська (XII-XV ст.), середньонижньонімецька (1200-1600 pp.).

На основі аналізу словникових дефініцій фактичний матеріал кожної етимологічної групи розподіляємо за лексичною семантикою на тематичні групи та підгрупи, представляючи у їх межах лексико-семантичну та фонографічну варіативність (лексичні синоніми та фонографічні варіанти розглядуваних лексико-семантичних варіантів слів наводимо у хронологічній послідовності із вказівкою дати всіх фіксацій фонографічних варіантів у складі антропоформул та першої фіксації слова у вигляді апелятива з наведенням словникової дефініції лексико-семантичного варіанту слова, а також його інваріантної графічної репрезентації за лексикографічними даними).

У межах кожної етимологічної групи фактичний матеріал розподіляємо за функціональним принципом, виділяючи окремо три підгрупи: 1) агентивно-професійні назви, що побутували як апелятиви, так і в складі антропоформул, тобто мають усталений узус (див. «узус – прийняте носіями певної мови вживання слів, словоформ, синтаксичних конструкцій тощо» [1, с. 316]); 2) агентивно-професійні назви, що побутували виключно у складі антропоформул і не входили до апелятивного фонду середньоанглійської мови, тобто мають неусталений узус; 3) агентивно-професійні назви, що відображені у письмових пам'ятках виключно як апелятиви, тобто мають обмежений узус.

У межах кожної етимологічної групи та кожної функціональної підгрупи здійснюємо аналіз словотвірного поля іменників, окремо представляючи групи іменників: непохідні, суфіксальні деривати, композити.

Визначальним у нашій роботі є історичний підхід

до мови: синхронний зріз середньоанглійського періоду ми вивчаємо у розвитку (від ранньосередньоанглійського періоду до пізньосередньоанглійського періоду), залуцаємо факти з попереднього (давньоанглійського) та наступного (новоанглійського) періодів розвитку мови.

Торкаючись питання шляхів формування англійської національної літературної мови, зокрема запозичення, В. М. Ярцева [6, с. 65] зауважує, що одним із важких для дослідження питань історії запозичених слів у будь-якій мові є точність датування їх появи у цій мові, оскільки фіксація запозичень в пам'ятках писемності може не збігатися з датою появи цих слів у живому мовленні, що зумовлює жанровий різновид і тематика документа, які визначають наперед сам вибір лексем. Для прикладу згадаймо зайвий скептицизм філологів стосовно французьких запозичень в англійській мові, який викликали підрахунки О. Есперсена: виявилось, за даними Оксфордського словника, що максимальна кількість появи слів французького походження у пам'ятках припадає на XIV ст., тобто коли французька мова вже не була ні державною мовою, ні мовою двомовного населення Англії [6, с. 65]. Окрім того, зазначає В. М. Ярцева, «найцікавішою проблемою є не сам факт появи запозиченого слова, а процес його укорінення у лексиці англійської мови» [6, с. 66]. Поряд з власне лінгвістичним складником вивчення цього процесу у синхронії та діахронії не менш важливою є його хронологізація, точне датування.

Хронологічну стратифікацію етимологічних, тематичних та функціональних груп фактичного матеріалу виконуємо за століттями, що представляють середньоанглійський період історії англійської мови. Для періодизації історії англійської мови користуємося системою Г. Світа [14], за якою не встановлюють різкі

межі між періодами, а після кожного періоду визначено певний перехідний період ("Transition period"): Early Old English (700-900), Late Old English (900-1100), Transition Old English (1100-1200), Early Middle English (1200-1300), Later Middle English (1300-1400), Transition Middle English (1400 – 1500), Early Modern English (1500-1650), Later Modern English (1650) [449, с. 211]. Найпоширенішим є поділ історії англійської мови на давньоанглійську (449-1066 pp.), середньоанглійську (1066-1475 pp.) та новоанглійську (1476 і до нашого часу) [3, с. 54]. Отже, у нашому дослідженні середньоанглійської лексики хронологічну стратифікацію досліджуваних лексем здійснюємо у межах XI-XV ст.

Проаналізований фактичний матеріал, розподілений за вказаними групами та підгрупами, представляємо кількісними показниками у вигляді таблиць та діаграм [2].

Висновки і перспективи. Фактичний матеріал, відібраний методом суцільної вибірки зі словників за принципом першої, за хронологією, фіксації як апелятива та всіх фіксацій у складі антропоформул із подальшим групуванням їх за фонографічними варіантами у хронологічній послідовності вживання, аналізується із застосуванням якісних та кількісних методів у послідовності побудови: етимологічної, функційної, тематичної, структурної, хронологічної моделей лексико-тематичної групи агентивно-професійних назв середньоанглійської мови.

Перспективним вважаємо на основі розробленої методики на прикладі тематичної групи агентивно-професійних назв здійснення реконструкції розвитку інших тематичних груп середньоанглійської мови із загальною метою комплексного різноаспектного вивчення лексичного складу середньоанглійської мови загалом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів / Д.І. Ганич, І.С. Олійник. – К.: ВШ, 1985. – 360 с.
2. Добровольська О. Я. Агентивно-професійна лексика в історії англійської мови: деривація і таксономія: [монографія] / О. Я. Добровольська. – Чернівці: Видавничий дім «РОДОВІД», 2016. – 624 с.
3. Костюченко Ю.П. Історія англійської мови (елементарний курс): [підручник] / Ю.П. Костюченко. – К.: Радянська школа, 1963. – 426 с.
4. Левицький В.В. Основи германістики / В.В. Левицький. – Вінниця: НОВА КНИГА, 2008. – 528 с.
5. Подольская Н.В. Словарь русской ономастической терминологии / Н.В. Подольская. – [2 изд., перераб. и доп.]. – [отв. руд. А.В. Суперанская]. – М.: Наука, 1988. – 192 с.
6. Ярцева В.Н. Развитие национального литературного английского языка / В.Н. Ярцева. – [Изд-е 2-е, испр.]. – М.: Едиториал, УРСС, 2004. – 288 с. (История языков народов Европы.)
7. Ekwall E. Early London Personal Names / E. Ekwall. – Lund: CWK Gleerup, 1947. – XII-207 p.
8. Fransson G. Middle English Surnames of Occupation (1100-1350) / G. Fransson. – Lund: C.W.K. Gleerup, 1935. – 217 p.
9. Middle English Compendium. University of Michigan Digital Library Production Service, 2001-2013. – 15000 p. – [online version]. – Mode of access: <http://www.quod.lib.umich.edu/m/med/>.
10. Mills A.D. Notes on some Middle English Occupational Terms / A.D. Mills // *Studia Neophilologica: a Journal of Germanic and Romance Philology*. – Uppsala, 1968. – v. 40. – N I. – p. 35-48.
11. Otto G. Die Handwekernamen in Mittelenglischen / G. Otto. – Bottrop, 1938. – 99 p.
12. Oxford English Dictionary. A corrected re-issue with an introduction, supplement, and bibliography of a New English Dictionary on Historical Principles. – Oxford at the Clarendon Press, 1961 (1933). – V. I – XII.
13. Reaney P.H. A Dictionary of British Surnames / P. H. Reaney. – London: Routledge and Kegan Paul, 1966. – 366 p.
14. Sweet H. A New English Grammar, Logical and Historical / H. Sweet. – [in two parts]. – Oxford, 1892. – [Pt I]. – XXIV, 499 p.; Oxford, 1898. – [Pt II]. – IX, 137 p.
15. Thuresson S. Middle English Occupational Terms / S. Thuresson. – Lund: CWK Gleerup; Copenhagen: Ejnar Munksgaard, 1950. – 285 p.

REFERENCES

1. Hanych, D. I., Oliinyk I. S. (1985). Slovnyk lnhvistychnykh terminiv [A Dictionary of the linguistic terminology]. 360 p. Kyiv, Vyshcha shkola. (In Ukrainian)
2. Dobrovolska, O. Ia. (2016). Ahentyvno-profesiina leksyka v istorii anhliiskoi movy: deryvatsiia i taksonomiia: monohrafiia [Occupational names in the history of the English language: derivation and taxonomy]. 624 p. Chernivtsi, Vydavnychiy dim RODOVID. (In Ukrainian)
3. Kostiuhenko, Iu. P. (1963). Istoriia anhliiskoi movy (elementarnyi kurs) [History of the English Language]. 426 p. Kyiv, Radianska shkola. (In Ukrainian)
4. Levytskyi, V. V. (2008). Osnovy hermanistyky [Foundations of Germanistics]. 528 p. Vinnytsia, NOVA KNYHA. (In Ukrainian)
5. Podolskaia, N. V. (1988). Slovar russkoi onomastycheskoi termynolohyy [Dictionary of the Russian Terminology of Personal Names Study]. 192 p. Moscow, Nauka. (In Russian)
6. Yartseva, V. N. (2004). Razvytye natsyonalnoho lyteraturnoho anhlyiskoho yazyka [The Development of the national literary English language]. 288 p. Moscow, Edytoryal, URSS. (In Russian)

Methods and stages of investigation of the Middle English occupational terms

Dobrovolska O.

Abstract. The article deals with the methods and stages of linguistic investigation of the Middle English occupational terms on the basis of the principles of the functional-systemic approach to the language, especially the communicative and historical approaches to the study of multiple examples, longitude chronology and several functional layers of the Middle English vocabulary. Such an investigation is aimed to give a whole reconstruction of the history of Middle English occupational terms etymology, functional variability, lexical-semantic distribution, structural- semantic characteristics of the word-building and the chronological stratification.

Keywords: *Middle English, occupational terms, methods of investigation.*

Методы и этапы исследования среднеанглийской агентивно-профессиональной лексики

Добровольская О. Я.

Аннотация. Статья посвящена вопросам методики изучения истории развития тематической группы агентивно-профессиональных названий среднеанглийского языка в русле системно-структурной парадигмы. Исследование основано на обработке большого эмпирического материала, представленного на длительном хронологическом срезе в нескольких разновидностях функционирования системы лексических единиц. Общая цель исследования заключается в реконструкции лексической системы среднеанглийского языка путём выявления функциональных и системных формальных и семантических лингвистических изменений, установления этимологического состава, функциональной дифференциации, лексико-тематической дистрибуции, структурно-семантической характеристики словообразовательного поля и хронологической стратификации исследуемой лексики.

Ключевые слова: *среднеанглийский язык, агентивно-профессиональная лексика, методика исследования.*

Некласичний тип наукової раціональності у синергетиці перекладу

М. С. Дорофєєва

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна

Paper received 21.06.2016; Revised 26.06.2016; Accepted for publication 01.07.2016.

Анотація. Стаття становить спробу використання філософських категорій «суб'єкт», «об'єкт», «засоби дослідження» як одиниць порівняльно-перекладацького аналізу в межах синергетичної методології дослідження перекладу. В ході оцінки якості перекладу застосовано пізнавальні принципи некласичного типу наукової раціональності. Визначено типові об'єкти й засоби дослідження некласичного типу для теорії перекладу. Проаналізовано матрицю оцінювання перекладу спеціального тексту на матеріалі релігійного жанру «проповідь».

Ключові слова: синергетика перекладу, тип наукової раціональності, переклад спеціальних текстів, критерії оцінки якості перекладу, жанрово-стилістичні маркери, дискурсивні маркери.

Вступ. Одним із пріоритетних завдань синергетики фахового перекладу постає створення синергетичної методології дослідження перекладацького процесу загалом, та перекладу спеціальних текстів зокрема. Для спеціальних теорій перекладу це означає перспективу створення поетапного синергетичного моделювання перекладацького процесу, універсалізацію і типологізацію моделей перекладу, а також аналіз та оцінювання результату перекладу, в тому числі множинних перекладів, за аутентичними принципами й методами синергетики.

Огляд публікацій. На нашу думку, первинними теоретичними засадами дослідження у синергетиці перекладу можуть слугувати не стільки закони аутентичної синергетики як синтезу математики, фахової предметної області та філософії, скільки філософія науки у «чистому» вигляді. Так, основоположник філософії науки академік В. С. Стьопін робить висновок про існування чотирьох глобальних революцій, що змінювали не тільки нормативну структуру наукового дослідження, а і самі філософські підвалини науки [8, с. 315]. Учений виокремлює: (1а) дисциплінарну класичну науку; (1б) дисциплінарно організовану класичну науку – перший тип наукової раціональності (I); (2) некласичний тип науки – другий тип наукової раціональності (II); (3) постнекласичний тип наукової раціональності (III). Для ілюстрації окремих етапів еволюції науки автор пропонує схематично представити кожний тип наукової раціональності, використовуючи категорії суб'єкта, об'єкта і засобів дослідження [див. схеми там само, с. 325-326].

В цьому контексті **метою** нашої розвідки стає використання некласичної моделі наукового пізнання (типу наукової раціональності II) для аналізу та оцінки якості перекладу спеціальних текстів. **Об'єкт** розвідки охоплює жанрово-стилістичні та дискурсивні маркери спеціального тексту, реалізовані на мовному рівні оригіналу.

Предмет дослідження становлять особливості відтворення жанрово-стилістичних та дискурсивних маркерів оригіналу спеціального тексту у множинних перекладах.

Матеріал дослідження формують фрагменти релігійного тексту жанру «проповідь» папи Римського Франциска німецькою мовою та його множинні переклади українською мовою. Спеціальний **метод** оцінки якості перекладу включає матрицю оцінювання письмового перекладу проф. Л. В. Черноватого.

Використання типів наукової раціональності з огляду на завдання нашої розвідки можливе у двох напрямках. По-перше, наведені типи наукового пізнання асоціюються з етапами історії перекладознавства XX століття. По-друге, сама структура наукового дослідження, представлена у межах кожного типу, екстраполюється на особливості вивчення перекладацького процесу в теорії перекладу. Розглянемо докладніше некласичний тип наукової раціональності, враховуючи методологічні паралелі з історією перекладознавства і загальною теорією перекладу.

Академік В. С. Стьопін визначає другий етап розвитку науки як становлення *некласичного* вчення про природу, що охоплює період з кінця XIX до середини XX століття. Суть некласичного типу наукової раціональності, згідно із автором концепції, полягає у розумінні *відносної істинності* теорій та картини світу, розроблених на попередньому, класичному етапі. Іншими словами, єдиній абсолютній істині протиставляються декілька теоретичних представлень одного й того самого фрагмента реальності, кожне з яких може претендувати на істину, оскільки містить різні елементи об'єктивного знання.

Якщо звернутись до тріади категорій «суб'єкт», «об'єкт», «засоби дослідження», можна побачити зміну відношень між трьома елементами, характерну для нової епохи некласичної науки. Некласичний тип наукової раціональності враховує зв'язки між знаннями про об'єкт і характером засобів, операцій та процедур наукової діяльності. Зважаючи на це, В. Г. Буданов підкреслює, що у науковому дослідженні некласичного періоду виникає відношення детермінації між об'єктом і засобами його дослідження, тобто на перший план висувається *система відліку суб'єкта дослідження-спостерігача* [1, с. 44-46].

Для теорії перекладу некласична схема наукового дослідження типу II означає в першу чергу відхід від постулатів еквівалентності, у тому числі прийняття буквального та вільного перекладу поряд із семантично та стилістично точним відтворенням оригіналу, характерним для класики. В плані історичної еволюції перекладознавства виникає герменевтика перекладу, а також розвиваються феноменологічні та деконструктивістські погляди на переклад. На базі некласичної парадигми здійснюється моделювання процесу перекладу, насамперед художнього та поетичного, в залежності від методу його виконання. Взаємозв'язок між результатом перекладу, обґрунтуванням рішень

перекладача та перекладацьким методом знаходить своє відображення у багатьох сучасних роботах, переважно з теорії художнього перекладу [2; 3; 7]. Саме це відношення стає ілюстрацією другого типу неklasичної наукової раціональності для перекладознавства.

Наведений детермінативний зв'язок між перекладацьким рішенням, перекладацьким продуктом та методом перекладу зумовлює інший приклад застосування типу II у перекладознавстві: оцінка якості перекладу. Критерії оцінювання перекладацького результату варіюються у залежності від типу перекладу, виду перекладу, жанру перекладного тексту, допоміжних засобів, доступних для перекладача, умов виконання перекладу, і навіть виконавця (людина/ма-

шина). Як ми вже згадували, провідну роль у неklasичній схемі наукового пізнання відіграє система відліку спостерігача. З цього випливає необхідність чітко прописаних критеріїв оцінки якості перекладу для кожного випадку перекладацької діяльності, тобто здійснюється оцінка об'єкта з урахуванням засобів його дослідження (точки відліку).

Наведемо приклади порівняльно-перекладацького аналізу неklasичного типу на матеріалі німецькомовного тексту жанру «проповідь» папи Римського Франциска [12] та його множинних перекладів українською мовою, виконаних студентами-магістрами Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка (варіант перекладу 1.1) [5]:

1. «Petrus [...] lief zum Grab» (Lk 24,12). Welche Gedanken schwirrten während dieses Laufes durch den Kopf und das Herz des Petrus? Das Evangelium sagt uns, dass die Elf – darunter auch Petrus – dem Zeugnis der Frauen, ihrer österlichen Botschaft nicht geglaubt hatten. Ja, «die Apostel hielten das alles für Geschwätz» (V. 11).
Auch die Frauen, die frühmorgens hinausgegangen waren, um ein Werk der Barmherzigkeit zu verrichten und die Salben zum Grab zu bringen, hatten dieselbe Erfahrung gemacht. Sie «erschrecken und blickten zu Boden», waren aber bestürzt, als sie die Worte der Engel hörten: «Was sucht ihr den Lebenden bei den Toten?» (V. 5).

1.1. «Петро біг до гробниці». Які саме думки витали в цей час в його голові та серці? Євангеліє говорить нам, що одинадцяттеро, а серед них і Петро, не повірили свідченням жінок, їх пасхальній звістці. Так, «апостоли прийняли це все за просту балаканину».

Також жінки, які вийшли зранку, щоб здійснити обряд милосердя і принести мазі до гробниці, побачили те саме. Вони «злякались і дивились на землю», однак були приголомшені, коли почули слова янгола: «Чому ви шукаєте живого серед мертвих?»

Для того, щоб адекватно оцінити перекладацький продукт, представлений у варіанті 1.1, необхідно з'ясувати, з якою метою здійснювався переклад. В даному випадку текст було запропоновано студентам у межах самостійної роботи з дисципліни «жанрові теорії перекладу». Тому, з одного боку, текст перекладався з навчально-тренувальною метою, з іншого боку, перевірялись не тільки мовна, а і жанрово-стилістична та дискурсивна компетенції студентів.

Враховуючи наведені передумови, визначимо конкретну *точку відліку* для оцінки якості перекладу. З цією метою скористаємося матрицею оцінювання письмового перекладу, запропонованою професором Л. М. Черноватим у підручнику «Методика викладання перекладу як спеціальності» [11, с. 228].

Параметри комплексного оцінювання якості письмового перекладу включають такі пункти: 1) стратегія, обрана для перекладу, та її відповідність цільовому тексту; 2) ступінь смислової еквівалентності ВТ і ЦТ, тобто ступінь їх відповідності з точки зору їх смислу; 3) ступінь функціональної еквівалентності ВТ і ЦТ, тобто ступінь їх відповідності з точки зору їх функцій; 4) ступінь інтенціонально-афективної еквівалентності ВТ і ЦТ, тобто ступінь їх відповідності з точки зору інтенції автора ВТ та сприйняття адресатом ЦТ, з урахуванням розбіжностей соціокультурних та предметних потенціалів автора ВТ і адресата ЦТ; 5) ступінь відповідності мовного оформлення ЦТ мовним і мовленнєвим нормам цільової мови; 6) ступінь коректності використаної термінології; 7) ступінь відповідності ЦТ дискурсивним та жанровим характеристикам ВТ; 8) ступінь

обгрунтованості використаних способів перекладу; 9) ступінь відповідності обраної стратегії перекладу характеру ВТ і комунікативній ситуації (очікуванням адресатів); 10) ступінь відповідності ЦТ вимогам замовника. Слід зазначити, що серед можливих стратегій перекладу згадуються: а) послівний переклад, тобто збереження синтаксичної структури речень ВТ; б) смисловий переклад, під яким мається на увазі передача смислу ВТ при одночасній відсутності синтаксичного паралелізму між ВТ та ЦТ; в) комбінована стратегія, де застосовуються елементи як послівного, так і смислового перекладу [11, с. 235].

Отже, порівнюючи оригінал релігійного тексту (1) [11] та його варіант перекладу (1.1.) [4], можна встановити, що перекладач в цілому послуговується комбінованою стратегією перекладу наведеного уривку. Так, у першому, третьому і четвертому реченнях застосовується стратегія послівного перекладу з максимально можливим синтаксичним і лексичним паралелізмом між двома мовами: 1) «Petrus [...] lief zum Grab» – «Петро біг до гробниці»; 3) Das Evangelium sagt uns, dass die Elf – darunter auch Petrus – dem Zeugnis der Frauen, ihrer österlichen Botschaft nicht geglaubt hatten – Євангеліє говорить нам, що одинадцяттеро, а серед них і Петро, не повірили свідченням жінок, їх пасхальній звістці; 4) Ja, «die Apostel hielten das alles für Geschwätz» – Так, «апостоли прийняли це все за просту балаканину». У частинах другого та п'ятого речень використовується стратегія смислового перекладу: 2) Welche Gedanken schwirrten während dieses Laufes durch den Kopf und das Herz des Petrus? – Які саме думки витали в цей

час в його голові та серці? 5) Auch die Frauen, ... hatten dieselbe Erfahrung gemacht. – Також жінки... побачили те саме.

Початок шостого речення відтворено через послівний переклад: *Sie «erschrecken und blickten zu Boden», waren aber bestürzt, als sie die Worte der Engel hörten... – Вони «злякалися і дивилися на землю», однак були приголомшені, коли почули слова янгола. У другій частині одного й того самого речення ключове питання фрагмента передається за допомогою смислової еквівалентності: «Was sucht ihr den Lebenden bei den Toten?» – «Чому ви шукаєте живого серед мертвих?»*

На підставі порівняльно-перекладацького аналізу робимо висновок, що комбінована стратегія (критерій 1), обрана для перекладу згаданого уривку, в цілому відповідає цільовому тексту. Аналізуючи досягнення смислової еквівалентності між оригіналом і його перекладом (критерій 2), можемо констатувати її досягнення на рівні всіх наведених речень.

З огляду на функціональну еквівалентність вихідного та цільового тексту (критерій 3), доцільно зробити декілька зауважень. Зважаючи на мету і завдання перекладу, слід звернути увагу на відтворення біблійних цитат у варіанті перекладу 1.1. Як бачимо, у реченні (1) відсутнє посилання на біблійну книгу (Lk – Євангеліє від Луки), а також на главу та стих (Lk 24,12), які цитуються в оригіналі. Таку саму ситуацію фіксуємо у четвертому (V. 11) та шостому реченнях (V. 5) транслята.

Оскільки ми маємо справу з перекладом релігійного тексту, необхідно дотримуватись вимог до релігійного перекладу, які полягають у обов'язковому відтворенні посилання на авторитетні джерела в оригіналі. Такі посилання формують жанрову специфіку релігійного тексту і водночас виступають носієм функції оригіналу – звернення (апелювання) до емоційного світу віруючих. Тому робимо висновок про неповну функціональну еквівалентність з оригіналом у першому, четвертому та шостому реченнях перекладу.

Що стосується передачі інтенції автора ВТ у ЦТ з урахуванням розбіжностей соціокультурних та предметних потенціалів автора ВТ і адресатів ЦТ (критерій 4), можемо констатувати, що намір автора не повністю реалізовано у першому, четвертому та шостому реченнях перекладу, оскільки не дотримано жанрово-дискурсивний принцип відтворення цитат оригіналу. Згадане правило полягає у пошуку офіційних відповідників для наведених біблійних цитат мовою перекладу. Це означає, що виконавець повинен був скористатись одним із опублікованих перекладів Біблії українською мовою, наприклад, перекладом митрополита Івана Огієнка [10], або перекладом Івана Хоменка [9], знайшовши там відповідні рядки (стихи) українською мовою. Як бачимо, у варіанті перекладу 1.1. перекладач послуговується власним відтворенням цитат авторитетного джерела, тим самим порушуючи інтенцію автора та очікування адресатів.

В плані мовного оформлення ЦТ (критерій 5) можна сказати, що переклад в цілому відповідає нормам цільової мови. Відтворення використаної термінології (критерій 6) також не викликає заперечень, оскільки

уривок не містить вузькофахових богословських термінів, а за стилем належить до літературного стилю загальнонаціональної мови. З огляду на ступінь відповідності ЦТ дискурсивним та жанровим характеристикам релігійного тексту (критерій 8), можемо зробити такі самі зауваження, що і для критеріїв 3 та 4 (відсутність посилань на біблійні джерела та некоректність відтворення біблійних цитат у тексті перекладу).

Розглядаючи ступінь обґрунтованості використаних способів та прийомів перекладу (критерій 9), вважаємо більшість прийнятих перекладацьких рішень цілком обґрунтованими, оскільки половина випадків практично не викликає мовних труднощів перекладу (див. послівний переклад речень 1, 3, 4). Перекладацькі трансформації в інших випадках застосовуються, на наш погляд, цілком коректно (див. вище трансформацію генералізації у реченні 2 та семантичний парафраз як зміну способу опису позамовної ситуації у реченні 5).

Наступним критерієм оцінювання якості перекладу (критерій 10), згідно із обраною матрицею, виступає ступінь відповідності стратегії перекладу характерові оригіналу та комунікативній ситуації, в якій переклад буде використовуватись. Повертаючись до інших критеріїв якості досліджуваного перекладу, слід констатувати його часткову невідповідність характеру ВТ, а також очікуванням адресатів саме з функціонально-комунікативної точки зору. Хоча в плані семантичної та смислової еквівалентності переклад не викликає сумнівів, прагматичні порушення у відтворенні цитат і посилань не дозволяють оцінити наведений варіант на «відмінно».

Аналіз перекладу за останнім критерієм оцінювання, а саме – ступенем відповідності вимогам замовника (критерій 11), практично повторює висновки попереднього пункту. Оскільки замовником перекладу виступає в даному випадку вищий навчальний заклад (університет), де в межах навчального процесу перевіряються не тільки мовна, а й жанрова та дискурсивна компетенції студентів, слід констатувати неповну відповідність транслята вимогам замовника. Таким чином, на матеріалі наведеного уривку та варіанту його перекладу робимо висновок про високий рівень мовної компетенції, але недостатньо сформовану жанрову і дискурсивну (фахову, позамовну) компетенцію студентів у перекладі релігійних текстів.

Продемонструємо інший варіант перекладу наведеного вище уривку релігійного тексту, який за обраною матрицею оцінювання може претендувати на високу кількість балів [5].

На підставі наведеного варіанту перекладу 1.2. можна побачити усунення недоліків у порівнянні з перекладом 1.1. По-перше, транслят відповідає вимогам функціональної та інтенціонально-афективної еквівалентності, оскільки перекладач здійснює коректні посилання на біблійні джерела, використовуючи загальноприйняті скорочення мовою перекладу: *Lk 24,12 – Лк. 24: 12*. По-друге, під час відтворення біблійних цитат виконавець скористався українським перекладом Біблії митрополита Івана Огієнка, що свідчить про знання жанрових засад релігійного перекладу: *«Петро [...] до гробу побіг»; «Та слова їхні*

<p>1. «Petrus [...] lief zum Grab» (Lk 24,12). Welche Gedanken schwirrten während dieses Laufes durch den Kopf und das Herz des Petrus? Das Evangelium sagt uns, dass die Elf – darunter auch Petrus – dem Zeugnis der Frauen, ihrer österlichen Botschaft nicht geglaubt hatten. Ja, «die Apostel hielten das alles für Geschwätz» (V. 11). Auch die Frauen, die frühmorgens hinausgegangen waren, um ein Werk der Barmherzigkeit zu verrichten und die Salben zum Grab zu bringen, hatten dieselbe Erfahrung gemacht. Sie «erschrecken und blickten zu Boden», waren aber bestürzt, als sie die Worte der Engel hörten: «Was sucht ihr den Lebenden bei den Toten?» (V. 5)</p>	<p>1.2. «Петро [...] до гробу побіг» (Лк. 24: 12). Які ж думки вирували, поки Петро біг, у його голові та серці? У Євангелії сказано, що одинадцять апостолів, серед них і Петро, не повірили свідченню жінок, тобто у їх вість про воскресіння. «Та слова їхні здалися їм вигадкою» (там само, 11). Це ж диво пережили і жінки, які пішли рано-вранці виявити своє милосердя і принести пахощі до гробу. Тоді «налякались вони й посхиляли обличчя додолу», приголомшені словами ангелів: «Чого ви шукаєте Живого між мертвими?» (там само, 5).</p>
--	--

здалися їм вигадкою»; «налякались вони й посхиляли обличчя додолу»; «Чого ви шукаєте Живого між мертвими?» [10].

Єдиною заувагою до виконаного перекладу можна вважати невмотивоване уживання посилання «там само»: (V. 11) – (там само, 11); (V. 5) – (там само, 5). Назване посилання стилістично не відповідає типу релігійного тексту, оскільки використовується переважно під час посилань у текстах наукового стилю. В оригіналі ми спостерігаємо нетипове для релігійного дискурсу мови перекладу скорочення: V.5, що означає *Vers 5* (стих 5). З нашого погляду, на місці згаданих скорочень оригіналу в перекладі слід було б навести повне посилання на біблійну книгу, номер глави та номер стиха: *Лк. 24: 5*.

Отже, на матеріалі проведеного аналізу релігійного тексту за обраною точкою відліку (матрицею оцінювання Л. М. Черноватого) можна зробити висновок про відносність оцінки об'єкта дослідження. Так, якщо ми будемо оцінювати варіант перекладу 1.1. за іншою матрицею, наприклад, за критеріями п'яти рівнів еквівалентності В.Н.Комісарова [4, с. 78], ми встановимо повну відповідність транслята п'ятому рівню еквівалентності.

Інакше кажучи, переклад 1.1. за критеріями В. Н. Комісарова зберігатиме високий ступінь синтаксичного і лексичного паралелізму; вказання на позамовну ситуацію, а також спосіб опису позамовної ситуації. Лише мета комунікації буде досягнута не повністю, оскільки відсутні посилання на авторитетні джерела у релігійній промові. Утім, якщо припустити, що переклад 1.1. є усною стенограмою промови адресанта (папи Римського Франциска), то зауваження до перекладу усуваються автоматично, так само, якщо встановити метою перекладу лише перевірку мовної компетенції студентів.

Висновки. За даними аналізу, відносність наукової істини у неklasичній моделі наукового пізнання (тип наукової раціональності II) може бути проілюстрована в теорії перекладу на прикладі оцінки якості транслята.

Об'єкти дослідження неklasичного типу наукової раціональності охоплюють художні та спеціальні тексти, що знаходяться всередині широкого дискурсивного контексту. Такий контекст включає, з одного боку, традиційні фактори комунікативної ситуації,

зокрема адресанта, адресата, предмет повідомлення, особливості умов комунікації. З іншого боку, дискурсивний контекст об'єкта спеціального перекладу містить норми фахової комунікації у певній галузі, жанрово-стилістичні конвенції оформлення тексту, вимоги замовника та очікування потенційних адресатів.

Тексти оригіналу і перекладу розглядаються з різних точок зору, що стає можливим завдяки зміні уявлень про об'єкти теорії перекладу. Вихідний та цільовий тексти порівнюються із відкритими системами (макросистемами), що включають два рівні самоорганізації: внутрішній рівень, тобто зміст і форма самого тексту, і зовнішній рівень дискурсивних факторів, перелічених вище. Обидва рівні в межах кожної макросистеми зумовлюють одне одного, утворюють складну сукупність взаємозв'язків між макросистемами, і таким чином впливають на процес і результат перекладацької діяльності, формуючи елементи самоорганізації мегасистеми перекладу.

Оскільки результат перекладу, а також полюс його оцінки можуть змінюватись залежно від засобу наукового пізнання (точки відліку), інструментами дослідження неklasичного типу II стають додаткові аспекти категорії еквівалентності, які охоплюють функціональний, нормативно-текстовий та формально-естетичний плани. Сюди ж можна віднести і категорію адекватності, яка, на наш погляд, практично дорівнює першому рівню еквівалентності В. Н. Комісарова з домінуючою метою комунікації. Вивчення транслята і його критика відбуваються у суворій відповідності з метою перекладу та заздалегідь визначеними критеріями оцінки якості перекладацького продукту.

Отже, розгляд неklasичного типу наукової раціональності, екстрапольований на теорію перекладу, дозволяє зробити висновок про те, що філософські категорії «суб'єкт», «об'єкт», «засіб» можуть слугувати одиницями глибинного рівня аналізу як самого перекладацького процесу, так і окремих етапів історичного розвитку перекладознавства. З нашої точки зору, згадані елементи утворюють набір прототипних категорій для аналізу перекладу в синергетичному аспекті, формуючи основу синергетичної методології дослідження фахового перекладу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Буданов В.Г. Методология синергетики в постнеклассической науке и в образовании / Владимир Григорьевич Буданов. – М.: Изд-во ЛКИ, 2009. – 240 с.
2. Дворніков А.С. Метод поетичного перекладу Миколи Лукаша в полісистемі української літератури (на матеріалі перекладів трагедії Й.-В. Гете «Фауст» і поезій Ф. Шиллера): автореф. Дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол.наук: спец. 10.02.16 – перекладознавство/ Андрій Сергійович Дворніков. – Одеса, 2013. – 23 с.
3. Коломієць Л.В. Концептуально-методологічні засади сучасного українського поетичного перекладу (на матеріалі перекладів з англійської, ірландської та американської поезії): Монографія / Л.В.Коломієць. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2004. – 522 с.
4. Комиссаров В.Н. Теория перевода (лингвистические аспекты) / В.Н.Комиссаров. – М.: Высш.шк., 1990. – 253 с.
5. „Петро біг до гробниці“. – [фрагмент студентського перекладу проповіді 1.1.]
6. „Петро [...] до гробу побіг“. – [фрагмент студентського перекладу проповіді 1.2.]
7. Сикалюк Ю.И. Способы воспроизведения индивидуального стиля И.Франко в автопереводах (на материале немецкого и украинского языков): автореф. дисс. на соискание ученой степени канд. филол. наук: спец. 10.02.20 – сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание / Юлия Игоревна Сикалюк. – М.: ИЦ МГУ, 2016. – 22 с.
8. Степин В.С. Философия науки. Общие проблемы: учебник для аспирантов и соискателей ученой степени кандидата наук / В. С. Степин. – М.: Гардарики, 2006. – 384 с.
9. Святе Письмо (переклад Івана Хоменка) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bibliya.in.ua/index.php/site/index>
10. Український переклад Біблії Івана Огієнка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.bibleonline.ru/bible/ukr/>
11. Черноватий Л.М. Методика викладання перекладу як спеціальності: підручник для студентів вищих закладів освіти за спеціальністю «Переклад» / Л.М.Черноватий. – Вінниця: Нова книга, 2013. – 376 с.
12. Papst Franziskus. „Öffnen wir dem Herrn unsere verschlossenen Gräber“ (Volltext der Predigt von Papst Franziskus bei der Feier der Osternacht im Petersdom am 26.März 2016) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://de.radiovaticana.va/news/2016/03/26>

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Budanov V.G. Synergetic methodology in postnonclassical science and education / Vladimir Grigor'evich Budanov. – M.: Izd-vo LKI, 2009. – 240 p.
2. Dvornikov A.S. Mykola Lukash's method of poetry translation in the polysystem of Ukrainian literature (based on his translations of «Faust» by J.W.Goethe and poems by F.Schiller). – Thesis for a candidate degree in philology, speciality 10.02.16 – Translation Studies / A.S.Dvornikov.– Odesa, 2013 – 23 p.
3. Kolomic' L.V. Conceptual and methodological foundations of contemporary Ukrainian poetic translation (based on translations from English, Irish and American poetry): / L.V. Kolomic'. – K.: VPC «Kyivs'kij universitet», 2004. – 522 p.
4. Komissarov V.N. Theory of translation (linguistic aspects) / V.N.Komissarov. – M.: Vyssh.shk., 1990. – 253 p.
5. „Petro big do grobnici“. – [a fragment of student translation of the Pope Francis' homily 1.1.]
6. „Petro [...] do grobu pobig“. – [a fragment of student translation of the Pope Francis' homily 1.2.]
7. Sikalyuk Y.I. Reproduction of Ivan Franko's individual style in autotranslation (based on the german and Ukrainian languages). – Thesis for a candidate degree in philology, speciality 10.02.20 – Comparative-historical, typological and comparative linguistics / Y.I.Sikalyuk. – Moscow, 2016. – 22 p.
8. Stepin V.S. Philosophy of Science. Common problems: a textbook for graduate students and candidates for a degree of Sciences / V.S. Stepin. – M.: Gardariki, 2006. – 384 p.
9. Holy Scripture (translated by Ivan Khomenko) [online resource]. – Access mode: <http://bibliya.in.ua/index.php/site/index>
10. Translation of the Bible by Ivan Ogiyenko [online resource]. – Access mode: <https://www.bibleonline.ru/bible/ukr/>
11. Chernovatj L.M. Methods of teaching translation as a speciality: a textbook for students of higher educational institutions on a speciality "Translation" / L.M.Chernovatj. – Vinnicya: Nova kniga, 2013. – 376 p.

The nonclassical type of scientific rationality in translation synergetics

Dorofeeva M. S.

Abstract. The article is an attempt to use the philosophical categories of "subject", "object", "research operations (tools)" as units of translation comparative analysis within synergetic methodology of translation studies. During the evaluation of translation quality the cognitive principles of nonclassical scientific rationality's type are applied. The typical objects and research operations tools of nonclassical type in translation studies were defined as well. The evaluation matrix of special purpose text's translation based on textual genre "homily" was looked upon.

Keywords: translation synergetics, type of scientific rationality, translation of special purpose texts, evaluation criteria of translation quality, genre and stylistic markers, discourse markers.

Неклассический тип научной рациональности в синергетике перевода

М. С. Дорофеева

Аннотация. Статья представляет собой попытку применения философских категорий «субъект», «объект», «средства исследования» в качестве единиц сравнительно-переводческого анализа в рамках синергетической методологии исследования перевода. В ходе оценки качества перевода использованы познавательные принципы неклассического типа научной рациональности. Определены типичные объекты и средства исследования неклассического типа для теории перевода. Проанализирована матрица оценивания перевода специального текста на материале религиозного жанра «проповедь».

Ключевые слова: синергетика перевода, тип научной рациональности, перевод специальных текстов, критерии оценки качества перевода, жанрово-стилистические маркеры, дискурсивные маркеры.

Заголовок як текстовий і метатекстовий компонент

Л. П. Юлдашева

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, м. Черкаси, Україна
Corresponding author. E-mail: lalimduyl@ukr.net

Paper received 26.08.2016; Revised 02.09.2016; Accepted for publication 06.09.2016.

Анотація. У статті проаналізовано перспективно-ретроспективний зв'язок заголовка й тексту, окреслено основні функції заголовка. Схарактеризовано заголовок як текстовий і метатекстовий компонент. Досліджено особливості актуалізації основних текстових категорій (інформативність, модальність, цілісність, відносна завершеність, зв'язність, прагматичність, перспекція та ретроспекція) за допомогою заголовка. Визначено специфіку сприйняття заголовка й тексту до й після прочитання тексту.

Ключові слова: заголовок, текст, метатекстовий компонент, текстовий компонент, знак.

Вступ. Заголовок перебуває в діалектичних зв'язках із текстом, виявляючи амбівалентні властивості як своєрідний код твору і як ключ до розуміння його змісту. Двоїста природа заголовка полягає і в тому, що, з одного боку, це фрагмент тексту, з іншого – форма існування позатекстової дійсності. Водночас це значуща частина загальної текстової оповіді й надінформаційний і надорганізаційний знак твору, програмування основних змістових та структурних елементів твору. Семантична неоднозначність заголовка виражається в перспективно-ретроспективному зв'язку з текстом художнього твору. Усе це детермінує різновекторність дослідження означеного феномену: у напрямку від тексту до заголовка, і від заголовка до тексту.

За Ю. М. Лотманом, текст і заголовок можна трактувати як два самостійні тексти, що перебувають на різних ієрархічних рівнях «текст – метатекст», з іншого боку – це два підтексти єдиного тексту [9, с. 129]. У семіотичному вимірі заголовок дифункційний. Як текстова одиниця він є складником тексту, який у поєднанні з іншими елементами формує цілісне уявлення про текст (у комунікативному аспекті цей зв'язок функціонує на рівні: тема (заголовок) – рема (текст); як метатекстова одиниця заголовок є «текстом про текст», інтерпретатором тексту.

Стислий огляд публікацій за темою. Проблеми взаємозв'язку заголовка і тексту досить часто перебували в центрі уваги лінгвістів. У контексті нашого вивчення на дослідницьку увагу заслуговують наукові розвідки А. П. Загнітка [6], Ю. С. Рожкової [10] та ін., у яких з'ясовано комплекс текстотвірних начал заголовка та його роль у формуванні значеннєвого виміру твору. Натомість А. М. Агапова [1], З. М. Далгатова [5] акцентували увагу на заголовку як метатекстовому знакові вираження актуальної і концептуальної інформації. Ці дослідження заголовкового масиву слугують теоретичною основою нашої статті й дають змогу досягнути лабораторію творення сучасних українських художніх текстів як актуальну проблему сучасної гуманітаристики.

Метою аналізу є виявлення текстотвірного потенціалу заголовка та з'ясування суті заголовка як типу метатекстового знаку з позиції теорії тексту.

Матеріал і методи дослідження. Для підтвердження теоретичної бази використано заголовки творів сучасних українських письменників. Дослідження виконано переважно за допомогою аналітико-описового методу, залучено й когнітивний аналіз

організації та сприйняття тексту.

Результати дослідження. Традиційно виокремлюють п'ять типів зв'язку заголовка й тексту: заголовок як знак, заголовок як частина тексту, заголовок як компресований текст, заголовок як первинний і вторинний текст – як особні за своєю сутністю [10, с. 73].

Про зв'язок заголовка з текстом свідчать його функції: 1) номінативна – заголовок називає текст; 2) інформативна – представляє інформацію про текст; 3) експресивно-апелятивна – установлює контакт між продуцентом (автором) і реципієнтом (читачем); 4) емотивна – виражає ставлення автора до тексту загалом (іноді завуальовано); 5) рекламна – привертає увагу до тексту; 6) розділова – відокремлює заголовок від тексту та ін.

У проекції зв'язку з текстом заголовок виявляє себе як текстовий та метатекстовий компонент.

Під час дослідження тексту загалом усі його елементи, і заголовок зокрема, інтегруються в єдине ціле. Як частина тексту заголовок функціонує лише синсемантично. Він бере участь у структурно-семантичній організації тексту, і як важливий текстовий складник впливає на формування основних текстових властивостей. Хоч заголовок і просторово віддалений від основного тексту, він органічно входить до текстової структури, активізуючи такі значущі текстові категорії, як інформативність, модальність, цілісність, відносну завершеність, зв'язність, прагматичність, перспекцію і ретроспекцію [8, с. 90].

Оскільки наявний заголовок свідомо дібраний автором, то без нього текст не може бути цілісною одиницею, тобто зв'язок заголовка з художнім твором маніфестує єдність тексту – одну з центральних категорій прагматики – та відносну його завершеність.

Цілісність, або когерентність, тексту полягає в змістовій, комунікативній, структурній і формально-граматичній єдності тексту. Прагматична спрямованість художнього тексту реалізована у зв'язності тексту, або когезії, що демонструє єдність горизонтального і вертикального контекстів твору. Зокрема, між заголовком і текстом існує вертикальна зв'язність, що виявляється логічно (як просторова послідовність «заголовок» – «основний текст»), структурно-композиційно та стилістично. Задане слово чи концепт у заголовку зазвичай «пронизує» весь текст (наприклад «Гудзик» І. Роздобудько), реалізуючи категорію зв'язності. Дотекстово ознайомившись із заголовком (перспективний аспект), читач повертається до осягнення його після прочитання тексту, а

отже, пов'язує початок і кінець, що сприяє формуванню не лише категорії зв'язності, а й категорій ретроспекції [Там само, с. 92].

Категорія інформативності виходить за межі суто лінгвальних. На текстуальному рівні вона формується на підставі змісту всього твору, включаючи й заголовки, який бере участь у семантичній організації тексту. Аналіз категорії інформативності передбачає врахування логіко-семантичних зв'язків заголовка й тексту. А. М. Коваленко виокремлює три їхні різновиди: еквівалентність, включення та перехрещення [7]. Еквівалентність виявляється за умови, якщо зміст заголовка збігається зі змістом тексту й існує достатня кількість опорних елементів у заголовку й тексті: «Поразка (У світлі помаранчевого Феба)» О. Левченка, «Село. Еволюція (8 поверх)» Д. Гуменного. Логіко-семантичні зв'язки включення формуються тоді, коли заголовок функціонує як гіперонім: «Дивна і повчальна історія» О. Клименка, «Звичайна історія» М. Ладо, «П'ять п'єс» О. Ірванця. Перехресні логіко-семантичні зв'язки свідчать про каузальні та асоціативні відношення заголовка й твору: «Поміж бужкових снів» А. Багряної, «Світ навиворіт» М. і С. Дяченків.

Важливою категорією художнього твору є модальність, що визначає комунікативну сферу тексту. Погоджуємося з думкою А. П. Загнітка, що «модальність тексту починається ще до його створення: із першого акту авторського вибору – теми і проблеми твору» [6, с. 32]. Модальність тексту, як і його прагматичність, збігається з модальністю і прагматичністю заголовка («Не драгуйте янгола» О. Деркачової – спонукальна модальність).

Л. В. Виготський уважав, що назва дається оповіді зазвичай не випадково, вона розкриває найважливішу тему, яка прогнозує всю будову оповіді [3, с. 200]. Заголовок релевантний семантиці тексту, є тезою текстового корпусу, це своєрідний текст про текст, тобто метатекст.

Категорія метатексту є важливим аналітичним інструментом. Багатозначність лексеми *метатекст* зумовила відсутність однозначного тлумачення терміна в сучасній гуманітаристиці. Поліфонійне сприйняття терміна спричинено неоднозначністю трактування префікса *мета-*, який може означати: 1) «про», тому *метатекст* набуває значення «про текст» («текст про текст»), інтерпретація, пояснення, коментар; 2) «над», тому *метатекст* означає структуру, що за ієрархією вища за основний текст, узагальнювальну структуру; 3) «поза», «після», а отже, це зовнішній щодо тексту конструкт, створений після основного тексту й пов'язаний із ним.

Нині межі поняття варіюються за шкалою «внутрішній – зовнішній» текст-рефлексія з вербалізованим прагматичним змістом про основний текст.

У лінгвістиці поняття «метатексту» сформувалося на основі робіт Р. О. Якобсона [11] та А. Вежицької [2]. Дослідниця трактує метатекст як висловлення про висловлення в цій самій мовленнєвій ситуації, акцентуючи увагу на тому, що функція метатексту полягає у виявленні «семантичного візерунка» основного тексту, тому об'єктом аналізу стали вставні слова й звороти із загальною семою «казати».

Натомість Р. О. Якобсон метатекстові елементи кваліфікує як такі, що мають референцію до самого тексту і виконують метатекстову функцію, яка полягає в тому, що предметом мовлення стає код повідомлення (тексту) [11, с. 202].

У річичі нашого дослідження заголовок заслуговує на увагу структурно-семіотичний підхід Ю. М. Лотмана, згідно з яким метатекст стає кодом для розшифрування первинної мови. Подібне трактування поширене нині й у лінгвістиці [1; 5]. Відповідно до цієї концепції заголовки набувають значення коду для інтерпретації тексту.

Знак не лише замінює щось, а й здатний узагальнювати, тобто відображати найсуттєвіший аспект предмета. Знаки за своєю сутністю бувають іконічні, які формально і змістово нагадують денотат, ідеальні (указівні), що утворені на підставі суміжності форми і денотата знака, і символічні (умовні), що виникли на асоціативній основі чи «за домовленістю». Замінюючи основний текст, заголовок як іконічний знак повторює його, а на післятекстовому етапі набуває здатності виявляти умовне (мотивоване змістом) чи символічне значення.

Метатекстуальні зв'язки не формальні, а змістові. Заголовок зазвичай є коментувальним покликанням на текст. У межах цих відношень заголовки можна кваліфікувати як елемент, що імпліцитно передає й коментує інформацію, експліцитно представлену в тексті. Отже, заголовок – метатекстовий знак вираження актуальної і концептуальної інформації.

Як передтекст він апелює до читацького досвіду. Інформаційність тексту виявляється у формуванні за допомогою заголовка читацьких очікувань щодо оповіді. Однією з функцій заголовка є узагальнена вказівка на інформацію, розміщену в тексті. Інформативність, що містить заголовок, важлива для сприйняття загальної інформативності твору. З огляду на інформативність, К. С. Муртада виокремлює змістово-фактуальні («Микола купує дім» О. Мацюпи, «Повзе змія» А. Кокотюхи) і змістово-концептуальні заголовки («Зло» Л. Баграт, «Кара» М. і С. Дяченків). Перші експліцитно презентують зміст твору, інші – передають ідею тексту й відображають ставлення автора до описаних подій.

Основний прагматичний зміст заголовка полягає в тому, щоб установити контакт із читачем. Прагматичність заголовка зумовлена такими чинниками, як його орієнтація на подальший текст (проспекція), до якої дотична текстоцентричність, автоцентричність (реалізація інтенцій автора) та антропоцентричність (орієнтація на адресата). У своїй сукупності вони перетворюють заголовок на засіб прагматичного впливу і сприяють процесові інтерпретації тексту.

Антропоцентричний принцип виявляється в процесі сприйняття твору. Важливим для інтерпретації тексту є читацьке сприйняття, яке, за герменевтичним ученням Х.-Г. Гадамера, на післятекстовому етапі завжди в певному сенсі превалює над авторським, тому що процес розуміння не лише репродуктивний, а й творчий [4, с. 351].

Назва роману «Купальниця» Г. Вдовиченко актуалізує текстові категорії зв'язності і проспекції. Заголовок стає своєрідним ключем до витлумачення змісту

тексту. Заголовок роману незвичайний та оригінальний, він потребує енциклопедичних (біологічних) знань: купальниця – багаторічна рослина з прямоствільним стеблом та поодинокими верхівковою квіткою, лимонно-жовтою, блискучою, наче вкритою позолотою та лаком. Окрім того, лексема «купальниця» стає визначальною для глибинного розуміння. Розповідаючи про купальницю, письменниця зауважує, що купальниця – чудовий притулок на час негоди для дрібних комах, але їй дуже бджоли здатні розсунути отвір на верхівці квітки і пробратися всередину. Та справжні пелюстки квітки всередині. Героїню прозивають купальницею, бо вона оберігає своє особисте життя. Вона – купальниця й у фігуральному сенсі: люди шукають у ній розраду, проте їй зовсім не цікавить її внутрішній світ. Та й квітка-героїня нікого у свою душу не пускає. Отже, за допомогою семантичної парадигми слова *купальниця* письменниця розкриває справжній сенс тексту.

Заголовок актуалізує стрижневий компонент інформативності тексту, хоч інколи вводить в оману, і знаковий його статус може бути визначеним лише після прочитання тексту. Семантика заголовка п'єси «*Шахрайки*» Н. Уварової первинно передбачає негативне сприйняття головних героїнь. Проте після ознайомлення з текстом виявляється, що очікування читача не виправдалися й абсолютно протилежні сенсу твору. І в цьому разі заголовок є значеннєвим ядром тексту, навмисно презентуючи інформацію, протилежну до дійсної, породжує конфлікт між очікуванням і реальністю, інтригує й зацікавлює читача.

Функціонування заголовка автосемантично зазвичай не знімає його багатозначності. Особливо це характерно для однакових заголовків для різних текстів: «*Експеримент*» П. Ар'є – «*Експеримент*» О. Жовна; «*Ключ*» В. Шкляра – «*Ключ*» В. Цибулька та ін. Заголовки таких творів стають зрозумілими тільки в ретроспекції: під час прочитання відбувається нашірвання текстів на заголовки й поступове їх розшифрування та розмежування заголовків як знаків.

Заголовкова метатекстуальність виявляється і в межах одного твору, зокрема, заголовки частин і розділів книги здатні оприяти програму літературного твору й водночас стати вихідним пунктом його розуміння. Заголовки частин роману «*Ходіння Туди і Назад*» В. Гальянної формують сюжетну лінію твору. Аналізуючи семантику й концептуальну значущість таких заголовків, виявляємо загальні принципи їхнього утворення. Назви частин тематично і формально пов'язані між собою. Рух сюжету твору йде у напрямку від «туди» (паралельний світ) до «назад» (реальний світ). Слова в позиції абсолютного початку належать до одного денотата – денотата напрямку – й символізують рух. Синтаксичні конструкції заголовків частин книги однакові – називний теми. Його поширення актуалізує семантичну доміную частин: I частина – «*Туди. Муза на одну книжку*», II частина – «*Назад. Відтінки чорного*».

Заголовки розділів роману – короткі номінативні маркери (N₁): «*Нічгород*» (паралельний світ, де мешкають донори й митці) – «*Щоденник*» (екскурс у

минуле у формі щоденника) – «*Повернення*» (повернення до реального життя) – «*Книга*» (шедевр письменниці, створений донором); «*Книгарня*» (порятунок головної героїні від реальності) – «*Аварія*» (смерть письменниці). Заголовки інформують про зміст розділів і визначають сюжетну перспективу тексту.

Авторські заголовки-знаки частин роману «*Нічниця*» Ж. Куяви також детермінують шлях інтерпретації тексту. Існує зв'язок між частинами роману: I частина «*Іван-Телесик та Іванна Несміянна*» – II частина «*Ваня Чабан та Іванка Теплицька*». Письменниця навмисне використовує паралелізм заголовків, щоб передати сюжетний рух як зміну фольклорно-поетичного контексту на реалістичний.

За допомогою масиву заголовків одного письменника можна простежити еволюцію індивідуально-авторської художньої концепції, виявити метатекст, що відображає життєву позицію митця. Корпус заголовків одного письменника – це своєрідний синтетичний текст, де за мовними одиницями закріплено значний позамовний зміст. Зокрема, на підставі заголовків творів М. Кіндрука, у яких письменник актуалізує локативи, можемо констатувати, що в його творчості переважає зацікавленість подорожами, різними країнами: «*Навіжені в Мексиці*», «*Навіжені в Перу*», «*Мексиканські хроніки. Історія однієї мрії*» та ін. Заголовки творів І. Карпи вказують на певну провокативність її творів, примітивізацію реальності і скептицизм: «*Суки отримують все*», «*Цукерки, фрукти і ковбаси*», «*З роси, з Води і з Калабані*», «*Baby travel. Подорожі з дитьми, або як не стати куркою*» тощо. У заголовках Дари Корній детермінує міфологічно-фантастична семантика, романтичність та пошуки української автентичності: «*Зворотний бік світла*», «*Зворотний бік темряви*», «*Зворотний бік сутіні*», «*Щоденник Мавки*», «*Крила кольору хмар*», «*Гонимарник*», «*Петрусь-химеродник*». Метатекстова парадигма заголовків творів письменників детермінована позалінгвальним значенням метатексту, що закріплений у мові способом художнього світосприйняття письменника.

Традиційно метатекст трактують як різновид інтертексту в широкому значенні. Це зумовлено тим, що метатекст передбачає інтерпретацію, яка виходить за значеннєві межі тексту.

Висновки. Отже, заголовок є значеннєвим ядром тексту, основою для його розгортання. Як текстова одиниця він слугує нефакультативним контитуентом тексту, який спільно з іншими елементами тексту формує цілісне уявлення про нього; як метатекстовий компонент він актуалізує найрелевантнішу інформацію про текст. Водночас заголовок має зацікавлювальне й оцінне призначення. Ознайомившись із ним, реципієнт на підставі мовних, енциклопедичних та ілюкативних знань первинно сприймає текст, корегує своє сприйняття після прочитання, а відтак заголовок набуває іншого сенсу.

Перспективу подальших наукових пошуків убачаємо у вивченні інтертекстуальних особливостей заголовка.

ЛІТЕРАТУРА

1. Агапова А. Н. Заголовок в современной русской прессе : эпистемический и прагматический аспекты : автореф. дис. ...канд. филол. наук : 10.02.01 – русский язык / А. Н. Агапова. – Волгоград, 2011. – 23 с.
2. Вежбицкая А. Метатекст в тексте/ А. Вежбицкая // Новое в зарубежной лингвистике. – М. : Прогресс, 1978. – Вып. 8. – С. 402–422.
3. Выготский Л. С. Психология искусства / Л. С. Выготский. – М. : Искусство, 1986 – 572 с.
4. Гадамер Х.-Г. Истина и метод : Основы философской герменевтики / Х.-Г. Гадамер. – М. : Прогресс, 1989. – 700 с.
5. Далгатова З. М. Газетный заголовок как проявление авторской модальности в аварском языке в сопоставлении с английским / З. М. Далгатова // Общественные и гуманитарные науки. – Махачкала : Б.И., 2012. – С. 67–71.
6. Загнітко А. П. Основи мовленнєвої діяльності : навч. посібник / А. П. Загнітко, І. М. Домрачева. – Донецьк : Український культурологічний центр, 2001. – 56 с.
7. Коваленко А. М. Заголовок англоязычного журнального микротексту-повідомлення : структура, семантика, прагматика (на матеріалі тижневика Newsweek) : автореф. дис. ...канд. филол. наук : 10.02.04 – германські мови / А. М. Коваленко. – К., 2002. – 19 с.
8. Кухаренко В. А. Интерпритация текста / В. А. Кухаренко. – Л. : Просвещение, 1979. – 324 с.
9. Лотман Ю. М. Семиотика культуры и понятия текста / Ю. М. Лотман // Избранные статьи. – Таллинн : Александра, 1992. – Т. 1. – С. 129–132.
10. Рожкова Ю. Е. Типы соотношений заголовка и текста в научных и публицистических текстах с позиций аспектов изучения заголовков / Ю. Е. Рожкова // Актуальные проблемы современной филологии : сборник научных статей / Под. ред. Н. А. Блазновой. – Бийск : ФГБОУ ВПО «АГАО», 2013. – С. 73–80.
11. Якобсон Р. О. Лингвистика и поэтика / Р. О. Якобсон / Структурализм : «за» и «против». – М. : Прогресс, 1975. – С. 193–230.

REFERENCES

1. Agapova A. N. Title in the Modern Russian Press : Epistemic and Pragmatic Aspects : Thesis for a Candidate Degree by Speciality 10.02.01 – Russian Language / A. N. Agapova. – Volgograd, 2011. – 23 p.
2. Vezhbytska A. Metatext in the Text / A. Vezhbytska // News in the Foreign Linguistics. – Moscow : Progress, 1978. – Vol. 8. – P. 402–422.
3. Vygotsky L. S. Psychology of Art / L. S. Vygotsky. – Moscow: Iskusstvo, 1986. – 572 p.
4. Gadamer H.-G. Truth and Method : Bases of Philosophical Hermeneutics / H.-G. Gadamer. – Moscow : Progress, 1989. – 700 p.
5. Dalgatova Z. M. The Newspaper Headline as a Author's Modality manifestation in the Avar Language in Comparison to English / Z. M. Dalgatova // Social and Humanitarian Sciences. – Mahachkala, 2012. – № 1. – P. 66–69.
6. Zagnitko A. P. Bases of the Speech Actuality : Teaching Aid / A. P. Zagnitko, I. M. Domracheva. – Donetsk : Ukrayinsky kulturologichny tsestr, 2001. – 56 p.
7. Kovalenko A. M. Microtext Headline in Newsweek Magazine: Structure, Semantics and Pragmatics : Thesis for a Candidate Degree by Speciality : 10.02.04 – Germanic Languages / A. M. Kovalenko. – Kyiv, 2002. – 19 p.
8. Kuharenko V. A. Text Interpretation / V. A. Kuharenko. – Leningrad : Prosvechsheniye, 1979. – 324 p.
9. Lotman Y. M. Semiotics of Culture and the Notion of Text. Selected Articles / Y. M. Lotman // Lotman Y. M. Selected Works / Y. M. Lotman. – Tallinn: Alexandra, 1992. – Vol. 1. – P. 129–132.
10. Rozhkova Y. Y. Types of Correlation of Heading and Text in Scientific and Publicistic Texts from Position of Aspects of the Headings' Study / Y. Y. Rozhkova // Current Issues of the Modern Linguistics : Collection of Scientific Works / Editor: N. A. Blaznova. – Byysk : FGBOU VPO «AGAO», 2013. – P. 73–80.
11. Yakobson R. O. Linguistics and Poetics / R. O. Yakobson/ Structuralism: «Pro» and «Contra». – Moscow : Progress, 1975. – P. 193–230.

Title as a Textual and a Metatextual Components

Yuldasheva L. P.

Abstract. The article deals with the textual and metatextual peculiarities of the titles of modern Ukrainian text works. Its functions are defined. The perspective-retrospective relations of titles and texts are analyzed. Features of actualization of main text categories (informing, modality, integrity, relative completeness, connectedness, pragmatics, prospection and retrospection) are researched through titles. The specific of perception of the title and text before and after reading the text is determined.

Keywords: title, text, textual component, metatextual component, sign.

Заголовок как текстуальный и метатекстуальный компонент

Л. П. Юлдашева

Аннотация. В статье проанализированы перспективно-ретроспективные отношения заголовка и текста, обозначены основные функции заголовка. Схарактеризирован заголовок как текстуальный и метатекстуальный компонент. Исследованы особенности актуализации основных текстовых категорий (информативности, модальности, целостности, относительной завершенности, связности, прагматичности, проспекции и ретроспекции) при помощи заголовка. Определена специфика восприятия заголовка и текста до и после прочтения текста.

Ключевые слова: заголовок, текст, метатекстуальный компонент, текстуальный компонент, знак.

New approaches to foreign language teaching for adults

I. M. Feltsan

Mukachevo State University, Mukachevo, Ukraine
Corresponding author. E-mail: innafeltsan@mail.ru

Paper received 26.08.2016; Revised 02.07.2016; Accepted for publication 05.06.2016.

Summary. The below presented article touches upon the peculiarities of foreign language teaching for adults. Leading European educational institutions are focused on the adjustment of teaching methodology to the demands of an adult student, demanding new skills for a successful professional activity. There's a tendency for renewal of a study content and change of study prerogatives. The already formed professional applying for foreign language skills has a complex motivation system which differs from that of a child or a teenager. Thus, under these conditions, teacher takes over the function of an andragogue – term widely used in modern adult pedagogy, describing a teacher-supervisor having good psychological competence, emotional intellect and modern technologies awareness to enlist a student into the world of new professional challenges. We've pointed out the main approaches to foreign language study process of adults which should be implemented at classes.

Keywords: *adult education, lifelong study, andragogue, humanitarian approach, motivation, individual centered activity, foreign language competence, media pedagogy.*

Introduction. Conditions of cultural and economic environment in general and the state in particular require from specialists to generate new competencies and encourage them to enter the so-called process of “continuing education” as a guarantee of access to informational society. In the context of community globalization more attention is paid to the skills formative methodology that will ensure comfortable and effective functioning of the individual in modern world. Foreign language competence is considered to be one the primary skills a professional must have to successfully conduct business activity.

Field research. Analysis of the literature reveals that the newest methods of foreign language competence shaping have been under study of such scholars as N.I. Bilan, A.V. Vaschylo, N.O. Divinska, N.M. Prevoznuk etc. [1; 2; 3; 4]. Scientists emphasize that today specialist has no right and cannot stop one's professional development, as modern society requires a transition from a passive, conventional knowledge to practical skills that would enable you to find solutions to any professional and life situations, regardless of local or global labor market [5]. Foreign language competence is considered to be one of the types of social protection of the individual, it allows you to quickly respond to changes in economic, political and cultural life of humanity, to find relevant information from the first source, cultivate critical thinking, which is based on information processed from different literature and lets you be independent from the repeated or unreliable data.

Aim of the article is to underline the main approaches to foreign language teaching for adults as postgraduate, traineeship, job retraining are highly requested in the context of society rapid change.

In general, there are two fundamental approaches to adult education practice: pedagogical and andragogical. The first one is classical and is marked by such characteristics as: authoritative teacher, program centered activities, absence of flexibility, group oriented organization. The second one makes student a central part of study process, is marked by high level of flexibility according to student's demands, is individual oriented, teacher takes a role of an advisor, implements psychological methods into teaching activity. While working with adults we consider andragogical approach as the most effective method of teacher-student interaction and all further

presented material would be explained from this educational approach.

Personal development of an adult is marked by identity (uniqueness) self-evaluation, own way of life, social and spiritual integration of person, family responsibility. The more mature person is the more complex is a model of its psychological motivation. Under these conditions changes the role of a teacher, from pedagogue to friend, adviser, whose task is not only to submit new material, but also to correct educational methods thus form a new social and cultural experience of a student.

The essential feature of modern expert on labor market is personal mobility that allows to obtain new experiences both within the country and abroad. Foreign language competence guarantees introduction of a person into the quickly changeable world. For citizens of western European countries change of residence for professional training becomes psychologically simple as many of them have no foreign language barrier, while many qualified Ukrainian professionals having lack of foreign language skill search for training to gain the needed option. There should be created educational programs which would correspond to special motivation of such students.

Adult pedagogy should understand that it has under supervision people who require complex knowledge of the learned subject, and when teaching foreign language for adults, it should pay much attention to the formation of individual mobility/flexibility (willingness to learn, interact, cross-cultural awareness, wish to interchange the ideas and tolerate the outlook different from yours etc.). Educational foreign language programs need to correspond to international adult education standards.

Within the frames of lifelong education, pedagogue transforms into andragogue who is individual oriented rather than curriculum centered. Adults receive new challenges and new struggles. A constant social development presupposes that specialist needs to be at short hands with many IT implementations, ways of social interact and professional upgrade – these all need foreign language skill: once you decide to find the genuine information on needed fact/company/person/tool/technology you must consult informational sources printed in foreign language; if you want to set cross-cultural interchange in your company you would have to speak target language yourself and make your employees learn it too. These

factors are motivation which has a special character and differs from that of a pupil at school.

During the work with an adult teacher must use the following andragogical approaches to study process: humanistic approach assures mastering of not only lexis and grammar but also forms foreign language competence, phenomenon which informs about cultural differences, etiquette and behavior peculiarities, business culture; individual approach – taking into account peculiarities of adult person physical possibilities (age, memory, eyesight etc.); psychological approach – knowledge of mindset characteristics of an adult person, necessity for making up a completely different type of teacher-student dialogue in comparison to that used by secondary school; motivational approach – ability of andragogue to create a system of personal priorities for a student, a skill to explain to an already formed personality why is it so important to self-develop; modern society approach – get an adult student in touch with new realities of world, requirements for specialist; individual work approach – learn student to develop skills separately from a teacher, be enthusiastic about search of the necessary information.

The principle of humanistic approach takes an important part in the methodological system of foreign language study. This aspect is highly promoted by international foreign language certificates which evaluate individual cross-cultural awareness rather than simply knowledge of grammar or lexis. This tendency could be observed in “Express your point of view” and “For and Against” tasks, “What would you do if...” and “How would you express your dissatisfaction” exercises, etc. So, while teaching the adults, pedagogues should be modern-society-demands-oriented to make their students feel comfortable under world globalization processes.

Another important idea of adult education is individual approach to every student. Those who teach adults should be ready to consider their physical peculiarities which differ a little from those of teenagers. Emotional intellect is something an andragogue should demonstrate all the time, stressing on the readiness to search for compromises in organizing the classes, in dialogue creation, methodology variation.

Psychological atmosphere in adult class is something that is hardly built. It has been proved that a human personality is completely formed by the age 31. For an adult student it is quite hard to adjust to the emotional climate in group, tolerate points of view which differ from their own, take positively the behavior which he / she considers inappropriate. For andragogue there are many professional challenges at such classes, as one must demonstrate not only professional competence but also emotional. Before starting to work with adults we'd steadily recommend to consult the literature explaining behavior peculiarities of every age and try to organize the class according to this information obtained.

Motivational approach turns out to be the most important in the system of adult education. The keys to encouraging to study are completely different from those

used for children. One cannot expect to motivate an adult by putting an excellent mark, drawing flower or sun after the exercise done. Andragogue should have a profession perspectives list which will be stressed at every class: possibility to be promoted, get higher salary, foresees practice, personal development, understanding of modern world struggles and ensuring one's comfortable functioning in it.

It should be stressed that many pedagogues teaching adults apply the same methods as they use for secondary school pupils, giving a detailed knowledge of grammar, syntax, lexis still omitting communicative level which is crucial for a professional wishing to know the language for specific purposes. While holding the foreign language courses for pedagogic staff at university, we could observe the raise of an interest among “students” when organized classes directly oriented at their lecture activity, for example: after a half a year of study participants were proposed to hold their imaginative lecture in English, presenting the material in front of the group, overcoming language barrier in situation which was close to professional goal of their language learning.

The last but not the least is modern technologies approach. Sometimes it's quite strange to hear that a person living in XXI c. doesn't know how to use modern technologies for study, but the situation is common for developing countries where many people couldn't afford buying communicational appliances and then, in a very short time they were demanded to use them in everyday professional life. Explaining the principles of media pedagogy for adult student is a must-do for a teacher, as many adults need profound recommendations on where to browse for new language tests, which on-line dictionaries consult, which pronunciation training sites are good, what newspaper to read etc. Supervising at this stage is very important, as we've observed the opposite effects of modern technologies overwhelming. Many students when getting access to media learning grasp everything they can and start learning chaotically which leads to confusion in the already formed skills data and we have the negative effect of the information overflow.

Media study competence assures the possibility to work separately from a teacher or group, but still there must be a supervisor who would show you the way how to develop correctly in the flow of abusive information.

Conclusions. Taking into consideration the above mentioned, we'd like to point out the main functions of adult education: adapting – to put a student into the picture of new requirements of professional environment; motivational – to encourage personal development and the idea of continuous self-improvement with the aim of a comfortable stay in modern society, facilitating entry into new experience; functional – learning to operate informative base and use it in professional activity; organizational – ability to organize/systematize and use the acquired knowledge to achieve goals; communicative – a skill to exchange professional experience with foreign colleagues and partners.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білан Н. Застосування інноваційних технологій у процесі формування іншомовної комунікативної компетентності майбутніх аграрників / Н. Білан // Молодь і ринок. – 2015. – № 3. – С. 134-139.
2. Вашило О. Формування іншомовної професійно-орієнтованої комунікативної компетентності в говорінні студентів магістратури технічних спеціальностей / О. Вашило // Молодь і ринок. – 2014. – № 6. – С. 107-112.
3. Дівінська Н. Інтерактивні технології навчання у формуванні іншомовної компетентності студентів мистецьких ВНЗ / Н. Дівінська // Вища освіта України. – 2012. – № 2. – С. 62-67.
4. Превознюк Н.М. Структура іншомовної професійно-ділової комунікативної компетентності майбутніх економістів / Н. М. Превознюк // Наука і освіта. – 2013. – № 1/2. – С. 197-201.
5. Кремень В.Г. Українська освіта в добу глобалізації / В. Г. Кремень // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2002. – № 6. – С. 4-12.

REFERENCES

1. Bilan, N. (2015). The use of innovative technologies in the formation of foreign language communicative competence of future agrarians. *Molod i rynok (Youth and market)*, 3, 134-139 (in Ukr.)
2. Vashchylo, O. (2014). Formation of professionally oriented foreign language communicative competence of Master students of technical specialties. *Molod i rynok (Youth and market)*, 6, 107-112 (in Ukr.)
3. Divinska, N. (2012). Interactive learning technologies in shaping the foreign language competence of students at art universities. *Vyshcha osvita Ukrainy (Higher education of Ukraine)*, 2, 62-67 (in Ukr.)
4. Perevozniuk, N.M. (2013). The structure of foreign language professional business communicative competence of future economists. *Nauka i osvita (Science and education)*, 1/2, 197-201 (in Ukr.)
5. Kremen, V.H. (2002). Ukrainian education in the age of globalization. *Dyrektor shkoly, litseiu, himnazii (Director of schools, lyceums, gymnasiums)*, 6, 4-12 (in Ukr.)

Новые подходы к обучению иностранному языку взрослых

И. М. Фельцан

Аннотация. Представленная статья освещает проблематику формирования иноязычной компетентности у взрослых. Передовые европейские образовательные учреждения фокусируют внимание на том, чтобы программы иностранного языка соответствовали профессиональным целям взрослого студента, его физическим и психологическим характеристикам. Меняются акценты обучения, мотивация, что заставляет быть не просто учителем, а андрагогом – преподавателем, который центром образовательного процесса делает индивидуума и его потребности. Андрагог должен демонстрировать высокий уровень психологической компетентности, эмоционального интеллекта, знания современных технологий и медиа педагогики, в частности, для того, чтобы включить взрослого студента в реалии движущие развитием мирового сообщества. Мы выделили главные подходы к формированию иноязычной компетентности взрослых, которые можно использовать во время уроков иностранного языка.

Власна назва та її трансформації у сленгах, аргі та іншій маргінальній лексиці (зіставлення на матеріалі української, французької й англійської мов)

І. С. Гаврилюк

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка, м. Суми, Україна
Corresponding author. E-mail: orysia.bdzhilka@gmail.com

Paper received 21.08.2106; Revised 28.08.2106; Accepted for publication 05.09.2016.

Анотація. Стаття присвячена проблемі семантики власної назви, яка використовується у соціолектах трьох неблизькоспоріднених мов: української, французької та англійської. Аналізуються різні випадки збереження чи втрати значення оніма під час конотонімізації та при включенні у фразеологічну одиницю. Розглянуто функції власної назви у мові сленгів, аргі та інших соціолектах.

Ключові слова: соціолект, сленг, криптолект, власна назва, апелятив, семантика оніма.

Вступ. Найважливіша функція мови – комунікативна, тобто вона існує перш за все для того, щоб бути інструментом порозуміння людей. Проте окремі її соціолекти призначені для того, щоб бути незрозумілими – принаймні для частини населення, щоб окреслити коло «своїх», посвячених у таємні смисли слів і фраз. Попри те, що сленгу, арготизмам та жаргону переважно приписується чи не найнижче місце у стильовій організації мови (що насправді не зовсім правильно), лексика та фразеологія цих соціолектів наділена надзвичайною образністю. Цікавою у словниках сленгів постає природа власної назви, її трансформації, функціональне навантаження. Саме їм і присвячена дана розвідка.

Огляд літератури з проблеми. Слід зазначити, що досліджень, присвячених зіставному аналізу вживання власних назв та їх трансформацій у сленгах, нами не виявлено. Проте статті з дотичною проблематикою дозволяють зробити висновок, що власна назва у сленговій лексиці перебуває у полі зору лінгвістів. Так, проблемі значення власної назви у сленгових утвореннях приділяють увагу D. Dromantaitė і D. Baltramaitienė, побіжно проблему відомітного походження окремих французьких сленгізмів згадує M. Šervenková. Дослідження представників Донецької ономастичної школи, зокрема Г. Лукаш та Є. Отіна, розглядають власну назву, яка трансформується у конотонім у мовленні (в тому числі й сленгах). Праця M. Holló, присвячена аргі наркоманів, слугує чудовим взірцем зіставлення арготизмів на матеріалі трьох мов (угорської, французької та англійської), як і дослідження К. Бондаренко, предметом якого є сленгові назви грошей (на матеріалі української та англійської мов).

Метою дослідження є проаналізувати трансформації власної назви у маргінальній лексиці. По-перше, це з'ясування природи значення власної назви у сленгах. Пов'язане з цим завдання – аналіз способів проникнення власних назв у словники сленгу – як трансформації онімів у апелятиви, так і виникнення онімоподібних утворень іншими способами. І, врешті-решт, огляд функцій власних назв у пласті сленгової лексики. Наскрізне завдання при цьому – дослідити згадані проблеми у контексті зіставлення сленгових систем трьох неблизькоспоріднених європейських мов.

Матеріалом дослідження послужили лексичні одиниці – однокомпонентні та такі, що складаються з кількох елементів, один чи більше з яких є власною назвою. Матеріал було відібрано методом суцільної вибірки, послуговуючись існуючими словниками, зокрема працями Л. Ставицької, Т. Кондратюк (українська мова), Т. Н. Громової, Є. Ф. Гриньової, F. Cadec, J.-B. Pouy (французька мова), T. Dalzell, T. Victor (англійська мова). Кількість відібраних лексичних одиниць відрізняється у словнику кожної мови. Їх найбільша чисельність в англійському словнику пояснюється поширенням англійської мови у світі та її різними напрямками розвитку в кожній частині світу. Найменший український словник можна пояснити браком системних досліджень цього пласту лексики, табуованістю теми (основний корпус сленгової лексики складають слова, які не прийнято вживати у пристойному товаристві). Ще одна проблема відбору виникла через нестійкість лексичної системи мови: лексема, яку зовсім недавно словники фіксували як сленгізм, може досить швидко перейти у нормативне використання або ж зникнути з уживання навіть у межах сленгу. Досить важко було визначити хронологічні межі досліджуваного матеріалу. За усього бажання розглядати *сучасну* маргінальну лексику, виникає резонне питання: як ставитися до лексичних одиниць, які виникли, принаймні, сторіччя тому і за весь час не змінили свого статусу? Було вирішено враховувати їх у дослідженні, тим більше що головна увага зосереджена на *онімі* у сленговій лексиці, і, судячи зі спостережень, його місце суттєво не змінилося з часом.

Результати і їх обговорення. Зважаючи на те, що проблема значення власної назви у чистому вигляді залишається предметом наукових дискусій, то питання значення власної назви, яка припинила позначати первинного *референта*, а почала функціонувати на позначення зовсім іншого, на перший погляд, стороннього *денотата*, видається ще більш заплутаним. Такі назви все ж слід вважати конотонімами, попри те, що трансформації, які відбуваються зі значенням оніма, набувають широкого розмаху. Так, наприклад, англійське *john* може використовуватися не лише на позначення особи, якою б вона не була, а і на позначення предметів. В американському сленгу ця лексема має значення «туалет», а в британському – «презерватив». А якщо брати цю

лексему в комбінації з іншими, то різноманітність значень вражає. Іноді, навіть якщо антропонім, переходячи у клас апелятивів, продовжує позначати особу, його первинне значення (як і походження) стирається. Так, французьке *nana*, що означає «повія, співмешканка сутенера», «жінка або дівчина» (перше значення виникло раніше, зараз переважно вживається у другому значенні), виникло у другій половині дев'ятнадцятого сторіччя від демінутива імені *Анна*, популяризувалося завдяки роману Е. Золя «Нана» та було підсилене спільним індоєвропейським коренем *nann-*. Звичайно, у цих випадках дуже важко говорити про збереження первинного значення лексеми, проте воно частково зберігається у вигляді окремих сем.

Протилежне наведеним явище – виникнення власної назви шляхом злиття фрази, через гру слів: *faire Cléopâtre – здійснювати феліцію*, де хоч і конотонім *Cléopâtre* нібито сприяє розкриттю ідеї, проте вихідним був вираз *faire une clé au père*. Виникнення цього виразу майстерно пояснює М. Gillet у своїй праці, присвяченій іменам з пейоративним значенням [11, с. 112-113]. В іншому виразі *envoyer à Vatan* (послати когось подалі) міфічна місцина *Vatan* утворилася шляхом гри слів від *va t'en* – наказу йти геть. Подібного походження «власна назва» і у виразі *aller à Montretout* – йти на медогляд (про повій).

В окремих фразах ім'я виконує певну функцію, проте повністю позбавлене лексичного значення. Це, зокрема, римовані репліки, найбільш притаманні французькій мові, де вжитий антропонім додає фразі фонетичної завершеності, не більше: *C'est le bordel, Abdel; Ça colle, Anatole; Tranquille, Basile; D'accord, Hector* і т. ін. (Є і запозичене *Natürlich, Ulrich / Heinrich*). Можна вважати згадані і подібні фрази фразеологічними зрощеннями, компоненти яких не мають самостійних значень, проте неонімні компоненти (*C'est le bordel; Ça colle; Tranquille; D'accord*) можуть цілком самостійно виражати думку, а антропонім лише створює звукову канву висловлювання, додає йому легкості.

Згадане явище не має аналогів в українській мові і майже не має аналогів в англійській (за винятком *See you later, alligator*, проте у цій фразі немає власних назв). Натомість англійська мова компенсує відсутність такого роду римувань багатим римованим сленгом, який притаманний британському та австралійському варіанту (відсутній в американському варіанті). Римований сленг виник у середині дев'ятнадцятого сторіччя у східній частині Лондона. Його функція залишається предметом суперечки для лінгвістів: чи був він свого роду мовною грою, чи криптолектом, щоб заплутати немісцевих. Суть римованого сленгу полягає у тому, що слово (це може бути будь-яка повнозначна частина мови) у мовленні замінюється на слово чи словосполучення, що римується з зашифрованою лексемою. Часто кінцева (а отже, римована) частина словосполучення втрачається, тому непосвячена особа не зможе жодним чином дешифрувати сказане. Нерідко власні назви, які використовуються у римованому сленгу, вказують на освіченість автора сленгізму, тому говорити про маргінальність такої лексики видається абсурдом:

Barnaby Rudge – суддя (римується з judge, Barnaby Rudge – роман Ч. Діккенса); Brahms and Liszt – н'яний (римується з pissed); Artful Dodger – пеніс (римується з todger; Artful Dodger – герой роману Ч. Діккенса «Олівер Твіст»). Проте широко використовуються й імена кіно- і телезірок, музикантів, географічні назви тощо. Стаючи елементом римованого сленгу, онім втрачає своє первинне значення і набуває нового, абсолютного іншого.

Говорячи про криптолекти, слід згадати французьку відповідь британцям – верлан, найперші форми якого відомі з Середньовіччя (вияви можна простежити у «Трістані та Ізольді», де Беруль трансформує ім'я Трістана в *Tantric*, проте не відомо, чи подібні трансформації були властиві повсякденному мовленню), однак широке використання верлану припало на період після Другої світової війни, коли він був популярним у середовищі робітників та емігрантів передмість Парижа, звідки згодом поширився на все населення. Серед власних назв, утворених верланом – *Ripa (Paris), Napema (Paname – ще одна розмовна назва Парижу), Besbar (квартал Barbès)*. Згадані назви – трансформації топонімів, тому зі значенням власної назви ніяких метаморфоз не відбулося. Проте існують власні назви, таким чином утворені від загальних: *Jean-ar* (від *argent – гроші*), *Saint-Luc* (від *cul – зад* із додаванням компоненту *saint – святий*, що слугує кращому шифруванню та, ймовірно, додає відтінку значення). У кожному разі власні назви, утворені таким чином, не отримують нового значення, а продовжують бути носіями значень заміненіх ними апелятивів.

Яскравою ілюстрацією відмінності двох криптолектів може слугувати використання імені *Barry White* в обох із них. Так, пересічний француз прочитає ім'я як [barwat] (хоча це і неправильно), що буде верланом до *barre-toi! – зникни! згинь!* Англійською мовою *Barry White* матиме два значення – *екскременти і страх*, оскільки римується з *shite* і *fright*.

У сучасній українській мові відсутні аналогічні криптолекти, проте щось подібне існувало в минулому, у малодослідженому мовленні лірників, у якому одним зі способів шифрування значень було додавання складу на початку слова чи заміна певного складу іншим. Якщо говорити про власні назви у мовленні лірників, то вони теж трансформувалися, проте певної закономірності нам простежити не вдалося. Нам відомо лише про топоніми у лірницькому арго [5].

В усіх досліджуваних лексичних системах можемо простежити явище, яке чітко відображає закон економії мовних засобів. І цьому закону підпорядковуються і власні назви, не втрачаючи свого первинного значення. Наприклад: фр. *Ménilmuche* (квартал *Ménilmontant*), англ. *Beds* (графство *Bedfordshire*), укр. *Зося* (вино «Золота осінь»). Протилежним до скорочення є навпаки звукове збільшення, розширення лексеми. І в такому разі досить звичною є поява власних назв на позначення загальних: фр. *France* —> *Franchecaille*; англ. *bed* —> *Bedfordshire*; укр. *чай* —> *Чайковський*.

Творчим у сленгах є підхід до різного роду аббревіатур, при цьому теж використовуються оніми

або квазіоніми. Так, в українському лексиконі англійське *e-mail* перетворюється в *Ємеля*. Британська назва екстазі *Adam and Eve* утворена від аббревіатур *MDMA* і *MDEA* на основі графічної подібності *Adam* і *MDMA* та асоціативної близькості *Eve* як партнерки Адама. (Між іншим, у французькому аргі *MDMA* звучить як *Madonna*). Французьке позначення партії Національний фронт (*Front National* —> *FN*) у вигляді квазіоніма *F. Haine* дозволило зберегти фонетичну цілісність аббревіатури (*F. Haine* читається як *FN*), проте компонент *Haine* (у перекладі *ненависть*) надає назві абсолютно нового значення.

Якщо говорити детальніше про функції оніма у соціолектах, то чи не найперша – це те, що власна назва використовується як засіб типізації. У кожному опрацьованому нами лексиконі є свої назви з різними відтінками значення для різних типів людей. При цьому власна назва, яка використовується для позначення того чи іншого типу людей, переважно втрачає свої властивості. Так, наприклад, коли мовець називає дурня *ванькою*, він не має на увазі, що це ім'я даної людини. Проте в апелятиві *ванька* залишаються спільні семи з онімом-джерелом. Так, у даному разі зберігаються семи «людина» і «чоловік». Ми не можемо з певністю говорити про причини переходу конкретного імені в апелятив із конкретним значенням, проте погляд на імена-типи дозволяє краще зрозуміти національну культуру. Так, якщо проаналізувати імена, які пересічний носій мови дає людям інших національностей, можна багато чого зрозуміти про національні стереотипи. Для прикладу, у французькій мові: *Jackie* – типовий француз; *Dupont-la-joie* – типовий француз, шовініст (від імені кіноперсонажа); *Fritz* – німець; *Mohammed, Abdel* – араб; *Abdoul* – араб, турок, людина зі сходу; *Fatma* – арабка (також дружина); *Popof, Ruskof, Ivan* – росіянин; *Mao* – китаець, японець, азіат; *Manouel* – португалець; *Woody* – єврей (від імені кінорежисера Вуді Аллена); *Natacha* – повія зі Східної Європи; *Kosovo* – повія із країн колишньої Югославії; *souïl comme la Pologne* – п'яний як чіп (досл.: п'яний як Польща). В українській мові: *Бетмен* – білорус; *Ганс, Фріц, Герман* – німець; *Ізя, Сарочка* – єврейка, *Абраша* – єврей, *Ара* – вірменин; *Наташа* – повія-слов'янка з країн колишнього СРСР у Туреччині та країнах Близького Сходу; *Роксолана* – українка як об'єкт купівлі-продажу в секс-індустрії. З тієї причини, що у кожній англійській країні розвилася своя досить широка система назв для представників різних національностей, наводити прикладу англійською не будемо. Слід зауважити, що в українській мові більш поширене написання таких назв з маленької літери, у французькій та англійській мовах, де національність традиційно пишеться з великої літери, тенденція написання таких імен-національностей з маленької літери поширюється, проте для багатьох імен, які стали загальними назвами, досі немає чіткого правила написання.

Досить часто людина вдається до сленгу, коли є потреба вжити евфемізм. Таким евфемізмом може бути і власна назва – самостійно чи у складі фрази. Так, на позначення менструації існує безліч евфемістичних конструкцій, багато з яких містять промовисті оніми. Українською мовою: *гості з Краснодару* /

Червонограда; гості на червоних «Жигулях» / *красному «Мерседесі»*; *тема з Америки*; французькою мовою: *tante Rose* (досл.: тітка Роза, *Rose* слугує натяком на колір; вираз перегукується з українським *тема з Америки*); *Isabelles*; англійською мовою: *Uncle Charlie is visiting; Aunt Flo; Aunt Ruby; Aunt Tillie; redheaded aunt from Red Bank* (усі вирази подібного характеру, що і *тема з Америки*); *Bloody Mary; Henry was here; Man United are playing at home; Arsenal are playing at home* (останні два вирази містять тонкі натяки на колір форми «Арсеналу» і червону смужку на формі «Манчестер Юнайтед», у цих виразах власна назва слугує алюзією, хоч і, на перший погляд, розчиняється у фразеологізмі).

Попри те що обраний для дослідження пласт лексикону вважається багатим на дисфемізми, вживання власних назв загалом не властиве дисфемістичним конструкціям, навпаки, до оніма звертаються тоді, коли треба виразити думку завуальовано. У цілому, для онімів і конструкцій з онімами характерна метафоричність, використання метонімії. Так, у кожному з досліджуваних лексиконів є найменування банкнот за іменем чи прізвищем особи, на ній зображеної (напр.: *Тарасик, Леся* тощо). Часто одна з сем власної назви-конотоніма слугує вираженню необхідної думки. Так, наприклад, для вираження поняття «тривале тюремне ув'язнення» в англійській мові використовується конотонім *Ben Nevis* (найвища гора Британії), а в французькій мові – *peine Duracell* (завдяки рекламі всім відомо, що батарейки *Duracell* працюють найдовше).

Вражаючим і водночас природним є факт, що міжмовні синоніми з оніміми (чи квазіоніміми) компонентом часто ґрунтуються на однаковій логіці. Наприклад, для позначення терміна *мастурбація* з усього арсеналу виразів можна виділити укр. *Бздунька Кулаківна*, фр. *veuve Poignet* (вдова Зап'ястя, *poigne* – кулак); англ. *date with DiPalma* (побачення із ДіПальмою, від *palm* – долоня). Водночас, крім міжмовних синонімів, оніми можуть мати синоніми всередині мови. *D. Dromantaité* і *D. Baltramonaitiené* як приклад наводять синонімію відонімних апелятивів на позначення наркотиків. Ми пропонуємо розглянути спектр синонімів на позначення того, що в українському сленгу називається *Мухосранськ*: у французькій мові таких синонімів не менше п'ятдесяті: *Bigoudis-sur-Tignasse, Pêve-sur-Ourthe, Troussous-terre-les-Esgourdes, Trifouillis-les-Chaussettes (Trifouillis-les-Gonesses), Pétaouchnock* (утворене як імітація назви російського міста типу *Петропавловськ*) і т. д., в англійській мові ці назви теж численні, лише в австралійському варіанті їх можна знайти щонайменше п'ять: *Bullamakanka, Snake Gully, Woop Woop, Bandywallop, Black Stump*.

Крім того, власні назви можуть бути антонімами. Так, на позначення міцної кави у французькій мові існує вираз *Jeanne d'Arc*, а на позначення слабкої, німці кави – *Père Lachaise*. Жанна д'Арк – національна героїня Франції, а Пер Ляшез – кладовище у Парижі. Згадані два оніми практично незіставні поза контекстом, проте завдяки асоціативному зв'язку між денотатами і апелятивами *Père Lachaise* і *Jeanne d'Arc* виступають антонімами.

Висновки. Досліджуючи власні назви сленгів та арго, слід, по-перше, розмежовувати оніми, які конотонімізувалися для того, щоб позначати уже не конкретну особу чи об'єкт, а цілий клас осіб чи об'єктів, та оніми, які виникли внаслідок онімної гри з апелятивів чи інших онімів. Якщо у розвитку перших чітко простежується рух від оніма до апелятива, то в других цей рух зворотній. Що стосується перших – конотонімів, то під час трансформацій вони втрачають первинне значення і набувають нового, обумовленого контекстом їх вживання. Проте первинне значення втрачається не повністю, може зберігатися одна чи кілька сем, які і дозволяють встановити зв'язок між первинним онімом та конотонімом. Окремий випадок – коли власна назва бере участь у фонетичному обігруванні (верлан, римований сленг тощо). Тоді її первинне значення втрачається повністю і вона вживається в абсолютно новому значенні, часто навіть у функції іншої частини мови. Самостійність значень власних назв, які входять до стійких словосполучень, залежить від типу словосполучення (у зрощеннях вона найнижча). У другому ж випадку, коли рух відбувається від апелятива (чи словосполучення) до оніма, отримана назва – квазіонім – може дійсно бути власною, тобто позначати одного референта (*Лугандон*), або ж залишається загальною (*Мухосранськ*), якій максимально надають характеристик власної (це проявляється на граматичному рівні, зокрема, у французькій та

англійській мовах через відсутність артиклів та графічно).

Щодо функцій онімів у сленгах та арго, то однією з головних є функція типізації, коли в одній власній назві втілюються декілька характеристик, тобто, по суті, це служба закону економії мовних засобів. Онім також виступає засобом кодування, що необхідно для жаргонів. Можливо, з цим, останнім, пов'язана висока образність виразів із пропріальною лексикою. Крім того, на фонетичному рівні онім виконує естетичну функцію, зокрема, у римованих сполученнях.

Вивчення трансформацій онімів на матеріалі трьох неблизькоспоріднених мов показало, що загалом у кожній мові значення власних назв у ході конотонімізації змінюється за подібними зразками. Те ж саме стосується і виникнення квазіонімів з урахуванням, однак, певних культурних та мовних особливостей.

Напрямки подальших досліджень. Дана стаття жодним чином не претендує на вичерпність, зважаючи на великий обсяг фактичного матеріалу. Навпаки, вона піднімає багато невирішених проблем, які стосуються, зокрема, дослідження українських соціолектів сьогодення та минулого. Проаналізовано далеко не всі типи лексичних та фразеологічних одиниць, які присутні в мовах, що розглядаються. Саме вони мають стати пріоритетним напрямом подальших досліджень і в контексті ономастики, і в контексті інших лінгвістичних дисциплін.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондаренко К. Л. Назви грошей в українській та англійській сленгових картинах світу / К. Л. Бондаренко // Вісник СумДУ : серія філологічна. – 2007. – № 1 (2). – С. 68-72.
2. Громова Т. Н. Dictionnaire français-russe de l'argot, de la langue populaire et familière : franцузско-русский словарь арго, просторечия и фамильяризмов / Т. Н. Громова, Е. Ф. Гринёва. – М. : Нестор Академик, 2012. – 1168 с.
3. Лукаш Г. Онімна гра в сучасній номінації / Г. Лукаш // Лінгвістичні студії : міжнародний зб. наук. праць. – Київ – Вінниця : ДонНУ, 2015. – Випуск 30. – С. 121-125.
4. Словник сучасного українського сленгу / упор. Т. М. Кондратюк. – Харків : Фоліо, 2006. – 350 с.
5. Словник таємної мови лірників і шаповалів : близько 1000 слів: [Електронний ресурс] : Вебсайт – Режим доступу : <http://litopys.org.ua/rizne/lirn.htm>. – Дата звернення : 2016.07.14.
6. Ставицька Л. Українська мова без табу : словник нецензурної лексики та її відповідників : обценізм, евфемізми, сексуалізми / Л. Ставицька. – К. : Критика, 2008. – 453 с.
7. Ставицька Л. Український жаргон : словник /
- Л. Ставицька. – К. : Критика, 2005. – 494 с.
8. Caradec F. Dictionnaire du français argotique et populaire / F. Caradec, J.-B. Pouy. – Paris : Larousse, 2009. – 366 p.
9. Červenková M. L'influence de l'argot sur la langue commune et les procédés de sa formation en français contemporain / M. Červenková // Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. Řada L, romanistická. – 2001. – Vol. 50, iss. L22. – P. 77-86.
10. Dromantaitė D. Personal Names : Meaningful or Meaningless / D. Dromantaitė, D. Baltramaitienė // Kalbu studijos. – 2002. – Nr. 2. – P. 21-26.
11. Gillet M. Le jean-foutre et la marie-salope : les prénoms dénigrés, dévoyés ou encanailés du Moyen âge à nos jours : [Ressource électronique] : Site web / M. Gillet. – Mode d'accès : <http://en.calameo.com/read/00230303559.dda4714349>. – Date d'accès : 2016.juillet.12. – 497 p.
12. Holló M. Étude de la langue parlée : aspects sociolinguistiques de l'argot des toxicomanes et influences de l'anglo-américain / M. M. Holló // Synergies. Espagne. – 2013. – n° 6 – P. 105-120.
13. The Concise New Partridge Dictionary of Slang and Unconventional English / T. Dalzell, T. Victor. – London, New York : Routledge, 2007. – 744 p.

REFERENCES

1. Bondarenko K. L. Money names in Ukrainian and English slang world picture / K. L. Bondarenko // Visnyk SumDU : philological series. – 2007. – Issue 1 (2). – P. 68-72.
2. Gromova T. N. French-Russian dictionary of argot, popular and colloquial language / T. N. Gromova, Ye. F. Griniova. – Moscow : Nestor Academic, 2012. – 1168 p.
3. Lukash H. Onym game in contemporary nomination / H. Lukash // Linguistic studies. – Kyiv – Vinnytsia : DonNU, 2015. – Issue 30. – P. 121-125.
4. Dictionary of contemporary Ukrainian slang / T. M. Kondratiuk. – Kharkiv : Folio, 2006 – 350 p.
5. Dictionary of secret language of lyrists and felters : about 1000 words : [Electronic resource] : Website – Mode of access : <http://litopys.org.ua/rizne/lirn.htm>. – Date of access : 2016.July.14.
6. Stavyska L. Ukrainian language without taboo : dictionary of obscene words and their equivalents : obscenisms, euphemisms, sexualisms / L. Stavyska. – Kyiv : Krytyka, 2008 – 453 p.
7. Stavyska L. Ukrainian jargon : dictionary / L. Stavyska. – Kyiv : Krytyka, 2005 – 494 p.

Proper name and its transformations in slangs, argot and other marginal lexis (comparison based on the material of Ukrainian, French and English languages)

Havryliuk I. S.

Abstract. The article is devoted to the problem of semantics of proper names used in socio-lects of three languages which are not closely related: Ukrainian, French, and English. Different cases of proper name's meaning loss or meaning preservation in the process of connotonymization or inclusion into a phraseological unit are analyzed. The functions of proper names in slangs, argot and other socio-lects are considered.

Keywords: *socio-lect, slang, crypto-lect, proper name, appellative, onym semantics.*

Имя собственное и его трансформации в сленгах, арго и другой маргинальной лексике (сопоставление на материале украинского, французского и английского языков)

И. С. Гаврилюк

Аннотация. Статья посвящена проблеме семантики имени собственного, которое используется в социолектах трех неблизкородственных языков: украинского, французского и английского. Анализируются разные случаи сохранения или потери значения онима во время коннотонимизации и при включении в фразеологическую единицу. Рассмотрены функции имени собственного в языке сленгов, арго и других социолектах.

Ключевые слова: *социолект, сленг, криптолект, имя собственное, апеллятив, семантика онима.*

Наукові дискусії щодо ностратичної гіпотези походження мов

Я. В. Капанов

Київський національний лінгвістичний університет, м. Київ, Україна
Corresponding author. E-mail: skinner@ukr.net

Paper received 24.08.2106; Revised 29.08.2016; Accepted for publication 02.08.2106.

Анотація. У статті представлено критичні погляди дослідників різних поколінь щодо ностратичної гіпотези походження мов – гіпотетичної макрородино мов, що поєднує кілька мовних родин і окремих мов Європи, Азії й Африки, які, ймовірно, походять від ностратичної прамови. На основі численних спроб довести можливу спорідненість індоєвропейських мов з семітськими (Г. Асколі, Ф. Деліч, Р. фон Раумер), тюркськими (Х. Педерсен), уральськими (Б. Колліндер), угро-фінськими (Н. Андерсон, Г. Моллер, Г. Світ, Х. Педерсен, В. Томсен), коли до порівняння було залучено від трьох і більше мовних сімей (А.Б. Долгопольський, В.А. Дібо, Х. Педерсен, С.А. Старостін, А. Bomhard, G. Greenberg, А.М. Rameg та ін.), сприяло формулюванню положень ностратичної теорії походження мов, яка була прийнята неоднозначно і викликала, переважно, скептичне ставлення окремих представників (G. Doerfer, P.A. Michalove, J. Puhvel, B. Vine та ін.) до такого бачення мовної спорідненості. Головною дискусійною проблемою залишається тимчасова глибина реконструйованих ознак, адже чим раніше існувала передбачувана прामова, тим меншою є кількість ознак, які можна реконструювати з певною часткою вірогідністю. Серед власне індоєвропейців є також дослідники, що не поділяють погляди представників цієї теорії, припускаючи, що в методології ностратиків відсутня необхідна строгість. Основні суперечки точаться навколо великих мовних сімей, включених до складу ностратичної макросім'ї, тобто розширення тієї кількості мов, які залучаються до порівняння.

Ключевые слова: ностратична теорія походження мов, ностратична прामова, наукові дискусії, етимон, реконструкція, порівняння.

Класичні студії лінгвокомпаративістики (Ф. Бопп, Р. Х. Раск, А. Х. Востоков та багато ін.) залишили так і не розв'язаною, за спостереженнями О. С. Мельничука, проблему генетичних взаємовідношень між різними мовними сім'ями. І якщо одні представники "були байдужими до таких спроб, розуміючи недостатність наявних лінгвістичних даних, які можна було б застосувати для досягнення цієї мети" [1, с. 27], то решта вважали, що лінгвістична компаративістика ще не готова до виходу за межі окремих мовних сімей, адже вона, по суті, зупинилася на тому рівні, який був досягнутий молодогограматиками" [1, с. 27]. Свого часу А. Мейє писав, що "не варто очікувати, що вдасться зблизити індоєвропейську мовну сім'ю з якоюсь іншою (наприклад, семітську разом зі спорідненими їй хамітськими мовами, або угро-фінські, або кавказькі мови), і, як наслідок, пояснити походження індоєвропейської мови". Дослідник припускав, що "наразі можна лише уточнювати вже здобуті результати з урахуванням даних, наприклад, про тохарську і хетську мови" (А. Мейє). І власне проблема встановлення ступеня генетичних взаємовідношень між мовними сім'ями зумовила розробку *ностратичної теорії походження мов*, яка має свою мету, завдання, об'єкт, предмет і т.ін.

Попри те, що на сьогодні серед науковців немає однастайності з приводу реальності існування такої теорії, її визнання продовжує зростати (А. Б. Долгопольський, В. А. Дібо, Х. Педерсен, С. А. Старостін, А. Bomhard, G. Greenberg, А. М. Rameg та ін.) як і різка критика (G. Doerfer, P. A. Michalove, J. Puhvel, B. Vine та ін.). Суть останньої полягає у тому, що на такій великій часовій глибині методи порівняльно-історичного мовознавства не можуть дати вірогідні результати, а тому ностратична теорія є передчасною" (В. W. Fortson). Окрім того, реконструкція більш високих (глибоких) рівнів, ніж праіндоєвропейський, малоімовірна на сучасному етапі лінгвістичних знань. Навіть якби ностратична теорія була б корект-

ною, її не можна визнати плідною для індоєвропейських досліджень" (J. Clackson). Натомість цікавою видається думка авторів, запропонована в підручнику з індоєвропейістики: "Цей напрям порівняльного мовознавства перебуває поки що на стадії формування, бо коло учених, які працюють над цією проблемою, є дуже обмеженим".

Мета – проаналізувати погляди учених щодо ностратичної гіпотези походження мов та обґрунтувати доцільність її подальшої розробки.

Ступінь спорідненості між мовними сім'ями, за версією О. С. Мельничука, "може вирішуватися переважно в напрямі пошуків аргументованих доказів цієї спорідненості [...]" [1, с. 28]. А. Тромбетті, розглядаючи питання про спільну спорідненість мов, у своїх працях застосовував такі ж лінгвістичні дані і такі ж способи їх порівняння, як і у працях, присвячених генетичним відношенням між обмеженою кількістю мовних сімей. У зв'язку з цим, зауважує О. С. Мельничук, незважаючи на залучений величезний фактичний матеріал і на незвичайну лінгвістичну інтуїцію автора, ступінь наукової доказовості положення про спільну спорідненість мов світу виявилася мінімальною, а загальна оцінка цих праць з боку лінгвістичної громадськості залишилася критичною [1, с. 28]. Тут варто згадати ключовий аспект проблеми генетичних взаємовідношень між мовними сім'ями, що постає у вигляді дилеми "полігенезу/ моногенезу мов", про що свого часу писав Г. Шухардт: "[...] питання про походження мови диференціюється у такий спосіб: моногенез (спільне походження) / полігенез (різне походження)?" Хоча А. Тромбетті наполегливо виступає за перший вектор пошуку споріднення, але не доводить свої переконання [4, с. 73]. У доповіді про проблему спорідненості між мовними сім'ями на III Міжнародному конгресі лінгвістів (1935 р.) М. С. Трубецької висловив сумнів "[...] у тому, що колинебудь вдасться з наукової позиції довести спільне походження індоєвропейських, семітських уральських

або північнокавказьких мов” [3, с. 611]. Х. Педерсен також говорив про те, що “[...] тут будь-які прогнози є передчасними”. Згодом питання про моногенез або полігенез мов, що є одним із ключових розділів історичної лінгвістики, надовго відійшло на периферію наукових зацікавлень дослідників. Про нього лише згадують у різних працях: від наукових – до навчальних, не вдаючись до глибокого аналізу.

На сьогодні історична лінгвістика послуговується спробами зближення індоєвропейських мов з семітськими (Г. Асколі, Ф. Деліч, Р. фон Раумер), тюркськими (Х. Педерсен), уральськими (Б. Колліндер), угро-фінськими (Н. Андерсон, Г. Моллер, Г. Світ, Х. Педерсен, В. Томсен). Так, Б. А. Серебренников звернув увагу на цікаву тенденцію: якщо раніше простежувалися спроби зближення окремих не більше двох мовних сімей (див. вище), то згодом дослідники почали розширювати свої горизонти, намагаючись залучити більшу кількість мовних сімей, їх груп [2, с. 26].

Саме на теренах історичної лінгвістики було започатковано новий її аспект – лінгвістичну макрокомпаративістику, представники якої стали розробляти *ностратичну теорію походження мов* – гіпотетичну макрородину мов, що поєднує кілька мовних родин і окремих мов Європи, Азії й Африки, які походять від nostrатичної прамови (Х. Педерсен, В. М. Ілліч-Світич, А. Б. Долгопольський, В. А. Дібо, С. А. Старостін, А. Bomhard, G. Greenberg, J. Kerns та ін.). За час її існування неодноразово порушувалися дискусії з приводу її реальності. Різні фахівці піддавали її критиці, вважаючи її досить спірною або повністю помилковою, непереконливою; її висновки не сприймалися багатьма індоєвропейцями і компаративістами. Основним аргументом було те, що на такій великій часовій глибині методи порівняльно-історичного мовознавства (що виходять з даних про дивергенції мов у межах багато в чому спрощеної моделі “родовідного дерева”) не можуть бути застосовні. Зробимо стислий огляд ключових дискусійних її моментів.

Б. Вайн, приймаючи nostrатичну теорію й аналізуючи її у своїй статті “Indo-European and Nostratic” (1991 р.), порушує цілу низку цікавих моментів, пов’язаних безпосередньо з nostrатичною лексикою, граматику (морфологією і функціональними словами), а також з фонологією. У кожному окремому випадку дослідник намагається встановити лексичні чи граматичні відповідники або встановлює навіть обмежений набір фонологічних відповідностей (пов’язаних з ларингалами), пропонуючи власні версії при відхиленні окремих nostrатичних припущень [9]. Зокрема, це ті випадки рідкісних форм, “де гіпотеза про кореневий смисл і значення ІЄ форм демонструють значний ступінь семантичної широти”. Наприклад, це стосується nostrатичної основи 168 *kojNa “жир / жирний” і / або “здоровий”, виведеної з ІЄ кореня зі значенням “бути живим” (англ. “be alive”) і уральського кореня зі значенням “жир, жирний” (англ. “grease, greasy, fat”), які В. М. Ілліч-Світич пов’язує між собою, припускаючи, що вони утворені на основі відповідників слов’янських і кельтських мов, які поєднують обидва значення. Б. Вайн вважає аргументи В. М. Ілліч-Світича не дуже переконливими, але при цьому відзначає, що це поодинокий

випадок, і додає, що “якби ця конкретна етимологія була би відкинута, то це не зробило б теорію в цілому недієздатною” [9, р. 13].

Беручи до уваги випадки, де nostrатичні основи є слабо представленими в ІЄ, Б. Вайн припускає, що це простежується в “багатьох випадках” [9, р. 14]. Проте, дослідники на чолі з А. М. Рамером говорять про те, що Б. Вайн не вказує відсоток випадків, у яких це відбувається, а також не пропонує докази того, що, дійсно, проблема є значно ширшою.

Труднощі, пов’язані з окремими етимологіями є типовими для будь-якої роботи у царині порівняльно-історичного мовознавства, особливо на початкових етапах його розвитку. Звичайно, у кожній конкретній ситуації можна прийняти позицію Б. Вайна в цілому, не відмовляючись від nostrатичної теорії, бо його спостереження можуть бути дуже корисними для глибшого розуміння цієї теорії [8, р. 69]. “Водночас більша частина спостережень Б. Вайна містить справедливі критичні зауваження окремих елементів, наведених у працях В. М. Ілліч-Світича, які залишаються тими міркуваннями, на яких теорія потребуватиме перегляду”. Як зауважує А. М. Рамер, “вони є не аргументами проти nostrатичної теорії, а тими серйозними зауваженнями, врахування і вивчення яких сприятиме зміцненню цієї теорії” [8, р. 69].

Б. Вайн пропонує розглянути ще один випадок – ІЄ етимон *me:ms- “м’ясо”, що має досить незвичайну форму (форма, що містить два елементи). Дослідник припускає, що “це саме той випадок, який потребує додаткових nostrатичних даних” [9, р. 30]. А. М. Рамер сприймає це зауваження і намагається з’ясувати, як саме nostrатичні відомості зможуть пояснити два серйозні відхилення цієї форми від тої форми, яку, зазвичай, має ІЄ основа: довгий голосний і кінцевий кластер [8, р. 69-70]. Ці обидві характеристики виявилися дуже несподіваними для Б. Вайна, щоб уважати цю ІЄ форму етимомом, який має право на існування. Однак, зазначена складена форма, за версією А. М. Рамера, є редульованою від *hme-hms- або утвореною від *(h)me-hms- і в будь-якому випадку її друга частина є регулярним нульовим класом рефлексу запропонованого nostrатичного етимона 114 *Nomsa. Якщо припустити, що nostrатична реконструкція В. М. Ілліч-Світича була в основному здійснена правильно, то це може призвести, з одного боку, до перегляду встановленого у лінгвістичній практиці алгоритму пошуку ІЄ етимона, а з іншого, – частково погодитися з критикою Б. Вайна [8, р. 70].

Ще один дослідник Дж. Пухвел, який хоча і нехтує nostrатичною теорією, проте надає власний критичний коментар щодо зауважень Б. Вайна, пов’язаних з моделлю форми ІЄ етимона. Так, наприклад, ІЄ етимони *He’m-s-, Hm-e’s-, представлені в анатолійських мовах, відбиваються у хетській мові за допомогою таких відповідників, як *has(s)-* “народжувати; зумовлювати народження, допомагати при народженні”, *hassanu-* “зумовлювати народження, допомагати народити”, *hassant-* “бути народженим”, *hassatar* “зачаття, народження; потомство, нащадок; сім’я (особл. “шляхетна сім’я, королівська сім’я”); матка”. Окремі приклади згаданих вище етимонів представлено в лувійській мові формою *hamsa-* “онук”, а

також у складі словосполучення *Hassa han-zassa* “потомство потомства”, тобто “вглиб покоління”. Окрім цього, ІЄ етимони **He'm-s-*, *Hm-e's-* простежуються і в інших випадках, зокрема в редулькованій формі-іменника **Hme-H(m)s*, що означає “плоть” в інших ІЄ мовах [7, р. 268–269]. Відтак гіпотетичні положення Б. Вайна щодо реконструкцій В. М. Ілліч-Світича не відхиляють ностратичну теорію, але демонструють необхідність її уточнення, насамперед, у плані алгоритму пошуку ІЄ етимона.

Б. Вайн відреагував на думку Дж. Пухвела, припустивши, що “не може бути кращого способу отримати ІЄ етимон **me:ms-* (<*meHms-*) від ностратичного *Homsa (за версією В.М. Ілліча-Світича) або віднести цю форму до форми хетської мови *hass-* (за версією Дж. Пухвела)” [9, р. 30]. А. М. Рамер зазначає, що “порушені Б. Вайном питання стосуються спірних ІЄ проблем, а, оскільки його висновки показують взаємозв'язки між ностратичними і хетськими формами, то вони можуть підтримати аргументи на користь пропонованого зв'язку ІЄ та інших ностратичних мов” [8, р. 70].

Критика наступного ученого Г. Дорфера [5] має фонологічний характер. Дослідник закидає В. М. Іллічу-Світичу питання, пов'язані з розвитком окремих елементів – від африкатів до кластерів, які він запропонував у період розпаду від ностратичних мов до ІЄ. Г. Дорфер припускає, що такий розвиток був типологічно неможливим і не засвідченим у мовах світу, історія якого є відомою широкому загалу науковців [8, р. 70-71]. А. М. Рамер, відповідаючи на цю критику, вказує на те, що у реконструкціях картвельської мовної сім'ї, проведених Г. І. Макаваріані і Г. А. Климовим, запропоновано саме такий розвиток – від африкатів (грузинська мова) до кластерів, тобто за моделлю *шиплячий + смичний* (лазька, мегрельська і сванська мови). Якщо прийняти таку тенденцію за основу для того, щоб припустити однаковий розвиток від ностратичних мов до ІЄ, то типологічно більш прийнятний розвиток постулюється у працях з реконструкції К. Х. Шмідта, де кластери розглядаються як оригінали, а африкати як те, що є їх результатом. Я. Г. Тестелек пропонує аналогічний аналіз реконструкції картвельської мовної сім'ї. Наслідуючи приклад Й. Шмідта, А. М. Рамер пропонує переглянути реконструкцію В. М. Ілліча-Світича і вважати його ностратичні африкати кластерами, тобто *шиплячий + смичний*. За версією дослідника, кластери будуть простежуватися в ІЄ і картвельській мовній сім'ї, а також будуть зустрічатися всюди, за винятком грузинської мови [8, р. 71].

П. А. Мічелав обговорює подібний доказ для вихідних кластерів в алтайській мовній сім'ї, де японська мова демонструє *шумні рефлекс*, які відповідають африкатам в інших мовах. За версією дос-

лідника, японський відповідник *tawam-* “вигин, поворот” відповідає давньотюркській і тунгуській формі *cevur-* “вигин, поворот”, а також формі евенкійської мови *ciwar-* “поворот, крен”; усі форми зводяться при цьому до праалтайського етимона **sk'epV-* “вигин, вітер” [6]. С. А. Старостін реконструює праалтайський початковий **c'*- для таких форм, але ця реконструкція представляє ту ж саму проблему природності, що й японський шумний рефлекс. Припустивши, що успадкований кластер є поєднанням шиплячого і смичного, алтайські форми становлять природний шлях розвитку: кластери зазнали спрощення до одиночних смичних в японській мові і розроблені для африкатів в інших мовах Алт [8, р. 71].

Кластер був збережений в ІЄ етимоні *(*s*)*kerb(h)* “поворот, крива”, а наявність мобільного *s-* у цій та багатьох інших ІЄ формах, що відповідають (традиційно реконструйованим) алтайським африкатам, передбачає, що ІЄ мовна сім'я також піддавалася ранньому натиску з боку дослідників, щоб спростити кластери [8, р. 71]. При цьому непочатковий кластер, який також зберігся в ІЄ **-rb(h)*, аналогічно спрощується до **-r-* в праалтайському етимоні **sepV-*. Як уже зазначалося П. А. Мічелавом, алтайська мовна сім'я – це та мовна сім'я, на прикладі якої можна показати, як був спрощений медіальний кластер у формах з успадкованим початковим кластером. У випадках з вихідними глухими кластерами, алтайська мовна сім'я регулярно втрачає ці медіальні кластери [6].

Окрім цього, у деяких випадках в уральській і афразійській мовних сім'ях простежуються *шумні рефлекс*, які відповідають ІЄ кластерам (див. працю [6]). За версією А. М. Рамер, можна припустити, що на сьогодні наявні гіпотетичні версії з картвельської, алтайської, уральської і афразійської мовних сімей успадкованих кластерів, які були спрощені в деяких споріднених мовах, які відповідають кластерам в ІЄ, а відтак, необхідно ставитися не критично до встановлених африкатів як вторинних подій у більшій частині картвельської, алтайської й уральської мовних сімей. Критика Г. Дорфера щодо неприродності у розвитку елементів від африкатів до кластерів, за версією А. М. Рамер, не послаблює ностратичну теорію, а потребує просто повторного аналізу [8, р. 72].

У підсумку зазначимо, що наукові дискусії щодо ностратичної гіпотези спрямовані не на перегляд пошуку спроб зближення лише *двох мовних сімей* (наприклад, індоєвропейських мов з семітськими, угро-фінських – з алтайськими, індоєвропейських – з тюркськими та урало-алтайськими), а на їхнє розширення, що дасть змогу переконати скептиків у справедливості цієї теорії та продовжити розробку теорії моногенезу на нових реконструкціях, виведених з більшого числа мов, що належать до трьох і більше мовних сімей.

ЛИТЕРАТУРА

1. Мельничук А.С. О всеобщем родстве языков / А.С. Мельничук // Вопросы языкознания. – М., 1991. – № 2. – С. 27–42.
2. Серебренников Б.А. Сравнительно-историческая грамматика тюркских языков / Б.А. Серебренников, Н.З. Гаджиева. – [2-е. изд.]. – М., 1986.
3. Трубецкой Н.С. Проблема родства между большими языковыми семьями / Н.С. Трубецкой // Избранные труды по филологии. – М., 1987. – С. 60–61.
4. Шухардт Г. Происхождение языка / Г. Шухардт // Избранные статьи по языкознанию. – М., 1950. – С. 73–112.

5. Doerfer G. Lautgesetz und Zufall: Betrachtungen zum Omnikomparativismus / Gerhard Doerfer. – Innsbruck : Sprachwissenschaftliches Institut der Universität, 1973.
6. Michalove P.A. Altaic Evidence for Clusters in Nostratic. Indo-European, Nostratic, and Beyond: Festschrift for Vitalij V. Shevoroshkin / P.A. Michalove // Journal of Indo-European Studies monographs, 22 / [eds I. Hegedus, P. Michalove, A.M. Ramer]. – Washington : Institute for the Study of Man, 1997. – P. 243–256.
7. Puhvel J. Philology and Etymology, with Focus on Anatolian. Reconstructing Languages and Cultures / J. Puhvel // Trends in Linguistics Studies and Monographs 58 / [ed. E.C. Polomé & W. Winter]. – Berlin : Mouton de Gruyter, 1992. – P. 261–270.
8. Ramer A.M. Exploring the Nostratic Hypothesis / A.M. Ramer, P.A. Michalove, K.S. Baertsch, K.L. Adams // Nostratic: Shifting the Evidence / [eds J.C. Salmons, B.D. Joseph]. – Amsterdam/Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 1998. – P. 61–84.
9. Vine B. Indo-European and Nostratic / B. Vine // Indogermanische Forschungen. – 1991. – P. 9–35.

REFERENCES

1. Melnichuk A.S. About Universal Relationship of Languages / A.S. Melnichuk // Voprosy yazikoznaniya. – M. 1991. – No. 2. – P. 27–42.
2. Serebrennikov B.A. Comparative and Historical Grammar of the Turkic Languages / B.A. Serebrennikov, N.Z. Hajieva. – [2nd ed.]. – M., 1986.
3. Troubetzkoy N.S. The Problem of Relationship Among Major Language Families / N.S. Troubetzkoy // Izbrannye Trudy po filologii. – M., 1987. – P. 60–61.
4. Schuchardt G. Language Origin / G. Schuchardt // Izbrannye Trudy po filologii. – M., 1950. – P. 73–112.
5. Doerfer G. Lautgesetz und Zufall: Betrachtungen zum Omnikomparativismus / Gerhard Doerfer. – Innsbruck : Sprachwissenschaftliches Institut der Universität, 1973.
6. Michalove P.A. Altaic Evidence for Clusters in Nostratic. Indo-European, Nostratic, and Beyond: Festschrift for Vitalij V. Shevoroshkin / P.A. Michalove // Journal of Indo-European Studies monographs, 22 / [eds I. Hegedus, P. Michalove, A.M. Ramer]. – Washington : Institute for the Study of Man, 1997. – P. 243–256.
7. Puhvel J. Philology and Etymology, with Focus on Anatolian. Reconstructing Languages and Cultures / J. Puhvel // Trends in Linguistics Studies and Monographs 58 / [ed. E.C. Polomé & W. Winter]. – Berlin : Mouton de Gruyter, 1992. – P. 261–270.
8. Ramer A.M. Exploring the Nostratic Hypothesis / A.M. Ramer, P.A. Michalove, K.S. Baertsch, K.L. Adams // Nostratic: Shifting the Evidence / [eds J.C. Salmons, B.D. Joseph]. – Amsterdam/Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 1998. – P. 61–84.
9. Vine B. Indo-European and Nostratic / B. Vine // Indogermanische Forschungen. – 1991. – P. 9–35.

Scientific Debate on the Nostratic Hypothesis

Kapranov Y. V.

Abstract. This article represents a critical view of researchers of different generations on the Nostratic hypothesis, i.e. the hypothetical macrofamily of languages, combining several language families and separate languages in Europe, Asia and Africa, which probably derive from the Nostratic Proto-Language. Based on the numerous attempts to prove the possible relationship of the Indo-European and Semitic (G. Ascoli, F. Delitzsch, R. von Raumer), Turkic (H. Pedersen), Uralic (B. Collinder), Finno-Ugric (N. Anderson, G. Moller, G. Sweet, H. Pedersen, B. Thomsen), when the comparison was made between three or more language families (A.B. Dolgopolsky, V.A. Dybo H. Pedersen, S.A. Starostin, A. Bomhard, G. Greenberg, A.M. Ramer et al.), contributed to the formulation of the provisions of the Nostratic theory, which was perceived ambiguously and caused mostly skeptical attention from individual representatives (G. Doerfer, P.A. Michalove, J. Puhvel, B. Vine et al.) to this vision of linguistic relationship. The main controversial problem deals with the temporary depth of reconstructed features, because the alleged ancestor existed before, the lower the number of signs that can be reconstructed with some certainty. There are also researchers among representatives of Indo-European Studies who do not share the views of representatives of this theory, suggesting that the Nostratic methodology does not have the necessary rigor. The main debate are going on over major language families, included in the Nostratic macrofamily, i.e. the expansion of the number of languages involved in the comparison.

Keywords: Nostratic theory, Nostratic Proto-Language, scientific debate, etymon, reconstruction, comparison.

Научные дискуссии о ностратической гипотезе происхождения языков

Я. В. Капранов

Аннотация. В статье представлены критические взгляды исследователей разных поколений о ностратической гипотезе происхождения языков – гипотетической макросемьи языков, объединяющей несколько языковых семей и отдельных языков Европы, Азии и Африки, которые, вероятно, произошли от ностратического праязыка. На основе многочисленных попыток доказать возможное родство индоевропейских языков с семитскими (Г. Асколи, Ф. Делич, Р. фон Раумер), тюркскими (Х. Педерсен), уральскими (Б. Коллиндер), угро-финскими (Н. Андерсон, Г. Моллер, Г. Свит, Х. Педерсен, В. Томсен), когда к сравнению привлекались от трех и более языковых семей (А.Б. Долгопольский, В.А. Дыбо, Х. Педерсен, С.А. Старостин, А. Bomhard, G. Greenberg, A.M. Ramer и др.), способствовало формулировке положений ностратической теории происхождения языков, которая была воспринята неоднозначно и вызвала преимущественно скептическое отношение некоторых представителей (G. Doerfer, P.A. Michalove, J. Puhvel, B. Vine и др.) к такому видению языкового родства. Главной дискуссионной проблемой остается временная глубина реконструированных признаков, ведь чем раньше существовал предполагаемый праязык, тем количество признаков меньше, которые можно реконструировать с определенной долей вероятностью. Среди индоевропейцев также существуют исследователи, которые не разделяют взгляды представителей этой теории, предполагая, что в методологии ностратиков отсутствует необходимая строгость. Основные споры ведутся вокруг крупных языковых семей, включенных в состав ностратической макросемьи, то есть расширение того количества языков, которые привлекаются к сравнению.

Ключевые слова: ностратическая теория происхождения языков, ностратический праязык, научные дискуссии, этимон, реконструкция, сравнения.

До проблеми виокремлення дипломатичного дискурсу

Н. Є. Кащишин

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів, Україна

Paper received 24.07.2106; Revised 30.07.2106; Accepted for publication 28.08.2106.

Анотація. У статті розглянуто англомовний дипломатичний дискурс, охарактеризовано його ознаки та параметри, які дозволяють виділити його як окремий тип дискурсу. З'ясовано, що характерними диференційними ознаками дипломатичного дискурсу є: прескриптивність, інституційність, ритуальність, міжнародний та міжкультурний характер. Запропоновано, що серед таксономічних параметрів англомовного дипломатичного дискурсу особливу роль займає модус. Доведено, що у текстах дипломатичного дискурсу використовують засоби чотирьох функціональних стилів: публіцистичного, епістолярного, художнього та офіційно-ділового. Співвідношення цих стилів значною мірою залежить від жанру.

Ключові слова: дипломатичний дискурс, дипломатична промова, модус, понятійний блок, функціональний стиль.

Вступ. Важливість дипломатії і дипломатичної комунікації у сучасному світі важко переоцінити. Вивчення дипломатичних текстів та дипломатичної мови сприяє ефективному налагодженню стосунків на міжнародному рівні. Англомовний дипломатичний дискурс (ДД) є одним із найменш досліджених видів дискурсу з позицій сучасної комунікативної лінгвістики. Для його ефективного аналізу необхідно дослідити його взаємодію із суміжними видами дискурсу та здійснити їхнє розмежування.

Короткий огляд публікацій по темі. У сучасній науковій літературі знаходимо дослідження таких суміжних до дипломатичного дискурсів, як економічного, політичного, судового, суспільно-політичного, юридичного. Дослідження англомовного ДД як цілісного явища сьогодні є недостатнім і представлене поодинокими розвідками (О. В. Чайковська [5]). Проблему розмежування дискурсів розглянуто у працях таких авторів, як: Н. К. Кравченко [3], А. П. Загнітко [2] та ін. Для того, щоб розв'язати проблему розмежування дипломатичного та інших видів дискурсу, необхідно детально розглянути поняття дискурсу, зокрема, ДД, його характерних ознак, параметрів та понятійних блоків.

Мета нашої роботи полягає у з'ясуванні поняття ДД, а також у диференціації даного та суміжних дискурсів, встановленні його ознак, параметрів, лінгвопрагматичних рис. Разом з цим метою роботи є здійснити аналіз модусу як одного з таксономічних параметрів та систематизацію жанрового і стилістичного різноманіття англомовного ДД.

Матеріалом для нашої роботи слугує широкий спектр текстів, що забезпечують комунікацію у дипломатичній галузі та у галузі міжнародних відносин.

Методи. Основним методом дослідження обрано дискурсний аналіз, який дозволив дослідити англомовний ДД та, зокрема, його таксономію. Цей аналіз дав змогу визначити прагматичні параметри означеного дискурсу та виокремити його серед суміжних дискурсів. У роботі також застосовано такі допоміжні методики як контекстуальна та прагматична інтерпретація, а також прийоми систематизації та узагальнення. Дискурсний аналіз текстів різних жанрів і різної тематики дав змогу продемонструвати складну систему понятійних блоків англомовного ДД, що дозволило глибше представити природу ДД і запропонувати його диференційні ознаки.

Результати та їх обговорення.

1. Дискурс в українських і зарубіжних дослідженнях. Як стверджує Т. В. Грошко, вивченню дискурсу присвячено численні дослідження, автори яких для трактування цього явища осягають таке розмаїття наукових систем, що саме поняття «дискурс» стало ширшим за поняття «мова» [1, с. 335].

Дослідження поняття дискурсу знаходимо у працях багатьох авторів, однак і до сьогодні немає єдності у розумінні цього поняття.

Вперше розуміння дискурсу як «зв'язаного тексту» введено як самостійний термін американським лінгвістом З. Геррісом, який 1952 р. опублікував статтю «Аналіз дискурсу». Як стверджує Н. К. Кравченко, таке розуміння дискурсу закріпилося під впливом ранніх досліджень Т. ван Дейка, у яких текст як статичний об'єкт протиставлено дискурсу – як способу актуалізації тексту у ментальних і прагматичних умовах комунікації [3, с. 15].

В енциклопедії «Українська мова» читаємо, що дискурс – це текст (усний і письмовий), об'єднаний наскрізною ідеєю, одним мотивом; розглядається у широкому контексті його творення і сприймання, тобто відображає національно-культурні, соціальні, психологічні умови авторської мовотворчості [6, с. 142].

Наведений комплекс смислів дає підстави узагальнити, що дискурс – це не лише готовий текст, а певний його вимір, процес його створення, що налічує не лише мовні складові, але й позамовні чинники. Як висновок щодо цієї дискусії, пропонуємо власне розуміння дискурсу. Ми дотримуємось функціонального підходу до вивчення дискурсу і розглядаємо це поняття як процес мовленнєвої діяльності і її результат. У нашому розумінні дискурс є ширшим поняттям, ніж текст і може реалізуватись і в письмовій, і в усній формі. Отже, дискурс – це лінгвокогнітивний процес, який містить мовні та позамовні складові, особливий вимір тексту, простір парадигматичних та синтагматичних відношень, які обмежують потенційну множинність значень тексту. Таке розуміння дискурсу співзвучне з розумінням дискурсу дипломатії, де позамовному аспекту, поряд з мовним, теж притаманний дискурсовірний характер.

2. Розмежування дипломатичного та суміжних дискурсів. Сьогодні виокремлюють різні типи дискурсу, численними є і підходи до їхньої типології. Для прикладу, А. П. Загнітко стверджує, що на сучасному етапі лінгвістичних досліджень класифікації типів дискурсу постають неоднорідними, і виділяє такі типи

дискурсу, як: педагогічний, політичний, науковий, критичний, етичний, юридичний та військовий [2, с. 24]. У своїй праці П. О. Селігей зауважує, що існує 16 типів дискурсу: науковий, міфологічний, технологічний, логіко-математичний, фантастичний, поетичний, політичний, теоретичний, легальний, моральний, релігійний, граматичний, космологічний, критичний, пропагандистський, метафізичний [4, с. 54]. Кожен дослідник пропонує свою типологію і своє розуміння цього складного поняття. Отож дуже важливо встановити межі між суміжними дискурсами, однак часто ця проблема є складною, адже, як вважає А. П. Загітко, дискурси ніколи не мають чітких меж: вони постійно змінюються у процесі взаємодії з іншими дискурсами і ніколи не бувають застиглими. Більше того, «дискурси можуть бути гібридами інших дискурсів» [2, с. 20].

Ми не погоджуємось з таким твердженням повністю і вважаємо, що сучасний англомовний ДД є окремим типом дискурсу, проте він інтегрує ознаки інших дискурсів і, запозичуючи у них ефективні засоби, формує власну систему характерних ознак. Завдяки певним ознакам ДД часто важко відрізнити від суспільно-політичного та юридичного. За ознакою прескриптивності та термінологічності ДД співвідноситься з юридичним, за ознакою аргументативності, політичними концептами та комунікативною метою – з суспільно-політичним.

Безумовно, ДД за своєю суттю часто може збігатись з юридичним дискурсом, а інколи слугує його специфічним різновидом, адже бере участь у розробці законодавчої бази, проте прескриптивність юридичного є значно вищою. Комунікативні стратегії ДД базуються на засадах добровільності, а не обов'язковості, згоди, а не примусу. ДД не може бути заснований на приписі, як це характерно для юридичного.

Політичні концепти «справедливість», «рівність», «мир» зближують ДД з суспільно-політичним дискурсом. Інколи фіксуємо також єдину комунікативну мету обох дискурсів – переконання суспільства, його адаптація до нових цінностей, правил та схем. Проте ДД, поряд зі згаданими концептами, завжди має на увазі ще й концепти «співпраця», «переговори», «рівноправний». Його міжнародний та, що важливіше, міжкультурний характер апелює до гармонізації та гуманізму. Це, безумовно, позначається на виборі лексики, комунікативних стратегій і творить самостійний тип дискурсу, який ми іменуємо дипломатичним.

Параметри (соціально-інституційний, культурно-семіотичний та конверсаційний), запропоновані у праці Н. К. Кравченко [3, с. 14], є актуальними й для сучасного англомовного ДД і дозволяють представити його як цілісний соціолінгвістичний феномен. Вважаємо, що соціально-інституційний параметр дає змогу розглядати дискурс як структуру, інституційно та соціально моделювану і, водночас, як інституційно та соціально моделюючу, адже незаперечним є той факт, що ДД, поряд з юридичним дискурсом, впливає на суспільне життя, формуючи певні правила та обмеження. Культурно-семіотичний параметр дає змогу представити англомовний ДД як такий, що є втіленням культури народу, мовою якого його написано більшою мірою, ніж це характерно для

юридичного. Конверсаційний параметр дає змогу розуміти дискурс також і в контексті усного мовлення, адже ДД значною мірою створюють саме завдяки усній мові, і лише згодом він отримує форму документа. Зауважимо, що існують і цілком усні жанри ДД, наприклад: дипломатична промова, переговори, тост, вітальне слово, телефонна розмова.

Перелічені вище характерні ознаки та параметри дають змогу впевнитись, що дискурс – це складна система знань та цінностей, що трансформуються за допомогою мови у текст. Дискурсотвірним характером у дипломатичних документах володіють не лише терміни, але й певна обережність та розважливість, намагання уникнути необачної поведінки під час домовленостей, що виливається у послідовний пошук та добір необхідних засобів вираження, якими вважають не лише мову, але й одяг дипломатів, художні елементи в оформленні дипломатичного листа тощо. Усе це формує сприятливий мікроклімат для взаємодії мови та культури і творить нелінійну організацію, макроструктуру, особливий простір та особливу соціальну діяльність в умовах сучасного світу – ДД. Аналіз характерних ознак та параметрів, які дозволяють виокремити ДД, вказав на існування його особливих лінгвопрагматичних рис.

Лінгвопрагматичні риси ДД – це передусім його тематична, стилістична та структурна єдність; зв'язність; композиційне оформлення та завершення, що є особливо важливим, зважаючи на офіційний характер дипломатичного спілкування; інституційність та, значною мірою, прескриптивність; інформативність; ритуальність; гуманістична спрямованість; міжнародний характер, що виражається у комунікативній стратегії загального об'єднання, та міжкультурна спрямованість, що, навпаки, з'являється у постійному прагненні до різноманіття (як стосовно манери привітання, ведення телефонної розмови, послідовності у переліку високопосадовців у документі, так і стосовно вибору мовних конструкцій). Зауважимо, що ДД відзначається комунікативно-кооперативним характером. Такі його риси, як прагнення до співпраці, партнерства та діалогу, визначають специфіку міжнародних відносин та показують головні цінності дипломатії. Дискурсний аналіз текстів різних жанрів і різної тематики дає змогу продемонструвати складну систему понятійних блоків англомовного ДД, найважливіші з яких – «діалог», «партнерство», «переговори», «співпраця», «рівноправність», «інтернаціональність» – дозволяють вирізнити цей дискурс серед інших типів дискурсу.

Здійснивши аналіз взаємодії дипломатичного та суміжних дискурсів, пропонуємо робоче визначення англомовного ДД. На нашу думку, це особлива організація мовних засобів, що збігається з поняттям сукупності текстів дипломатичної тематики, які функціонують у сфері дипломатії. Іншими словами, ДД – це відображення на рівні мовних одиниць інституту дипломатії та міжнародної комунікації. Виокремлення ДД серед інших дає змогу здійснити таксономічний поділ всередині ДД, що є наступним кроком у нашому дослідженні дискурсу.

3. Модус як один з таксономічних параметрів ДД. Для детального аналізу ДД необхідно звернутись

до таксономічних параметрів, серед яких неабиякий інтерес та полеміку у лінгвістиці викликає модус.

Протиставлення дискурсів за модусом є об'ємним. Розрізняють усний і письмовий модуси, інколи вирізняють також мислинневий, яким людина створює свій внутрішній дискурс, недоступний іншим, та жестовий, основою якого є візуальна взаємодія між комунікантами. Достатньо вивченим є співвідношення усного і письмового модусу. Ідея пріоритету усної форми мови є очевидною, хоча доволі тривалий час її вважали хибною, адже письмовий модус має велике культурне значення для розвитку цивілізації. Кожна культура створювалась навколо певного сакрального письма (християнство і Біблія, мусульманство і Коран). Угоди між племенами, а потім державами укладали спочатку усно, тобто первинно ДД існував в усному модусі, проте згодом, з появою писемності, коли були фактичні свідки укладення перемир'я – написані угоди мали вочевидь більшу вагу.

Як бачимо, питання модусу відкриває ще один аспект вивчення ДД, адже очевидно навіть те, що письмова мова і усна, або навіть транскрипція усної мови – це дві різні мови. На жаль, доволі часто дослідники звертають увагу лише на письмову форму і вважають, що вивчаючи її, вони вивчають мову взагалі. У нашому дослідженні ми беремо до уваги й на усні жанри дипломатичної комунікації та простежуємо явище неспівпадіння усного і письмового модусів на прикладі дипломатичної промови. Дипломатичні промови мають власну схему оформлення, хоча часто не є ідентичними копіями того, що сказано усно, оскільки можуть містити імпровізовані моменти. Попри наявні дослідження модусу, питання щодо його протиставляючої сили для дискурсів залишається відкритим. Можемо лише констатувати, що стосовно дипломатичних текстів такий аналіз є актуальним, адже ДД доволі часто є поєднанням обох модусів.

Таке жанрове різноманіття, безумовно, не може виражатись засобами лише одного функціонального стилю (ФС). Співвідношення ФС у документах залежить від його жанру. Жанр документа є визначальним чинником для вибору стилю, який, своєю чергою, відображає різні моменти дипломатичної комунікації. Наприклад, дипломатичний лист використовує засоби епістолярного стилю в композиційному плані, проте йому також притаманні офіційно-діловий (ОФД), а інколи й публіцистичний стилі, з огляду на лексичний склад. ОФД стиль виражений у меморандумах, звітах, резолюціях, а такий жанр, як лист, може бути офіційним та неофіційним і, відповідно, більшою або меншою мірою проявляти ознаки ОФД та епістолярного стилів і т. д. Крім того, жанри, на відміну від ФС, мають чіткі схеми, і їхні елементи майже не замінюються та не змінюються, а проникнення одного стилю в інший можемо спостерігати дуже часто. Наприклад, у дипломатичних промовах простежуємо проникнення публіцистичного стилю в ОФД, тоді як проникнення чи заміщення частин у певному жанрі документів є майже неможливим.

Публіцистичність характерна передусім для вербальних нот та значною мірою для дипломатичної промови. Елементи художнього стилю простежуємо у ДД завдяки вживанню у деяких жанрах експресивних

засобів. Епістолярний стиль характерний здебільшого для таких жанрів, як пам'ятна записка, телеграма, приватний лист офіційного та напівофіційного характеру, тобто цей стиль виражається найбільше на рівні синтаксису текстів дипломатичного листування.

Ми пропонуємо таке співвідношення ФС та жанрів у ДД. У стрижні дипломатичного стилю розміщуємо усі жанри високого рівня стандартизації: резолюції, протоколи, декларації, меморандуми, договори, пакти, картелі, комюніке, конвенції. На периферії стилю помістимо дипломатичне листування, дипломатичні промови, тости, переговори, адже ці жанри мають ознаки як ОФД, так і публіцистичного та епістолярного стилів.

Висновки. Отже, за результатами аналізу існуючих концепцій дискурсу ми дійшли висновку, що дискурс – це лінгвокогнітивний процес, який містить мовні та позамовні складові, особливий вимір тексту, простір парадигматичних та синтагматичних відношень, які обмежують потенційну множинність значень тексту.

Оскільки сучасні міжнародні відносини охоплюють усе більше сфер спілкування, спостерігаємо розмивання меж ДД та переплетення його з іншими видами дискурсу: суспільно-політичним і юридичним. Завдяки окресленій системі характерних ознак визначено, як ДД співвідноситься з цими суміжними видами дискурсу. Вважаємо, що характерними диференційними параметрами ДД є: соціально-інституційний, культурно-семіотичний та конверсаційний. Ці параметри та характерні ознаки вирізняють англомовний ДД з-поміж інших і дають підставу говорити про нього як про окремий дискурс з певними специфічними рисами (прескриптивність, інституційність, ритуальність, гуманістична спрямованість, міжнаціональний характер тощо). Такий підхід дав змогу дійти висновку, що англомовний ДД – це особлива організація мовних засобів, яка збігається з поняттям сукупності текстів, поєднаних дипломатичною тематикою та функціонуванням. Іншими словами, ДД – це відображення на рівні мовних одиниць інституту дипломатії та міжнародної комунікації, де ключову роль відіграють терміни як головні дискурсові одиниці.

Під час дослідження виявилось, що, серед таксономічних параметрів англомовного ДД, які сприяють його виділенню в окремий, є ФС, МЖ, реєстр, субмова, модус та ступінь формальності. Модус є особливим таксономічним параметром сучасного ДД, оскільки дозволяє звертати увагу на глибинну суть ДД.

Вважаємо, що доцільним і логічним є поділ ДД на три умовні частини: дипломатичне листування (офіційний та напівофіційний лист, вербальна нота, телеграма, меморандум, особиста нота, пам'ятна записка), усні жанри ДД (заява, промова, тост) та дипломатичні тексти з високим рівнем стандартизації: резолюції, декларації, пакти, договори. Аналіз текстів ДД з'ясував, що тексти ДД обслуговують здебільшого чотири стилі: публіцистичний, епістолярний, художній та ОФД. Останній є стрижневим для ДД. Співвідношення цих стилів у ДД значною мірою залежить від жанру (публіцистичний домінує у таких жанрах, як тост, промова, заява; елементи художнього ФС присутні у дипломатичній промові, епістолярний – у жанрах дипломатичного листування, ОФД – у дого-

ворі, угоді). Представлена концепція таксономії англomовного ДД пропонує перспективний напрям подальших досліджень дискурсу, адже вивчення типових мовних характеристик кожного з типів текстів

може поглибити існуючі знання про природу дискурсу та стати ще одним кроком у побудові універсальної теорії дискурсу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Грошко Т. В. Дискурсивний аналіз банківських номінативних одиниць / Грошко Т. В. // Наукові записки. Серія «Філологічна». – 2010. – Вип. 14. – С. 333–336.
2. Загнітко А. П. Основи дискурсології : науково-навчальне видання / А. П. Загнітко. – Донецьк : ДонНУ, 2008. – 194 с.
3. Кравченко Н. К. Интерактивное, жанровое и концептуальное моделирование международно-правового дискурса / Н. К. Кравченко. – К. : Реферат, 2006. – 320 с.
4. Селігей П. О. Сучасне терміновтворення: симптоми та синдроми / О. П. Селігей // Мовознавство. – 2007. – № 3. – С. 48–61.
5. Чайковська О. В. Функціонально-семантичні категорії дипломатичного дискурсу / Чайковська О. В. // Нова філологія : зб. наук. пр. – Запоріжжя : ЗНУ, 2007. – Вип. 26. – С. 321–324.
6. Українська мова. Енциклопедія [ред. В. М. Русанівський]. – К. : Укр. енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2004. – 821 с.

REFERENCES

1. Hroshko T.V. Dyskursyvnyi analiz bankivskykh nominativnykh odynits [Discourse Analysis of Bank Nominative Units] / Hroshko T.V. // Naukovi zapysky. Seriya "Filolohichna". – 2010. – Vyp. 14. – S. 333–336.
2. Zahnitko A.P. Osnovy dyskursolohii : naukovo-navchalne vydannia [Foundations of Discourse Studies] / Zahnitko A.P. – Donetsk : DonNU, 2008. – 194 s.
3. Kravchenko N.K. Interaktivnoye, zhanrovoye i kontseptualnoye modelirovaniye mezhdunarodno-pravovoho diskursa [Interactive, Genre and Conceptual Modelling of International Legal Discourse] / Kravchenko N.K. – K. : Referat, 2006. – 320 s.
4. Selihey P.O. Suchasne terminotvorenniya: symptomy ta syndromy [Modern Terminology Formation, Symptoms and Syndromes] / Selihey P.O. // Movoznavstvo. – 2007. – № 3. – S. 48–61.
5. Chaykovska O.V. Funktsionalno-semantichni katehorii dyplomatychnoho dyskursu [Functional and Semantic Categories of Diplomatic Discourse] / Chaykovska O.V. // Nova filolohiya : zb. nauk. pr. – Zaporizhzhya : ZNU, 2007. – Vyp. 26. – S. 321–324.
6. Ukrayinska mova. Entsyklopediya [Ukrainian Language. Encyclopaedia] [red. V.M. Rusanivskiy]. – K. : Ukr. Entsyklopediya im. M.P. Bazhana, 2004. – 821 s.

On the Problem of Differentiation of the Diplomatic Discourse Kashchyshyn N.

Abstract. The article is dedicated to the study of the English diplomatic discourse, its features and parameters that allow to set it apart as a separate type of discourse. It is discussed that distinctive features of the diplomatic discourse are prescriptiveness, institutionality, rituality, international and intercultural character. It is suggested that among taxonomic parameters of the English diplomatic discourse a special role is occupied by modus. It is proved that the means of four functional styles (publicistic, epistolary, belles-lettres and official) are used in the texts of the diplomatic discourse. The ratio of these styles largely depends on the genre.

Keywords: *diplomatic discourse, diplomatic language, modus, conceptual unit, functional style.*

К проблеме выделения дипломатического дискурса Н. С. Кащичин

Аннотация. В статье рассмотрен англоязычный дипломатический дискурс, охарактеризованы его черты и параметры, которые позволяют выделить его как отдельный тип дискурса. Выяснено, что характерными дифференциальными признаками дипломатического дискурса являются: прескриптивность, институционность, ритуальность, международный и межкультурный характер. Предложено, что среди таксономических параметров англоязычного дипломатического дискурса особую роль занимает модус. Доказано, что в текстах дипломатического дискурса используют средства четырех функциональных стилей: публицистического, эпистолярного, художественного и официально-делового. Соотношение этих стилей в значительной степени зависит от жанра.

Ключевые слова: *дипломатический дискурс, дипломатическая речь, модус, понятийный блок, функциональный стиль.*

Сучасне розуміння понять “номінація” та “мотивація” в лінгвістиці

Н. В. Ханькіна

Київський національний лінгвістичний університет, м. Київ, Україна
Corresponding author. E-mail: khanykina.nataliya@gmail.com

Paper received 25.08.2106; Revised 02.09.2016; Accepted for publication 06.09.2016.

Анотація. Статтю присвячено співвідношенню та розумінню мовознавчих понять “номінація” та “мотивація” в сучасній лінгвістичній науці. Надано розрізнення штучній та природній номінації. Вказано на місце мотивації при номінативному процесі та на найсучасніший погляд з проблеми мотивації найменувань – мотиваційні механізми.

Ключові слова: первинна номінація, вторинна номінація, природна номінація, штучна номінація, мотивація, мотиваційні механізми.

Стрімкий розвиток комунікативної та пізнавальної науки призводить до розширення наукових понять, їх створення та введення у сферу обігу, це призводить до постановки нових завдань. Завдання “забезпечення всіх сфер життєдіяльності людини новими іменуваннями” [31, с. 5] залишається ключовим у теорії номінації і на сьогодні, хоч питання порушене мислителями ще за античних часів та в усі часи залишалося в центрі уваги протягом розвитку філософської та лінгвістичної науки. Проблема номінації та її механізми, незважаючи на різносторонню її розробленість, продовжує привертати увагу лінгвістів, філософів, психологів.

У другій половині ХХ століття вчені звернули увагу на вторинну номінацію, а до складу номінативних одиниць традиційно стали включати не тільки лексеми, але й висловлювання, і різні оказіональні засоби (“Языковая номинация” (1977)) [17].

Мета статті передбачає узагальнення сучасних наукових досліджень в теорії номінації. Матеріалом для дослідження послуговували сучасні наукові розвідки відчизняних та зарубіжних лінгвістів.

На сьогоднішній час номінація визначається як процес творення мовних одиниць, що характеризуються номінативною функцією, тобто функціонують для називання й вичленування фрагментів дійсності та формування відповідних понять про них у формі слів, словосполучень і речень. Під номінацією також розуміємо і результат процесу іменування, тобто утворена значуща мовна одиниця. Вивчення цього мовного процесу та його результатів належить до сфери інтересів спеціального розділу мовознавства – теорії номінації.

Представники сучасного підходу в розумінні первинної і вторинної номінації (Т. Булигіна, В. Гак, А. Уфімцева) під первинною номінацією розуміють мовне іменування за допомогою слів і словосполучень, а під вторинною – мовленнєве позначення за допомогою речень.

Віднесення слів і словосполучень до первинної, а речень – до вторинної номінації сягає теорії позначення Е. Бенвеніста [1, с. 113], яка оперує двома способами позначення системних засобів: 1) семіологічним і 2) семантичним.

1. Семіотичний спосіб позначення надає мовному знаку статус цілісної одиниці: “знак існує в тому випадку, якщо розпізнається як позначене всією сукупністю членів мовного колективу і якщо викликає в кожного члена спільноти загалом однакові асоціації й

однакові уявлення” [1, с. 139].

2. Семантичний спосіб – це “специфічний спосіб позначення, який породжується мовленням”, тобто “семіотична сутність (знак) має бути пізнаною, семантична сутність (мовлення) повинна бути зрозумілою” [1, с. 134].

Розрізняють також номінацію природну та штучну. *Перший* вид ономасіологічного процесу (природна номінація) передбачає утворення потрібного слова-знака, його винахід після знаходження нового денотата. Формування лексичного поняття завершується тоді, коли знайдено слово-знак. Якщо предмет, явище, ознака, відношення повторюються, тобто зустрічаються мовцям щоразу, а уявлення про нього типізуються, то цей факт сприяє формуванню лексичного поняття і створенню для його фіксації словесного знака [11]. У таких випадках автор добирає відповідне слово, інтуїтивно орієнтуючись на об'єктивні мовні закономірності номінації. *Штучна* номінація – це утворення нового лексичного матеріалу, навмисна словотворчість, тісно пов'язана з креативністю особистості, включеної в конкретний історичний і соціальний континуум. Такий вид номінації є суб'єктивним [7].

Акту номінації передує мотивація, яка є умовою вище прокоментованого процесу іменування предметів і явищ навколишньої дійсності. Тому до теорії номінації має безпосереднє відношення і термін *мотив* номінації – ознака, що покладена в основу найменування, тобто *внутрішня форма слова*. Разом з сигніфікативним і денотативним аспектом він складає структуру лексичного значення слова, під яким розуміється зміст слова, що відображає і закріплює у свідомості мовця його уявлення про предмет, властивості, процес, явище і т. ін. [19, с. 261].

На сьогодні найбільш узагальненою і коректною, на думку Г. Ягафарової [19, с. 177], є відображувальна теорія значення, цілком заснована і побудована на ономасіологічному підході. Процес вияву мотивації слова в момент номінації об'єкта, визначення мотиву, тобто ознаки, за якою названий об'єкт, називається мотивізацією слова [19, с. 177]

Невипадково в сучасній лінгвістиці з'явився новий напрям наукового аналізу – *мотивологія* (О. Блінова, М. Голєв, Томська мотивологічна школа).

Але найсучасніший погляд на проблему мотивації найменувань з позицій когнітивно-ономасіологічного підходу представлений у працях О. Селіванової, яка переконана у тому, що однією з актуальних проблем

сучасного словотвору та теорії номінації залишається дослідження мотиваційних механізмів, що на мовному рівні виявляються у структурно-семантичних зв'язках між похідними та твірними одиницями, а на когнітивному рівні є способом мовної репрезентації концептуальних реляцій синергетичної системи етно-свідомості [13, с. 379-389].

Аналіз мотивації номінативних одиниць уможливує хоч би часткову експлікацію мовної системи, вияв психічних процесів, які опосередковують зв'язок мовного й концептуального, процедури отримання, обробки та переробки інформації, набутої чуттєво-емпіричним шляхом, внутрішньою мисленневою рефлексією при взаємодії з позасвідомими процесами [13, с. 379-389].

Здебільшого мотивація, за спостереженнями О. Селіванової, була об'єктом вивчення у структурно-семантичному аспекті (праці О. Земської, І. Улуханова, В. Лопатіна, О. Блінової, Н. Клименко, Т. Кияка, Р. Гжегорчикової, Г. Брекля, Г. Марчанда й ін.).

Як пише Л. Ніколаєнко [12, с. 15-16], цитуючи Т. Гончарову [8, с. 56-58], у мовознавстві тривалий час обстоювали тезу про довільність, випадковість вибору мотивуючої ознаки в акті номінації. І лише наприкінці ХХ – на поч. ХХІ ст. основні положення теорії акад. Б. Серебренникова [15,] про випадковість вибору мотивуючої ознаки як основи найменування предмета або явища почали підлягати ревізії [2, с. 15-17; 16, с. 60-61]. Зокрема, Ю. Степанов наполягає на необхідності перегляду цієї тези у світлі нових культурно-філософських підходів до осмислення мови. На його думку, “випадковість вибору мотивуючої ознаки, що береться за основу найменування в межах семантичного культурного ряду концептуалізованої сфери, далеко не випадкова: [...] ознака первинного найменування (а також і подальшого перенесення імені, тобто вторинного найменування) є випадковою в тому разі, коли розглядаються розрізнені приклади поза тими семантичними рядами, до яких вони належать” [16, 61].

Щоправда, із таким досить категоричним судженням теж важко погодитися [8, с. 56; 12, с. 16], якщо йдеться про семантичну мотивованість. За спостереженнями І. Голубовської, міжмове вивчення семантичної мотивованості знака через образ, що лежить у його основі, виявить “строкату картину” [...] [6, с. 64]. Інша річ – словотвірна мотивованість. Тут цілком слушними, на думку Т. Гончарової [8, с. 57], Л. Ніколаєнко [12, с. 16], є твердження Т. Вендіної у тому, що саме словотвір дає ключі до розуміння внутрішньої форми слова, відкриваючи можливості для ономасіологічного аналізу у плані виявлення національно-культурної специфіки мовних одиниць, які ще чекають на своє дослідження, а стійка повторюваність мотивуючої ознаки в різних видах номінації свідчить проти довільності, а тим більше випадковості її вибору [1, 43].

Це дало поштовх до глибшого осмислення проблеми словотвірної мотивації у таких аспектах: почали розглядати мотивацію широко з позицій фактору розвитку мови загалом (С. Толстая), виділяти мотиваційні поля мови (О. Березович), а також розробити теорію мотивології як особливої сфери лінгвістичного знання (О. Блінова).

Починаючи з середини ХХ ст. розгляд мотивації отримав більш вагоме семантичне спрямування у зв'язку з розробкою російським дослідником Г. Винокуром методики словотвірного аналізу й критерію встановлення похідності на семантичній основі [4]. Згодом мотивація почала вивчатися в ракурсі способу відображення в похідному слові ознак позначуваного об'єкта як відчуття носіями мови формально-семантичного асоціативного зв'язку слова з іншими членами словника, як вибір ознак предмета, що стануть представниками його в цілому [13; с. 379-389]. Виходячи з цього вивчення внутрішньої форми слова як продукту розумової діяльності людини дає змогу простежити форми “переходу” дійсності в мислення (пор., відоме гумбольдтівське визначення слова: “Слово – не еквівалент чуттєво сприйманого предмета, а еквівалент того, як він був осмислений мовленнєвим актом у конкретний момент винаходу слова; саме тут головне джерело різноманітних найменувань для одного й того ж предмета. По суті, мова презентує нам не самі предмети, а лише поняття про них [...]” [9, с. 103]). Ці думки В. фон Гумбольдта, як уважає Т. Гончарова, свідчать про те, що існує сфера мовної номінації, у якій внутрішня форма функціонує не тільки як дериваційна пам'ять слова, але й як асоціативно-образний засіб [8, с. 47].

Якраз застосування когнітивного підходу до вивчення номінаційних процесів уможливило з'ясування того факту, що при творенні номінативних одиниць використовуються різні психічні механізми, пізнавальні можливості свідомості, що зумовлює принципово новий погляд на диференціацію мотиваційних відношень.

У монографії О. Селіванової “Когнітивна ономасіологія” [13, с. 109–152] мотивація витлумачується як наскрізна лінгвопсихоментальна операція формування ономасіологічної структури на підставі вибору мотиватора (-ів) зі структури знань про позначене у складній системі зв'язків різних пізнавальних функцій. При встановленні структури знань дослідниця керувалася юнгівською схемою свідомості [18], організованою на підставі п'яти психічних функцій, які беруть участь у пізнавальних процесах: відчуттів, почуттів, мислення, інтуїції та трансценденції. Останню функцію, відповідальну за формування символів із матеріалу позасвідомого та процес індивідуалізації, дослідник іноді розглядав як допоміжну, складну, опосередковану іншими функціями.

Структура знань про позначене представлена у неї у вигляді спрощеної моделі ментально-психонетичного комплексу (далі – МПК), яка враховує кореляцію виявлених Юнгом п'яти психічних функцій свідомості.

Залежно від статусу обраного мотиватором фрагмента МПК О. Селіванова виокремила 4 типи мотивації найменувань: 1) пропозиційний, 2) асоціативно-метафоричний, 3) модусний і 4) змішаний [13; с. 379-389].

Підсумовуючи, зазначимо, що поняття *номінація* і *мотивація* перебувають у відношеннях суположення, де мотивація передує акту номінації. Головним методом дослідження механізмів мотивації є когнітивно-ономасіологічний, що складається з двох етапів: інтерпретації ономасіологічної структури номінативної одиниці (розкриття структурно-семантичних зв'язків між похідними та твірними одиниця-

ми) та моделювання відповідної концептуальної структури знань про позначене, з якої на підставі активації у свідомості людини здійснюється вибір мотиватора (-ів).

Запропоноване розрізнення понять у сучасній лінгвістичній науці та виділення мотиваторів зі свої-

ми механізмами створення дає можливість досліджувати, відслідковувати мотиваційні чинники домінування в різних лексико-семантичних групах, зокрема дієслівних. Такі пошуки призводять до нових аспектів дослідження мовних одиниць.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бенвенист Э. Общая Лингвистика / Эмиль Бенвенист. – М. : Прогресс, 1974. – 446 с.
2. Вендина Т.И. Словообразование и "сокрытые смыслы" языка культуры / Т.И. Вендина // Вестник Московского гос. ун-та. – Сер. 19 "Лингвистика и межкультурная коммуникация". – 2001. – № 2. – С. 14–32.
3. Вендина Т.И. Словообразование как источник реконструкции языкового сознания / Т.И. Вендина // Вопросы языкознания. – 2002. – № 4. – С. 42–72.
4. Винокур Г.О. Собрание трудов: Введение в изучение филологических наук. (Серия "Классика отечественной гуманитарной мысли"). – М.: Лабиринт, 200. – 192с.
5. Гак В. Г. Языковые преобразования. – Валентин Григорьевич Гак. – М.: , 1998. –768 с.
6. Голубовська І. О. Етнічні особливості мовних картин світу / Ірина Олександрівна Голубовська. – [2-е вид., випр. і доп.] – К. : Логос, 2004. – 284 с.
7. Голев Н.Д. Естественная номинация объектов природы собственными и нарицательными именами / Н.Д. Голев // Вопросы ономастики. – 1974. – № 89. – С. 88–97.
8. Гончарова Т.В. Типологія аксіологічно маркованих агентивних номінативних одиниць із формантом -er / Тетяна Володимирівна Гончарова. – К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2007. – 165 с.
9. Гумбольдт В. фон. Избранные труды по языкознанию / Вильгельм фон Гумбольдт [пер. с нем. под ред. и с предисл. д-ра филол. наук, проф. Г. В. Рамшвили] / Общ. ред. Г. В. Рамшвили; послесл. А. В. Гулыги и В. А. Звегинцева. – [2-е изд.] – М. : Прогресс, 2001. – 400 с.
10. Даниленко В.П. Ономаσιологическое направление в истории грамматики // В.П. Даниленко / Вопросы языкознания. – 1988 – №3. – С. 108–131.
11. Комлев Н.Г. Ономаσιология как учение о языковом обозначении неязыковой действительности / Н.Г. Комлев // Вопросы лингвистики и методики преподавания иностранных языков. – М. : Московский университет, 1968. – С. 80-89.
12. Ніколасенко Л.С. Мотиваційна основа аксіологічно маркованих композитних номінацій в англійській і українській мовах : дис. на здобуття наукового ступеня канд. філол. наук / Спеціальність 10.02.17 – порівняльно-історичне і типологічне мовознавство. – К., 2009. – 209 с.
13. Селіванова О.О. Когнітивна концепція словотвірної мотивації / О. О. Селіванова // Проблеми загального германського та слов'янського мовознавства. До 70-річчя проф. В. В. Левицького : зб. наук. праць. – Чернівці : Книги ХХІ, 2008. – С. 379–389.
14. Селіванова Е.А. Когнитивная ономаσιология / Елена Александровна Селіванова. – К. : Фитосоциентр, 2000. – 248 с.
15. Серебренников Б.А. О материалистическом подходе к языкознанию / Борис Александрович Серебренников. – М. : Наука, 1983. – 317 с.
16. Степанов Ю.С. Язык и метод : К современной философии языка / Юрий Сергеевич Степанов. – М. : Прогресс, 1998. – 784 с.
17. Серебренников Б.А. Языковая номинация. Общие вопросы М.: "Наука", 1977. - 358 с.
18. Уфимцева А.А. Лексическая номинация (первичная нейтральная) / Анна Анфилофьевна Уфимцева. – 2-е изд. М. : ЛИБРОКОМ, 2010. – 88 с.
19. Юнг К.Г. Психологические типы / Карл Густав Юнг. – М. : Университетская книга, 1996. – 343 с.
20. Ягафарова Г.Н. Основные ономаσιологические понятия. Вестник Челябинского государственного университета. – 2010. – № 13 (194). Филология. Искусствоведение. – Вып. 43. С. 172–177.

REFERENCES

1. Benveniste, E. General Linguistics / Emile Benveniste. – Moscow: Progress, 1974. – 446 p.
2. Vendina, T.I. Word-formation and "Hidden Meanings" of the Language of the Culture/ T.I. Vendina // Moscow State University Herald – Chapter 19 "Linguistics and Intercultural Communication." – 2001. – № 2. – P. 14-32.
3. Vendina, T.I. Word-formation as a Source of the Reconstruction of Linguistic Consciousness / T.I. Vendina // Linguistics Issues. – 2002. – № 4. – P. 42-72.
4. Vinokur, G.O. Collected Works: Introduction to the Study of Philology. (Part "Classic of National Humanitarian Thought"). – М.: Labyrinth, P. 200 – 192.
5. Gak, V.G. Language Conversion. – Valentin Gak. – М.: , 1998. – 768 p.
6. Golubovska, I.O. Ethnic Peculiarities of the Language World / Irina Golubovska. – [2nd edition, corrected and expanded] – К. : Logos, 2004. – 284 p.
7. Golev, N.D. Native Nomination of Natural Objects with Personal and Common Names/ N.D. Golev // Onomastics Issues. – 1974. – № 89. – P. 88-97.
8. Goncharova, T.V. Typology of the Axiologically Marked Elliptical Nominative Units with the Affix -er / Tatiana Goncharova. – К. : Drahomanov National Pedagogical University, 2007. – 165 p.
9. Humboldt, W. von. Selected Works on Linguistics / Wilhelm von Humboldt [translation from German, with a preface, edited by Doctor of Philology, Professor G. Ramishvili] / Edited by G.V. Ramishvili; Afterword A.V. Guliga and V.A. Zvegintseva – [2nd ed.] – Moscow: Progress, 2001. – 400 p.
10. Danilenko, V.P. Onomasiological Direction in the History of Grammar // V.P. Danilenko / Issues of Linguistics. – 1988 – №3. – P. 108-131.
11. Komlev, N.G. Onomasiology as the Study of the Language Designation of Non-linguistic Reality / N.G. Komlev // Issues of Linguistics and Methodology of Teaching Foreign Languages. – Moscow: Moscow University, 1968. – P. 80-89.
12. Nikolaenko, L.S. Motivational Base of Axiologically Labeled Composite Nominations in English and Ukrainian Languages: Thesis for the Scientific Degree Candidate of Philological Sciences / Specialty 10.02.17 – Comparative, Historical and Typological Linguistics. – К., 2009. - 209 p.
13. Selivanova, O.O. Cognitive Conception of Word-formative Motivation / O.O. Selivanova // Issues of Common Germanic and Slavonic Linguistics. The 70th anniversary of prof. V.V. Levitsky: Collection of Scientific Works – Chernivtsi Books XXI, 2008. – P. 379–389.
14. Selivanova, E.A. Cognitive Onomasiology / Elena Selivanova. – К. : Fitosotsiotsentr, 2000. – 248 p.

15. Serebrennikov, B.A. About Materialistic Approach to Linguistics / Boris Serebrennikov. – М. : Nauka, 1983. – 317 p.
16. Stepanov, Y.S. Language and Method: To a Modern Philosophy of Language / Yuri Stepanov. –М. : Progress, 1998. – 784 p.
17. Jung, C.G. Psychological Types / Carl Gustav Jung. – М. : University Book, 1996. – 343 p.
18. Ufimtseva A. A. Lexical nomination (the primary neutral) / Anna Anfilofevna Ufimtseva. - 2nd ed. M: LIBROKOM, 2010. - 88 p.
19. Serebrennikov, B.A. Language Nomination. General Issues M. : “Nauka”, 1977. – 358 p.
20. Yagafarova, G.N. Basic Onomasiological Concepts. Herald of the Chelyabinsk State University. –2010. – № 13 (194). Philology. Arts. – Issue. 43. P. 172–177.

Current apprehension of the concepts of “nomination and” “motivation” in linguistics

Khanykina N.V.

Abstract. The article deals with correlation and apprehension of the linguistic concepts of "nomination and" motivation in modern linguistic science. The article provides distinction between an artificial and natural nomination. The author specifies the place of motivation in the nominative process, and points out the most modern view on the problem of motivation items - motivational mechanisms.

Keywords: *primary nomination, secondary nomination, natural nomination, artificial nomination, motivation, motivational mechanisms.*

Современное понимание понятий “номинация” и “мотивация” в лингвистике

Н. В. Ханькина

Аннотация. Статья посвящена соотношению и пониманию языковых понятий “номинация” и “мотивация” в современной лингвистической науке. Подано разграничение в понимании искусственной и естественной номинации. Определено место мотивации в номинативном процессе и современного взгляда в проблеме мотивации именовании – мотивационные механизмы.

Ключевые слова: *первичная номинация, вторичная номинация, естественная номинация, искусственная номинация, мотивационные механизмы.*

Editor-in-chief: Dr. Xénia Vámos

The journal is published by the support of
Society for Cultural and Scientific Progress in Central and Eastern Europe

Készült a Rózsadomb Contact Kft nyomdájában.
1022 Budapest, Balogvár u. 1.
www.rcontact.hu